ÉRTEKEZÉSEK
A KOLOZSVÁRI M. KIR. FERENCZ JÓZSEF TUDOMÁNYEGYETEM
MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI SZEMINÁRIUMÁBÓL.

3. SZÁM.

KÁJONI JÁNOS ÉNEKES KÖNYVE ÉS FORRÁSAI.

IRTA:

JÉNÁKI FERENC.

KOLOZSVÁR.
MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI SZEMINÁRIUM.
1914.

A sorozatban megjelentek:

1. Borbély Ferenc: *Gyulai mint aesthetikus.*
2. Henrich Arnold: *Gusmunda és Gisquardus szépphistoriája.*
4. Csipak Lajos: *Horatius hatása az ó- és ujklasszikus iskola költőire.*

A sorozaton kivül:

Bodola Gyula: *Dobó István a magyar költészetben.*
Bőhm Dezső: *Orczy Lőrinc élete és költészete.*
Császár Károly: *Medgyesi Pál élete és működése.*
Frick József: *A középkori magyar hymnuszköltészet.*
Gerencsér István: *Adalékok a magyar iskoladrámák történetéhez.*
György Lajos: *Szép Magelona.*
Kovács Béla: *Szathmáry Károly élete.*
Kovács János: *Sue hatása a magyar irodalomra.*
Kreszta Riza: *A magyar verses legenda története.*
Pusch Ödön: *Vallásos elmélkedések kódexeinkben.*
Schweighoffer Tamás: *Kazinczy Ferenc aesthetikája.*
Tompa József: *A magyar ballada története.*
Ujvárossy Szabó Gyula: *A magyar verses oktató költészet története 1772-ig.*

ÉRTEKEZÉSEK
A KOLOZSVÁRI M. KIR. FERENCZ JÓZSEF TUDOMÁNYEGYETEM
MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI SZEMINÁRIUMÁBÓL.

3. SZÁM.

KÁJONI JÁNOS ÉNEKES KÖNYVE ÉS FORRÁSAI.

ACAD.
LUGD. BAT.
BIBL.

IRTA:

JÉNÁKI FERENC.

KOLOZSVÁR.
MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI SZEMINÁRIUM.
1914.

NYOMATOTT A SZENT BONAVENTURA KÖNYVNYOMDÁBAN, KOLOZSVÁR.
1914.

Előszó.

Értekezésemnek célja Kájoni János énekeskönyvének és forrásainak vizsgálata. Mivel Kájoniról, mint énekgyüjtőről és énekszerzőről van szó, azért nem mellőzhettem teljesen nagy kéziratos énekgyüjteményének ismertetését sem. Ennek részletes vizsgálatába természetesen csak a kiadásánál lehetne bocsátkozni, melynek megvalósítása nem is ütköznék nagy akadályokba, mivel a kolozsvári ferencrendiek Szent Bonaventura nyomdája a Kájoni-féle nyomda folytatásaképen tekinthető s Kájoni emlékének éppen az volna a legméltóbb megtisztelése, ha a Bonaventura nyomda nem kímélve fáradságot és költséget, lehetővé tenné a nagykéziratos himnuszgyüjtemény kiadását. Hisszük, hogy a házfőnök úr, *P. Trefán Leonárd,* ismerve nagylelkűségét és Kájoni iránti nagy tiszteletét, nem fog ez elől elzárkózni.

E helyen egyszersmind köszönetemet kell kifejeznem *Dr. Dézsi Lajos* egyet. ny. r. tanár úrnak, ki munkámban szeretettel irányított, hasonlóképen a kolozsvári egyetemi könyvtár Igazgatóságának is azért a szivességért és fáradságért, hogy a távoli könyvtárakból elhozatott művek által segítségemre volt. Köszönetet mondok a csíksomlyói rendháznak, hogy alkalmat adott arra, hogy Kájoni meglévő műveivel foglalkozhassam, valamint *Seprődi János,* kolozsvári ref. koll. tanár úrnak is, hogy a kollegium könyvtárában levő énekeskönyveket készséggel bocsátotta rendelkezésemre.

Munkám nem teljes és tökéletes, de ha csak egy lépést is sikerült előbbre vinnem a katholikus énekköltészet ismertetését, fáradságomnak az elég jutalma lesz.

Jénáki Ferenc.

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/IA41544719_0022

Bevezetés.

A protestantizmus korán felismerte a magyar énekek hasznát uj hit terjesztésében. Ezért legsürgősebb teendőjének ismerte, hogy a magyar nép kezébe magyarnyelvű énekeskönyvet adjon. A Gálszécsi (1552.), Huszár Gál (1500.), Heltai Gáspár féle és az 1566.-ban kiadott Váradi énekeskönyvek után az 1569.-ben megjelent Szegedi Gergely énekeskönyve nyitja meg a protestans énekgyüjtemények egész sorozatos kiadásait, melyeknek az uj hit terjesztése, hiveiknek az uj hitben való megszilárdítása a főcéljuk.[1] S mikor a protestantizmus az erdélyi románság között is tért akar hódítani, az első lépés célja elérésére az, hogy saját nyelvén ad énekeket a románság kezébe és lefordítják Szegedi Gergely énekeskönyvét román nyelvre is, mely csak töredékben maradt fenn „Todoreszku töredék" cimen s melyet 1570—1573. között nyomattak.[2]

De ez nem jelenti azt, amit különösen Kálmán Farkas állított, hogy katholikus énekköltészet nem volt, hogy a magyar éneklést a protestantizmus honosította meg. A kath. templomokban a nép ajkáról a protestantizmus előtt is hangzottak magyar énekek, a melynek bizonyítását bővebben fejtegeti és bizonyítja Frick József 1910-ben Kolozsváron megjelent doktori értekezésében. Sőt a protestáns énekköltészet éppen a katholikus énekköltészet alapján vesz nagy lendületet. Igaza van Kardos Albertnek, midőn azt irja: „A protestansok sem vonhatták ki magokat a katholikus költészet hatása alól; a mennyit adtak a katholikusok-

[1] L. Erdélyi Pál: Énekeskönyveink a XVI. és XVII. században. Budapest. 1899.

[2] Ennek a Todoreszku féle énekeskönyvnek még két kéziratos másolata van a XVII. században: *a)* Agyagfalvi Sándor Gergelytől, mely 1642.-ben készült és *b)* Viski János énekeskönyve 1697.-ből. Viski János még 15 éneket fordít a régihez. (L. Szegedi Gergely énekeskönyve a XVI. századbeli román fordításban. Protestans hatások a hazai románságra. Irták: Dr. Sztripszky Hiador és Dr. Alexics György. Bpest, 1911.)

nak kölcsön magyar műveikből, annyit vettek is előbb át a római egyház latin breviariumából. A középkori keresztény lyra mélyebb gyökeret vert már a népek szivében, a százados és ezredéves hymnusokban sokkal több költészet, az őszinte vallásosságnak nagyobb ereje, a magasra kifejlett egyházi zenében több szépség és mélyebb áhitat rejlett, minthogy a reformatio e költészettel és zenével csak úgy könnyedén szakíthatott volna."[1] És ismét: „Első szükségletüket (a reformatorok) a katholikus énekeskönyvből fedezték; Székely és Kálmáncsai, Batizi és Sztárai a latin breviariumból fordítják, vagy dolgozzák át a magyar hymnusokat, mellőzve a szűz Mária tiszteletére vonatkozókat és kihagyva, vagy módosítva mindazt, ami hitelveikkel ellentétben állott."[2] De nemcsak a latin, hanem a magyar hymnusokat is felhasználták. Hasonlóképen nyilatkozik Horváth Cyrill is a Batthyanyi-codex-ről irt értekezésében. (Irod. Közl. 1905. 142. l.) „A népének fejlődésének a reformáció adott különös lendületet, viszont a protestans egyházak éneklésén, kivált kezdetben, a katholikus énekköltészetnek nagy és mély hatása mutatkozik. A gyermek- és ifjukorát élő protestantizmus kénytelen a régi egyház gazdag énekkészletét közös tulajdonnak tekinteni." Ennek bizonyítására elég ha még utalunk a Batthyányi códexre, melyet 1541—1563 között készítettek, melyről Volf György azt irja: „A Batthyányi códex ugyan alakja szerint nem katholikus karkönyv (chorale), mint Toldy Ferenc gondolta, hanem reformatus ritualis énekes könyv, közismeretes nevén gradnal („az mint az nótáknak gradusikért hiják," magyarázza Geleji), mint Kálmán Farkas állította; *de tartalma szerint, minthogy csak igen csekély részben mutat nyilvánvaló protestans szerzeményt és fordítást, hanem leginkább már készen talált katholikus szerzeményekből és fordításokból van szerkesztve, jóval igazabban mondható katholikusnak, mint protestansnak."*[3]

Horváth Cyrill az Irod. Tört. Közlemények XV. évfolyamában Volf ezen nézetét nagyjában elfogadja, de mégis sokkal nagyobb protestans jelleget tulajdonít a Batthyányi kódexnek,

[1] A XVII. század magyar lyrai költészete. Egyet. Phil. Közl. 1883. évf. 1—2. l.

[2] U. o. 9—10. l.

[3] L. Nyelvemléktár XIV. kötet XL. l.

mint Volf György. Azt mondja ugyanis: „A gyüjtemény szerkesztőjének van több-kevesebb kész szövege és nem lehetetlen, hogy azoknak egyrésze ma már elveszett középkori forrásokból származik; de ez a szám bizonyára csekély s a fordítások legnagyobb részét a reformátorok buzgóságának kell tulajdonítani. Tényleg a protestans hagyomány uj fordításokról és protestans fordítókról beszél s az irodalomtörténetnek semmi oka sincs, hogy legalább általánosságban el ne fogadja tudósítását".[1]

Igy biztosan állíthatjuk, hogy a protestantizmus előtt is voltak magyar hymnusgyüjteményeink, melyek használatban voltak.[2] A protestans énekgyüjtők és szerzők ezen gyüjteményeket felhasználták s ezek alapján, ezek mintájára ők is irnak uj énekeket.[3] Erről győződünk meg, ha az Akademia által hasonmásban kiadott Szegedi Gergelynek 1569.-ben megjelent énekeskönyvét vizsgáljuk, melyben több olyan éneket találunk, melyekről kódexeink alapján állítjuk, hogy már a reformatio előtt népének volt.[4] Ezenkivül a Szegedi Gergely énekeskönyvében folytonos utalásokat találunk a régebbi énekek dallamára, amelyek már közismert népénekek voltak s melyeknek katholikus szerzőségét el nem vitathatjuk, mivel már a reformatio előtt megvoltak.[5]

A protestantizmusnak elvitathatatlan nagy érdeme, hogy először gondolt a magyar himnuszok kinyomtatására, a mire a katholikusok elég későn gondoltak, mint azt az 1629. nagyszombati éz az 1638. esztergomi zsinatok határozatai bizonyítják és ami még csak az 1651.-ben megjelent Cantus Catholici kiadásával valósult meg. Előbb jelent meg ugyan Hajnal Mátyásnak 1629.-ben nyomatott imádságos és énekes könyvecskéje, de ez a kath. énekköltészet történetében nem nagy jelentőségü. Mivel pedig ily későn jelentek meg a katholikus énekeskönyvek, nem csoda, ha a protestans énekeskönyvek a katholikusok között nagy kelendőségnek örvendettek s a protestans énekeket katholikus templomokban is énekelték, sőt protestans énekek nagy szám-

[1] L. Irod. Tört. Közl. 1905. évf. 258. l.

[2] V. ö. Horváth Cyrill: „A Batthyanyi-Codexről" c. dolgozatát. Irod. Tört. Közl. 129, 130. l.

[3] V. ö. Horváth Cyrill i. értekezését 142. l.

[4] L. Frick J. A középkori magyar himnuszköltészet. Kolozsvár, 1910. 20. l.

[5] L. Frick i. m. 21. l.

mal találhatók a katholikus énekgyüjteményekben is.[1] amint azt Kájoni énekeskönyvei részletes tárgyalásánál is ki fogjuk mutatni.

Az 1651.-ben megjelent Cantus Catholici kedvező fogadtatásban részesült, melynek bizonyítéka, hogy egy félszázad alatt még 5. kiadást ért: 1672, 1675, 1680, 1686, 1703.[2] de később

Úgy látszik az a körülmény, hogy több protestans ének van a C. Catholici c. énekgyüjteményben, indította Szegedi Lénárt egri püspököt arra, hogy egy uj énekgyüjteményt adasson ki. Ez az uj énekgyüjtemény beosztásra nézve megegyezik a Cantus Catholici beosztásával, mert minden katholikus énekeskönyv az ünnepkörök szerint való beosztást követi, de Bartha József téved, mikor azt mondja,[3] hogy ez az énekeskönyv a Cantus Catholici tökéletesített és nagyban bővített kiadása, mert ha jobban megnézzük, arra az eredményre jutunk, hogy a Cantus Catholici-t a Szegedi Lénárt-féle énekeskönyv gyüjtője ismerte ugyan, fel is használta, de semmiesetre sem gondolt arra, hogy a Cantus Catholici uj kiadását bocsássa közre, hanem egészen önállóan szerkeszti énekeskönyvét. Azokat az énekeket is, melyeket a Cantus Catholici-ből átvesz, nem szóról-szóra veszi át, hanem legnagyobbrészt nagyon is átdolgozza. Ilyen pl. hogy csak egy párat említsek: „Az Ur Isten nékem édes táplálóm" (Cant. Cath. 1651. kiad. 177. l. Szegedi Lén. kiad. 450. l. Kájoni I. kiad. 586. l.), „Fel-támadt a'mi életünk, vigan méltó" stb, (C. C. 1651. kiad. 75. l. Szegedi L. 356. l. Kájoni I. kiad. 238. II. kiad. 183. l.) vagy a már Telegdi által predikációs gyüjteményének 89. lapján[4] említett: „Gyermek születék Bethlehemben" kezdetü ének (Cantus Cath. 1651. 10. l. Szegedi L. 221. l. Kájoni I. 33. II. 31.). stb.[5]

Téved Bartha József akkor is, midőn azt állítja: „Számos kitünő darabja közül (t, i. Szegedi Lénárt ÉK. darabjai közül ki kell emelnünk főképen a Szűz Máriáról és a magyar szentek-

[1] L. Bartha: A magyar kath. énekköltészet a XVIII. századig. Kath. Szemle XV. évf. 807. l.

[2] L. Erdélyi Pál: Énekeskönyveink a XVI. és XVII. században. 50. l. is jelennek meg uj kiadásai.

[3] Kath. Szemle 1901. XV. évf. 809. l.

[4] L. még Frick i. m. 120. l.

[5] Bővebben a függelékben, az egyes énekek összehasonlító ismertetésénél!

ről szóló szép énekeket (Boldogasszony Anyánk, Ah hol vagy magyarok,) amelyek költői tökéletesség dolgában e kor lirai termékei között az első helyen állanak". Az igaz, hogy ezen kor legszebb lirai gyöngyei közé tartozik ezen két ének, de a Szegedi Lénárt által kiadott énekeskönyvben hiába keressük, mert egyik sincs meg.

Ez a két, illetőleg a Hajnal Mátyás imádságos és énekeskönyvével együtt három nyomtatott katholikus énekeskönyv jelent meg Kájoni énekeskönyvének 1676.-iki kiadása előtt. Nem célunk, hogy a Cantus Catholici és Szegedi Lénárt énekeskönyvével részletesen foglalkozzunk s éppen azért csak annyiban fogjuk ezeket tárgyalni, amennyiben Kájoni énekeskönyveivel kapcsolatba hozhatók.

Kájoni életének főbb vonásai.

Kájoni életét és működését legujabban Seprődi János ismertette Ráduly Simon[1] kéziratos műve alapján az Irod. Tört. közlemények XIX. évfolyamában. Teljesség okáért főbb vonásokban itt is közöljük.

Kájoni János 1629-ben Jegenyén, Kolozs megyében született görög keleti oláh szülőktől. Ő maga „valachus"-nak mondja magát. Alsóbb iskoláit valószinüleg Csik-Somlyón végezte a Szent Ferencrendi szerzetesek iskolájában. 1647.-ben belépett Szent Ferenc rendjébe s a következő év szept. 17.-én egyszerű fogadalmat, majd 1649. szept. 17.-én ünnepélyes fogadalmat tesz. Bölcseleti és theologiai tanulmányait valószinüleg Nagyszombaton végezte, mert itt szentelték áldozópappá 1655. szept. 5.-én. Irodalmi munkásságát korán megkezdi. 1650.-ben „Aranyos ház" c. imakönyvet ir, majd a Custodia történetének irásával bizzák meg. A tatárok 1661 febr. 21.-én felgyujtják a kolostort. Kájoni közreműködik felépitésén. Orgonát is készit. Hasonlóképen működött Mikházán és Szárhegyen. Rendbe hozta az elpusztult épületeket s a templomokban orgonákat épitett. Többször választják házfőnöknek az említett szerzetházakban, sőt Róma figyelme is feléje irányul s 1676. decemher 20.-án az erdélyi püspökségben vicarius generalisnak nevezi ki utódlási joggal, de erről lemondott. 1687.-ben ismét házfőnök Csiksomlyón. Hitvédelmi és irodalmi téren nagy munkásságot fejtett ki. Széchy Károly egy nyilatkozatában „Erdély Pázmányjá"-nak nevezte. Meghalt Szárhegyen, Csik megyében.

Az eddigi adatok szerinti halálozási nap azonban téves. Eddig ugyanis az összes Kájoni életrajzok szerint halálozási ideje 1687. április 23. De Kájoni egyik művének az „Organo-Missale"-nak utolsó lapján más, egészen megbizható, pontos adatot talál-

[1] Seprődi ferencrendi kispapnak mondja, de ez tévedés, mert Ráduly Simon Erdély egyházmegyei áldozópap volt.

Kájoni 44. éves korában.

tunk. E helyen ugyanis a következőket olvashatjuk: „Anno a Partu Virgines (sic!) 1687.-dik Jesu 25. Aprilis Mult ki boldogul az böcsülletes és bóldogh emlékezetű Kájoni F. Páter János Sz. Márk Evang. napián reggel 6 orakor, Requiefcat in pace. Melly üdőben Én Stephanus Benedekfi voltam kántor az Szárhegyi Parochiaban." E szerint tehát elhalálozásának pontos ideje 1687. április 25.

Az Irod. Közlemények említett XIX. évfolyamában felsorolt művei, melyeknek nagyrészét magunk is láttuk, tanuskodnak arról a munkásságról, melyet Erdélyben, különösen Csik megyében kifejtett. Mint lelkes ferencrendi szerzetes egész életén keresztűl szem előtt tartotta, amit az említett „Organo Missale" 195. lapján sajátkezüleg beszurt egy kis üresen maradt helyre:

„De tempore malè expenso.
Damna fleo rerum, fed plus fleo damna dierum.
Rex poterit rebus fuccurrere, nemo diebus.
Ergo dum tempus habemus, operemur bonum."

Munkásságához viszonyítva, az őt megillető helyet még mindig nem foglalta el sem az irodalom történetben, mint énekgyüjtő és énekszerző, sem a zenetörténetben, mint kiváló zenész és orgona készítő. Ennek az oka pedig az, hogy műveit, különösen kéziratos nagy énekgyüjteményét még eléggé nem ismerik. Művei legnagyobb része a csiksomlyói szent Ferenc rendi kolostor könyvtárában van, s az ország legkeletibb részét nem igen keresik fel a régebbi irodalom kutatói. Pedig az irodalom történet számára megbecsülhetetlen szolgálatot tenne, ha valaki vállalkoznék első sorban a kéziratos nagy hymnus gyűjtemény lemásolására és kiadására. Csak ebből itélhetjük meg igazán, hogy Kájoni mennyire ismerte korának irodalmát, ebből határozhatjuk meg, hogy melyek az ő saját költeményei, s milyen helyet foglal el, mint hymnus fordító.

Kájoni énekes könyvei.

Kájoni mint énekgyüjtő igen nagy érdemeket szerzett. Ha összehasonlítjuk az ő énekeskönyvét az előtte mngjelent többi énekeskönyvvel, azt találjuk, hogy az ő énekeskönyve a legterjedelmesebb, s ennélfogva az utókor számára ő mentett meg legtöbb éneket. Nem hiába halmozzák el dicséretekkel mindazok, akik a XVII. század lirai költészetével, de különösen, akik az énekköltészettel foglalkoztak. Érdemesnek tartom ide iktatni Dankó Józsefnek Kájoniról irt szavait: „Monachus, qui sive doctrinam spectemus summa diligentia paratam, sive ingenium ad artem musicam colendam, exercendamque aptissimum, ceteris quotquot de hymnis nostris colligendis bene meruerunt, palmam praeripuisse nobis videtur.[1]

Ismét: „P. F. Joannes Kajoni noster Ordinis Minorum strictioris observantiae, Custodiae S. Stephani Regis in Transsylvania decus et gloria, qui hymnos hungaricos facile e vulgi ore hausit, inter eos, qui apud nos cantiones ecclesiasticas latinas ediderunt, facile primam tenet sedem, ob copiam earum, inter ut superius iam observatum fuit, reperiuntur hand panci peculiares extra Hungeriam non usitati. Quamvis nihil dicat, tamen verisimile est Kajonium has ex parte multo antiquiores, e codicibus descripsisse."[2]

Ezt a dicséretet Kájoni valóban megérdemli, mert különösen az egyházi énekek gyüjtése által oly nagy szolgálatot tett az irodalomnak is, hogy méltán foglalhat előkelő helyet a XVII. század irói közt. Énekgyüjteménye első kiadását 1676.-ban nyomatta ki az általa létesített csíksomlyói nyomdában, mely még nem is nagyon régen működött s melyet 1910.-ben a kolozsvári Szent Ferenc rendi kolostorba szállítottak.

[1] Dankó: Vetus Hymnarium Eccl. Hunig. Bpest 1893. 65. l.
[2] U. o. 69. l.

Az 1676.-iki kiadás címlapja:

CANTIONALE | CATHOLICUM | Régi és Uj, Deák és Magyar Aitatos | EGYHAZI | ENEKEK | DICSERETEK, SOLTAROK, ES | LYTANIAK; | Kikkel a' Kereſztyének Eſztendő - által - való | Templomi - Solemnitaſokban, Proceſsiok- | ban; és egyébb aitatoſságokban | ſzoktanak élni. | Halottas Temetéskor - való, és a' négy utólsó dolgok- | ról emlekeztető Enekekkel eggyűtt. | Moſt újonnan nagy ſzorgalmatoſsággal egybe - | ſzedettek, meg jobbíttattak, és a' kereſz - | tyének éppűletire, s' lelki - vigaszaláſokra kibocsáttattak, | A' Szent FERENCZ - Szerzetiben lévő | KAJONI, P. FRATER JANOS által. | Superiorum permiſſu, | A' CSIKI KALASTROMBAN, | Nyomtattatott Caſſai András által, 1676-ben.

A Kájoni Cantionalejának 1676-iki, első kiadása 786. számozott oldalt foglal magában, melyhez még hozzájárul a címlappal együtt elül 8. lap s a végén még 24. lapon van az „Index Alphabeticus. Mutato tabla". Összesen tehát 718. oldal az egész énekgyüjtemény. E szerint a régi énekeskönyvek közt a legterjedelmesebb s már ezen szempontból is kiválóan figyelemreméltó.

A cimlap után az 1675. esztendő Mindszent havának 18. napján keltezett ajánló levél következik: „A' Tekéntetes, Nemes és Nemzetes Csicso-Kereszturi Torma Istvan Uramnak; Nemes Belső-Szolnok-vármmegyenek eggyik Fő-Iſpánnyának, etc. Nékem becsülletes Pátronuſomnak. Ez életben Iſteni áldásokat, ſzerencsés bóldog hoſzszu életet, az-után pedig az őrők Bóldogságnak Koronáját, kivánom Iſtentől".

Ebben az ajánló levélben arról panaszkodik, hogy: „a moſtani Világ-fiai el aluttak, meg hűltek az Iſteni Szent ſzeretettűl". S épen Torma Istvánt rendelte az Isten, hogy áldozatkészségével, melynélfogva ezen énekeskönyv kiadásának költségeit magára vállalta s így a hivek kezébe énekeket ad, a hivők szíveit az isteni szeretetre felgyulassza. Ezért Typografiájának „első Sengéjét" neki ajánlja.

Az ajánló levél után közli Kájoni a Szt. Ferenc rend akkori commissarius generalisának. Frater Jakobus à Spinetulonak 1675. május 24.-én keltezett nyomtatási engedélyét[1] és az erdélyi egy-

[1] Ebből látjuk, hogy műve kéziratban megjelenése előtt már egy évvel megvolt.

házmegyei hatóság kibocsátási engedélyét, melyet püspök hiányában az erdélyi egyházmegyét kormányzó Damokos Kázmér ferencrendi szerzetes, általános apostoli helynök (Vicarius Apostolicus Generalis) adott meg 1676. aprilis 21.-én.

A nyomtatási és kibocsátási engedélyek után következő „Intés az olvasónak", mely 1676. május 9.-éről van keltezve, igen érdekes megjegyzéseket tartalmaz, melyeknek müvelődéstörténeti értéke, de az énekeskönyv szerkesztésére vonatkozó irodalomtörténeti becse is van.

A 6.-ik oldalon ezeket olvassuk: „A' Magyarok, minek-utánna a' pogányságból az igaz Hitre tértek vólna, ſzép Iſteni Dicsireteket, Lytaniakat, és egyébb aitatoſságra gerjeſztő Hymnusokat ſzerzének, Szent Dávid Sóltariban ſokat magyarúl fordítának, mellyekkel Templomban, és házoknál dicsirték az Iſtent".

Az igaz, hogy Kájoni születése előtt 100. évvel már meglehetősen terjedt a reformatio, de Kájoni ezen kijelentése még az előttre vonatkozik, s ezt megfelelő alap nélkül nem állíthatta. Feltehetjük, hogy Kájoni több ilyen régi kézíratos ének és zsoltár gyüjteményt ismert. Különben azt is egészen bizonyosnak kell tartanunk, hogy több kézíratos gyűjtemény állott rendelkezésére énekeskönyve szerkesztésénél. Erről győznek meg a következő szavai:

„Fiokot is ſzép Iſtenes Dicsiretekre tanították, a' mint moſt is vilagoſon ki-tetſzik, a' Templomok mellett építtetett Oskolákból".

Tehát a templomok mellett épített iskolákban az egyházi éneket, a mint a fentebbi idézet mondja, magyarul tanították. Ez pedig máskép nem is lehetett, minthogy minden énektanító, kántor rendelkezésére állott valamely kézíratos gyűjtemény, melyet vagy elődeitől örökölt, vagy maga másolt, vagy készített. S a mint különösen a székely földön a régi kántoroknál ma is meg van, minden kántor igyekezett arra, hogy minél több ének álljon rendelkezésére legalább kézíratban. S még ha hozzá vesszük azt, hogy nemcsak a kántorok, hanem az írástudó emberek is szívesen másolták le a hallott vagy olvasott énekeket, mint ez hagyományos szokásként ma is meg van, akkor csakugyan indokolva látjuk Kájoni következő szavait:

„Hogy pedig jobb, s' alkalmatoſſabb módgyok leheſſen az Egyházi-ſzolgáknak, az Iſteni Dicsireteknek énekléſében, ſok ſzép

Uj és Régi, Deák és Magyar énekeket, noha ſok munkával és fáratsággal, de igen ſzép rendeſen ſzedtem egybe, mivel láttam a' Romano-Catholica Religión-levő effele Enekes Kónyveknek ſzük-vóltokat, úgy-annyira, hogy a' Cántorok, és Tanító-Mesterek, kényſzerittettek magoknak ſok alkalmatlansággal Enekes-Kónyvet irni, és igy a' sok irás. és kézről-kezre adott énekek (mint-hogy jó réſz-ſzerint, nem minnyájan jó irók vagyunk) úgy meg-veſztegetődtenek, és corrumpáltattanak, hogy az elsó ſzületéſektől igen távol eſtenek vólt, azokat pedig régi ſzép ruhajokban öltöztetvén, és elébbeni épségekben állítván, ki-bocsátottam".[1]

Kájoni e szerint a kézíratos énekgyűjteményeket összeszedte, s igyekezett a corrumpált énekeket „régi ruhájukba öltöztetni". Kájoni ezen nyilatkozata egyszersmind mutatja, hogy volt érzéke a régi énekek megbecsülése és értékelése iránt. Erre vall a kézíratban levő nagy hymnus gyűjteménye is, melyben nagy gonddal másolta le nemcsak a szorosan vett egyházi énekeket, hanem más műveket is, mint például a Comico Tragoediat.

További célját az egyházi énekek kiadásánál kifejezi a következő sorokban:

„Máſodſzor, hogy az uniformitas minden Templomokban meg-tartaſsék, hogy mindenütt uno ore, egy ſzivel, ſzájjal, egy forma énekekkel ſzolgállyunk Iſtennek.

„Harmadſzor, édes Hazámnak akartam ſzolgálni."[2] Szép nyilatkozat, különösen ez utóbbi egy olyan szerzetes részéről, aki neve mellé nemcsak a szerzetben viselt hivatalainak cimeit irja, hanem származását is: „valachus."[3]

Fontosnak találom ugyancsak az olvasóhoz szóló intésből idézni ezen sorokat:

„Hogy pedig ſemmi heával ne lenne a' Keresztyén Olvasó, a' Sz. Miſe-alatt-való Kyrie-t, Et in terra-t, Patrem-t, Sanctus-t, Agnus-t magyarul fordítottam, mely eddig ſoha nem vólt." Ezek tehát kétségtelenül Kájoni fordításai, de a többi éneket való-

[1] Kájoni: Cantionale Catholicum 1676. 6. l.

[2] Cantionale Catholicum 1676. Intés az olvasóhoz 7. l.

[3] Az általa készített csiksomlyói orgona egyik falapjára 1664-ben leirja az orgona szerzésének és készítésének körülményeit s a következő aláirással végzi: „Fr. Ioan Kajoni Valachus Diffinitor actualis Concionator Confess. Organista et Organifaber ninc pro temp. Gvard. Szárhegyiensis."

szinüleg a különböző gyüjteményekből vette át egyet kivéve, melyről később teszünk még említést.

Ez után következik egy útasítás „Ad Cantores et Musicos". Seprődi János erről azt írja, hogy ez az útasítás amellett bizonyít, hogy a Kájoni Cantionalénak hangjegyes kiadása is volt, mert szerinte az ilyen útasításnak a szöveges kiadásban csak úgy van értelme, ha készen van, vagy legalább készül hangjegyes kiadás is, ahol a kántorok és muzsikusok az útasításokat (pld. a psalmusok intonálására vonatkozólag) gyakorlatilag alkalmazásba vehetik.[1]

De ez az utasítás csak arra vonatkozik, hogy „az énekes Vecsernyén miképpen kelleſſék intónálni a' Pſalmusokat, az az: hányadik Tonus-t kelleſſék kezdeni." (8. o.) Az énekes vecsernyén (in Vesperis) pedig a zsoltárokat latinul énekelték és énekelik ma is. Ehhez pedig bizonyára a kántorok között volt úgynevezett Antiphonarium, melyet nem kellett Kájoninak nyomatni. Csupán erre következtethetünk. A II. kiadásnak még hosszabb utasítása is csupán csak a gregorián kottának az ismertetése, ami csakis a latin szövegű mise énekekre vonatkozhatik. Erre az utasításra szükség volt, mert a gregorián ének el volt terjedve, hiszen Kájoninak kottás könyvei is mind gregorián latin énekeket tartalmaznak, amint négy kéziratos kottás könyvből is meggyőződtünk. Kivételt képez a négy Patrem, melyről azt irja a hangjegyes énekeskönyv végén: „Ezt a' négy patremet P. Joannes Kajoni forditotta Magyarrá, azon Deak Notajara. O. A. M. D. G. 1671." Erre vonatkozik az 1676.-iki nyomtatott Cantionalenak 516. lapján olvasható hasonló megjegyzése is. A II. kiadásban a gregorian kottához való utasítást valószinüleg Balázs Ágoston, a kiadás készítője valamelyik gregorian énekeskönyvből vehette át az egy oldalra terjedő gregorian „Scala musicalis"-sal együtt.[2] Az 1719.-iki Balás Ágoston féle kiadás végén megtaláljuk nyomtatásban a latin énekes vecsernye (Vesperae.) psalmusainak rendes

[1] Irod. Tört. Közlem. XIX. évf.

[2] Ilyen gregorian hangjegyes latin choralek és énekeskönyvek akkor használatban voltak. Magunk is láttunk XV. századból származó gyönyörű kiállításu latin énekeskönyveket a csiksomlyói Szent Ferenc rendi kolostor könyvtárában.

8 tonusát és még hozzá van téve a tonus irregularis, vagy a mint most nevezik a tonus peregrinus.

Ha lett volna Seprődi szerint Kájoni Cantionalejának már megelőzőleg egy hangjegyes kiadása, biztosan találnánk erről legalább említést az 1676.-iki, sőt a későbbi 1719, 1805-iki kiadásokban is, mert az lehetetlen, hogy a kántorok figyelmét az utasításokban egyenesen ne hivja fel az előbb kiadott hangjegyes kiadásra. Az 1676.-iki kiadásban utal a latin szöveg nótájára. „Azon igyekeztem pedig, hogy a' Rhytmufok formajat, megtartsam: holott a' Deak Patrem Nótáját, per omnia megtartottam: úgy, hogy a' ki a' régi Deák Patrem Nótáit jol tudgya, Magyarul ezeket ſzintén úgy el-mondhattya: mert abban ſemmit nem kűlönböztettem; Contentus lévén a' mi régi eleink ſzerzett ſzép Nótájával." [1]

Itt is alkalma nyilnék hivatkozni hangjegyes kiadására, de ezt nem teszi, hanem csak a „régi Deák Patrem" nótáit említi, a miből egyszersmind következtethetjük, hogy az akkori kántorok előtt már ismeretes régi hangjegyes Patrem-ek voltak, melyeket vagy külföldről hozattak, vagy ami hihetőbb, maguk másolták le, már t. i. akik hozzá értettek. Ezt bizonyítja az 1805.-iki kiadásnak „A Kegyes Olvasóhoz és Éneklőhöz" irt előszónak negyedik pontja. Ebben ezt olvassuk: „Az énekeknek Nótáit Cottákkal fel jegyezni (a' mely némelyeknek volt kivánsága) hafzon nélkül való munka vólna, mivel a' Cottához közönségeſen Kántoraink nem értenek, de nem is ſzükséges, mert azokot a' Kántorsagra menendő Ifiak meg tanulhattyák az ahhoz értőktől."

Az 1676. Cantionale három részből áll és mindenik résznek külön cimlapja van.

Az I. rész (1—280. l.) tartalmazza a Karácsony, Ujév, Vizkereszt napjára való, nagy bőjti, husvéti, Krisztus mennybemeneteléről szóló, pünkösdi és Úrnapi körmenetre való énekeket.

A II. rész (281—648. l.) a Szent Háromságról, Jézus nevéről, az Oltáriszentségről, a Boldogságos Szűz Máriáról, az apostolokról, a szent martyrokról, a szent confessorokról, a szent szűzekről, a szent angyalokról szóló énekeket. Ezután következnek még a különféle énekek, mint az előszóban említett Gloria,

[1] Cantionale Catholicum 1676. 516. l.

Credo, Sanctus, Agnus Dei fordítások, De divite et Lazaro, a hitről, Te Deum fordítás, predikáció előtt és után, reggeli és estéli énekek és más különféle énekek. 571—648.-ig zsoltárfordítások.

A III. rész (658—786. l.) halotti énekeket, az itélet napjáról, pokolról, a mennyei boldogságról, a penitenciáról „Egy Szentelt—Vitéznek, Kéfzűlőt-fuvó Trombitája." „A véghetetlen örökkévalóságról," azután van a latin vecsernye, öt lytania, Passio de vita Christi 13. oldalra terjedő hosszú ének. Az I. (1676.) kiadás tartalmaz 537. magyar és 205. latin éneket, összesen 742. éneket s ezenkívűl a virágvasárnapi és nagypénteki passiót, a nagyheti lamentatiokat és lytaniakat.

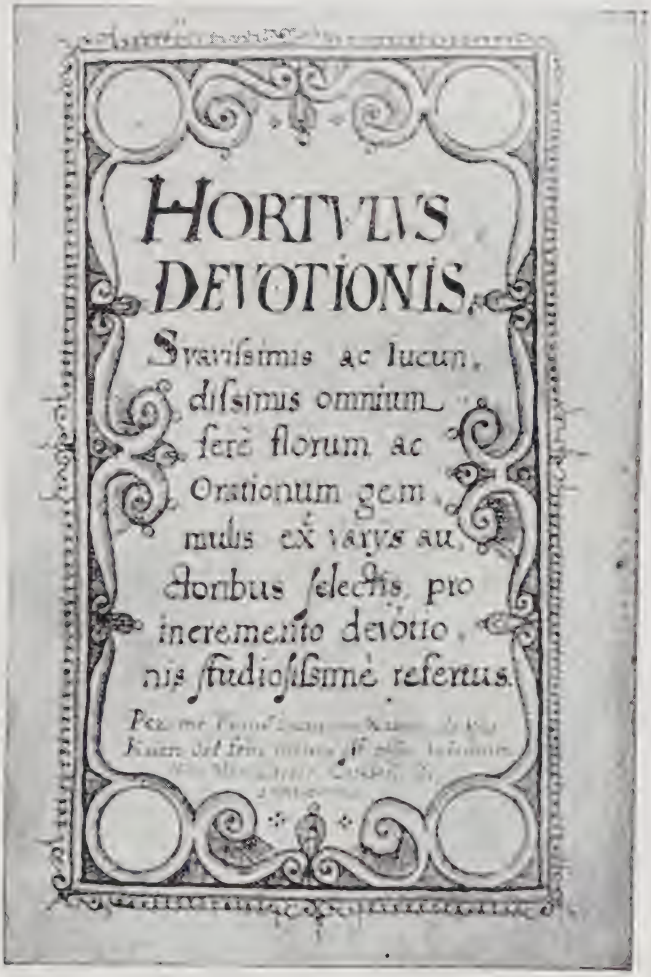

Kájoni imakönyvének cimlapja.

Kájoni Cantionalejának kiadásai.

Az 1676.-iki kiadáson kivül jelenleg még két kiadás ismeretes, még pedig 1719. és 1805.-ik évi kiadások. Sándor István könyvesházában említ egy 1681. és 1685. kiadást.[1] Irod. T. K. XIX. évf. 129, 282, 385. l. Erre vonatkozólag *Baka János* csikszentmártoni kántor, aki nagy szeretettel gyüjti a régi énekeket, ezeket irja P. Tima Dénesnek 1911. aug. 13.: „Kájoninak az a hangjegyes munkája, mely az 1-sö kiadás után 10 év mulva 1686.-ban keletkezett s a mely után annyit kutattam, mint Gál Sándor szárhegyi kántor barátomtól biztosan megtudtam, kézirat. Valószínüleg ezt használta fel Bogisich is „Őseink buzgósága" cz. könyvében. Gál S. ezt látta Ráduly Simonnál, sőt — mint mondja — ki is vágta belőle „Kaszás e földön a halál" kezdetü darabot Kerschnek elküldés végett. Az udvarhelyi barátok, ha végkép el nem veszett, — még jó utánjárással megkeríthetnék."[2]

A hangjegyes kiadásra vonatkozó vitás kérdést e szerint eldöntöttnek tekinthetjük, de nem a Seprődi által[3] kifejtett értelemben, hanem úgy, hogy nyomtatott hangjegyes kiadás nem jelent meg, hanem kéziratban maradt.[4] Nem is gondolható, hogy ennek a hangjegyes kiadásnak, mely állítólag kétszer is megjelent, teljesen nyoma veszett volna, vagy pedig Balás Ágoston az 1719.-iki kiadásban erről említést ne tett volna.

E szerint tehát az 1676. vagyis első kiadás után csak az 1719. és 1805. kiadásról szólhatunk.

[1] L. még Seprődi értekezését! Irod. Tört. Közl. XIX. évf. 129, 282, 385 l.

[2] Kérdést intéztünk a székelyudvarhelyi barátokhoz, hogy vajjon nem tudnak-e ezen kéziratos hangjegyes munkáról? Sajnos, tagadó választ kellett, hogy adjanak, mert a kérdéses énekeskönyvnek egészen nyoma veszett.

[3] Irod. Tört. Közl. XIX. évf.

[4] Ez a kézirat Baka János kántor levele alapján nem tévesztendő össze az 1783.-ban, tehát 100. évvel később készített hangjegyes, kéziratban maradt gyüjteménnyel, mert Baka János határozottan állítja, hogy az 1676. kiadás után 10. évvel keletkezett.

Kájoni énekeskönyveinek forrásai.

Kájoni énekeskönyvének előszavánál már előbb említést tettünk arról, hogy Kájoninak kéziratos gyűjtemények állottak rendelkezésére énekeskönyve szerkesztésénél, mert csakis így van értelme fennebb említett szavainak. A kéziratos gyűjteményeken kivül még különösen három nyomtatott énekeskönyvre vonatkozólag tudjuk eddigi kutatásaink alapján egész határozottan kimutatni, hogy Kájoni csakugyan azokat használta, s azokból nagyon sok éneket csaknem minden változtatás nélkül átvett. Ez a három nyomtatott énekeskönyv pedig a Cantus Catholici, melyet Kisdi Benedek adott ki 1651.-ben, a második Gönczi György énekeskönyvének 1654.-ben, Lőcsén Brever Lőrinc által nyomtatott kiadása, melynek egyetlen ismeretes példányát a kolozsvári református kollegium őrzi s a harmadik Hajnal Mátyásnak először 1629.-ben, másodszor 1642.-ben kiadott: „A' Jesus Szivet-Szerető" stb. c. imádságos és énekes könyvecskéje. Az első kiadást, mely jelenleg a Nemzeti Muzeum könyvtárában van, nem állt módunkban összehasonlítani Kájoni énekes könyvével, s így nem tudjuk jelenleg megállapítani, hogy vajjon az 1629. vagy az 1642.-iki kiadást használta. Ha az 1629.-iki kiadás az utána következőtől különbözik, akkor kétségtelen, hogy az 1642.-iki kiadást használta, melynek egyetlen ismeretes példányát a Magyar Tudományos Akadémia könyvtára őrzi. Ugyanis ezen könyvecskéből átvett énekek szóról-szóra, betűről-betűre egyeznek a Kájoni énekeskönyvének 1676.-iki kiadásával.

Azonkivül még van négy ének: „Hogy Jerusalemnek drága templomát" (K. I. 617. II. 522.). „Nagy hálát adgyunk az Atya Istennek" (K. I. 447. II. Nincs meg. Szeg. G. 1590. 143. l.). „Ur Isten kérünk a' te Szent nevedért" (K. I. 607. II. 514.). „Ur Istennek Szent Fia, ez nap nékünk szűleték" (K. I. 53. II. Nincs meg. Szeg. G. 1590. 142. l.). Ez a négy ének nem található az említett 1654.-iki Gönczi-féle énekeskönyvben, de megtaláltuk

ugyancsak az 1654. évben Váradon Szenci Ábrahám által nyomatott szintén Gönczi-féle énekeskönyvben, mely csaknem teljesen megegyezik a Lőcsén nyomatott énekeskönyvvel. A váradi azonban valamivel bővebb s így több olyan éneket tartalmaz, melyek a lőcsei énekeskönyvben nem találhatók. Az első rész azonban, az ugynevezett „Hymnusok" a Lőcsén nyomatott énekeskönyvben sokkal bővebb. (Lőcsei 94. l. Váradi 56. l.) Igy tehát valószínű, hogy Kájoni a váradi 1654.-iki kiadást is használta s ezzel négy régebbi énekgyüjteményt tekinthetnénk eddigi kutatásaink alapján Kájoni forrásainak. Olyan énekeket találunk Kájoninál, melyeket csak a bővebb lőcsei énekeskönyvből vehetett, mert a váradiban nincsenek meg. Ilyen kilencet találtunk. Tehát Kájoni nemcsak a lőcsei, hanem a váradi énekeskönyvet is felhasználta. Fő forrása azonban a lőcsei 1654. évi Gönczi-féle énekeskönyv volt, amit a szöveg összehasonlításából is következtethetünk.

A Cantus Catholici (1651.) és Kájoni: Cantionale Catholicum (1676.).

Kájoni énekeskönyvének szerkesztése előtt természetesen megszerezte az ő idejéig megjelent katholikus énekeskönyveket, hogy az ő szükebb hazájának Erdélynek, első sorban pedig Csik-Háromszék és Udvarhely megyék kántorainak legyen katholikus approbatióval ellátott énekeskönyvük. Az ő idejéig pedig csak a Canthus Catholici, ezt megelőzőleg még Hajnal Mátyás könyvecskéje (1629, 1642.) jelent meg. Szegedi Lénárt énekeskönyve ugyan 1674.-ben megjelent, tehát két évvel a Kájoni énekeskönyv megjelenése előtt, de semmi nyomot sem találunk arra nézve, hogy Kájoni felhasználta volna. Mikor Szegedi Lénárt énekeskönyve megjelent, akkor már Kájoni minden bizonnyal összeállította volt már énekeskönyvét s ha a nyomtatás előtt valamivel meg is kapta volna, úgy sem használta volna már fel. Vannak Szegedi Lénárt énekeskönyvében olyan énekek, melyek ugyan megtalálhatók Kájoninál, de a Cantus Catholici 1651.-es kiadásában nincsenek meg, mint „Jesus Szűzek koronája" (K. I. 492. II. 424. Sz. L. 503. l.). „Dicsőseg Mennyben Istennek" (K. I. 1, II. 1. Sz. L. 2. l.), de ezeket is más gyűjteményből vette át Kájoni. A szöveg összehasonlításból az tünik ki, hogy Kájoninak is, a Szegedi Lénárt-féle énekeskönyv szerkesztőjének is eddig ismeretlen énekgyűjtemények állottak rendelkezésére, melyeket mindketten felhasználtak. Kájoni változtatás nélkül vette át ezekből az énekeket, a Szegedi Lénárt énekeskönyv szerkesztője pedig igen sokat változtatott rajtuk s sajnos sokszor éppen az ének szépségének rovására. Ha Kájoni felhasználta volna, akkor szokása szerint változatlanul vette volna át az énekeket, annál is inkább, mivel katholikus énekgyüjtemény volt. Különösen a Szentekről szóló énekekből vett volna át, melyeknek nagy számát találjuk Szegedi Lénárt énekeskönyvében. De Szegedi Lénárt énekeskönyve épen azért, mert nagyon át vannak dolgozva az

énekek, nem is volt oly népszerű, mint a Cantus Catholici Magyarországon és a Cantionale Catholicum Erdélyben, amint ezeknek többszöri kiadása tanusítja. Az ujabb énekeskönyvekben is többet találunk a C. C. és Kájoni Cantionalejából, mint a Szegedi Lénárt énekeskönyvéből.

Kájoni a Cantus Cath. 1651.-iki kiadásából összesen 94 magyar éneket vett át. Ezek közül 62 csak a Cantus Catholici é. könyvben található, 32 pedig megtalálható a Gönczi-féle 1654-ben, Lőcsén nyomatott énekeskönyvben is, de amint a szöveg összehasonlítás mutatja ezeket is csakugyan a Cantus Cath.-ból vette át. Kájoninak általában az a szokása, hogy az előtte levő gyűjteményből változtatás nélkül vette át az éneket. Nagyon ritkán fordul elő, hogy a szövegen változtatást eszközöljön, s az sem lényeges, csak a rim vagy ritmus kedveért változtat. A Cantus Catholici-ből átvett énekeken, eltekintve az összes átvett énekekben található néhány ilyen változtatástól: meg-nyilt—megnyitott, semmit sem változtat. Azonban találunk olyan éneket, mely Hajnal Mátyásnak könyvecskéjében és a Cantus Catholiciban is megvan, de a Kájoni szövege teljesen egyikkel sem egyezik meg. Kájoni, amint az összehasonlítás mutatja, úgy járt el ilyen ének átvételénél, hogy ugyanazon énekben is, amit megfelelőbbnek itélt, azt vette át. Ilyen: Oh nagy szeretetnek fel-gerjedt tüzes lángja. (Lásd: Függelék I. 48. szám alatt). Kájoni eljárását minden énekre vonatkozólag mutatja a Függelékben csoportok szerint felsorolt énekekeknek külön-külön való összehasonlítása. A Cantus Catholici é. könyvből vett énekek csoportjába soroztam azokat is, melyek a pontos kimutatás szerint a Hajnal Mátyás szövegével mutatnak teljes egyezést. És pedig azért soroztam ide, mert Kájoni úgyis a Catus Catholici szövegét tekintette kétségtelenül főszövegnek s a Hajnal Mátyás könyvecskéje alapján javitott a Cantus Catholici szövegén, úgy hogy azokat az énekeket is, melyek arra mutatnak, hogy Hajnal Mátyástól közvetlenül kerültek Kájonihoz, joggal sorozhatjuk a Cantus Catholici-ból vett énekek közé.

Hogy azon énekeket, melyek a Cantus Catholici-ban és a Gönczi énekeskönyvben megvannak, Kájoni csakugyan a Cantus Catholici-ból vette át, az egészen világos, ha a háromféle szöveget összehasonlítjuk egymással. Azt találjuk, hogy Kájoninál ugyan-

azon ének ugyanazon számu versszakai találhatók, s azonkivül a szöveg nem a Gönczi-féle kiadás, hanem a Cantus Catholici énekeskönyvvel mutat teljes egyezést. Csak párat említsek, ezt mutatja: „Adgyunk hálát minnyájan az Atya Ur Iſtennek“ kezdetü ének, melynek második versszaka a Cantus Catholici szövegével teljesen egyezik, a Gönczi szövegétől pedig különbözik. Ilyen még: „A' Szent-Léleknek kegyelme, Apoſtolokat bé-tőlte“, melyben az első versszak teljesen csak a Cantus Catholici szövegével egyezik és Kájoninál is ugyanaz a két versszak hiányzik, mint a Cantus Catholici szövegében.[1] Vagy még jobb példa: „Chriſtus fel-támada, mi bűnünket el-mosá. Es kiket ő . . .“ Ugyanazon versszakok vannak kihagyva s azok helyébe ugyanazon versszak van téve a Cantus Catholici-ban és Kájoninál. „Jer dicsirjük ez mái napon . . .“ énekben ugyanaz a két versszak van kihagyva. A strófák a szövegben egyformán vannak fölcserélve, mint pl. a „Jer mi dicsirjük, áldgyuk és fel-magasztallyuk“ kezdetü énekben.[2]

---

[1] Természetesen a Cantus Catholici nem a Gönczi említett kiadásából vette át kihagyással ezen énekeket, mert a Cantus Catholici 1651-ben jelent meg, a Gönczi énekeskönyv pedig 1654-ben jelent meg, hanem egy korábbi protestans énekgyűjteményből.

[2] Lásd Függelék II. részében, ahol részletesen felvannak sorolva ezen különbségek.

A Gönczi É. K. 1654. lőcsei kiadása[1] és Kájoni Cantionaleja.

Kájoni énekgyűjteményében rendkivül sok olyan éneket találunk, melyeket közvetlenül protestans énekeskönyvekből vett át. S hogy nem kimélt semmi fáradságot azért, hogy összegyűjthesse a megjelent nyomtatott énekeskönyveket, legjobban bizonyitja az, hogy nem az azelőtt megjelent kisebb terjedelmű protestans énekgyűjtemények közvetlen forrásai, hanem a legnagyobb protestans énekgyűjtemények, az 1654.-iki Lőcsén és ugyanazon évben Váradon megjelent Gönczi énekeskönyv, melyek magukban foglalják csaknem az összes addig megjelent énekgyűjtemények tartalmát.

A lőcsei énekeskönyvet véve alapul, Kájoni ebből összesen 144 éneket vett át. Itt már sokkal több változtatást találunk Kájoninál; de ezeknél is szinte látjuk azt a tartózkodást a szöveg újitástól. Csak éppen ottan javit a rim miatt, ahol csakugyan szükségesnek látja. Előfordul az is, mint épen a III. Függelékben, a 3. szám alatt levő éneknél idézett hosszabb szövegből kitünik, hogy Kájoninál bővebb szöveget találunk. Ezt úgy magyarázhatjuk meg, hogy Kájoni előtt megvolt a magyar himnusznak megfelelő latin szöveg is, s ez bővebb volt, amint ilyen esetet láthatunk bőven Daniel-nek 3 kötetes gyűjteményében, a Tehesaurus hymnologicus-ban. A magyar prózában hiányzó versszakot pedig Kájoni a latin szöveg után pótolta.

Kájoni az eredeti szövegből kihagyta azon részeket, melyek nem tartoznak a tulajdonképeni énekhez. Igy: „Az mely embernek jó Hiti vagyon“ kezdetű ének végén kihagyja az utolsó vers-

[1] Habár a váradi É. K. valamivel bővebb, s a szöveg is csak úgy szólván hajszálnyira tér el a lőcsei énekeskönyv szövegétől, mégis Kájoni szövege inkább talál a lőcsei É. K. szövegével. Ezért hasonlitjuk ezzel össze.

szakot, melyben olvasható az énekszerző neve, a szerzés ideje és helye. Vagy a tulságos hosszú éneket megrövidíti. Igy például a „Csudálatos nagy bölcseség, Hogy Iſten az embereken“ kezdetű énekből 18. versszakot hagy ki Kájoni.

Több éneknél mint például: „Erős várunk nekünk az Isten,“ „Jövel légy velünk Ur Isten“ „Tellyes ſzivel örvendezünk, És lélekben“ stb. a végére teszi a vers milyenségének megfelelő Szentháromságról szóló dicséretet.

Érdekes lesz feltüntetni, hogy a Gönczi énekeskönyvből átvett énekeknek kik a szerzői? Legtöbbnek szerzőjét a versfejekből tudjuk. Különösen *Sztárai Mihály* nem mulasztja el, hogy nevét vagy egészen, vagy csak kereszt vagy vezeték nevét be ne szője a versfejekbe. Csupán egy énekben „Hálaadáſunkban róllad emlékezünk“ kezdetüben nem találjuk meg Sztárai nevét, melyet neki tulajdonitanak, s épen ezért kétségbe is vonhatjuk, hogy ő tőle származnék. (L. III. Függelék 51. sz. alatt).

A protestans énekszerzők között Sztárai Mihálynak találjuk legtöbb énekét a Kájoni-féle énekeskönyvben. A fennebb említett neki tulajdonitott éneken kívül még 13 éneket találunk, melyeknek versfejei az ő szerzőségét kétségtelenné teszik. Ezek: 1. „Meg-nyomorodván ellenségeitől Szent Dávid“ (III. Függ. 80. sz. a.). 2. Meg-halgaſſad az én imádságomat.“ (u. o. 81. sz.). 3. „Mely igen jó az Ur Iſtent dicsirni.“ (83. sz.). 4. „Mi Atyánk Atya Iſten, Vezérünk Fiu Iſten.“ (89. sz.). 5. „Mikor Dávid vala keſerűségben.“ (92. sz.). 6. „Mikor szent Dávid kegyetleneknek.“ (97. sz.). 7. „Mindenkoron áldom az én Uramat.“ (100. sz.). 8. „Moſtan hozzád fel-kiáltok, felséges Ur Iſten.“ (105. sz.). 9. „Sok jó-tetéményén nagyon csudálkozván.“ (123. sz.). 10. „Sokan vannak moſt-is ollyan emberek.“ (124. sz.). 11. „Szabadits meg és tarts-meg Uram Iſten.“ (127. sz.). 12. „Szent Dávid Profeta az Iſtennek nagy hatalmát.“ (133. sz.). 13. „Szent Dávid Profeta éneklő könyvének harminczegyed réſzében.“ (135. sz.).

Szegedi Gergely neve alatt öt éneket találunk a Kájoni énekeskönyvében. Ezek közül 4. kezdete elé van irva Szegedi Gergely neve a protestans énekeskönyvekben, egynek pedig versfejeiben olvassuk nevét. Ez az öt ének: 1. „David Profetanak imádkozásáról.“ (III. Függ. 34.). 2. „Nagy bánatban Dávid mikoron vala.“ (107. sz. a.). 3. „Szent Eſaiás igy irt Chriſtusnak ſzent.“

(129. sz. a.). 4. „Szent Dávid király bűnei-ellen." (132. sz. a.). 5. „Tekints reám Iſtenem nyavalyámban." (137. sz. a.).

Ezekenkivül Szegedi Gergely 1569.-iki énekeskönyvében találjuk: „Szám-kivetéſre Dávid mégyen vala" kezdetü éneket, (l. III. Függ. 128. sz. a.), mely fölé Szegedi Gergely nevének kezdőbetüi vannak írva, de a versfejében: Szegedi Lőrinc neve olvasható. Szegedi Gergely nevének kezdőbetüi mellé még az évszám is oda van írva: 1564. De mindazonáltal inkább Szegedi Lőrinc énekének kell tulajdonítanunk, mert nem hihető, hogy Szegedi Gergely írta volna s mégis Szegedi Lőrinc nevét tette volna a versfejekbe.

Batizi Andrásnak öt énekét találjuk:

1. „Chriſtus fel-támada, Ki értünk meg-hólt vala." (III. Függ. 23 .sz. a.)
2. „Chriſtus fel-támada, Nékünk örömet ada." (25. sz. a.)
3. „Chriſtus fel-támada, Ki értünk . . . Mindennek." (27. sz. a.)
4. „Ember emlekezzél a' ſzomorú halálról." (40. sz. a.)
5. „Jer dicsirjük az Iſtennek Fiát." (56. sz. a.)

Skaricza Mátének 4. éneke van Kájoninál:

1. „Az jó Hitü ember ſzelid e' Világon." (15. sz. a.)
2. „Erős várunk nekünk az Iſten." (45. sz. a.)
3. „Emlékezzél-meg te gyarló ember." (44. sz. a.)
4. „Saulnak a' Dávidhoz jó ſzerelme." (121. sz. a.)

Tuba Mihálynak két éneke található Kájoni Cantionalejában, mindkettőben a versfejekben van a neve:

1. „Meg-tellyeſité az Atya Iſten, Szent igiretét." (79. sz. a.)
2. „Meg-értsétek Kereſztyének, kiknek Chr . . ." (82. sz. a.)

Siderius János két éneke Kájoninál:

1. „Jesus Chriſtus Iſten fia" (60. sz. a.)
2. „Sok nyomorusággal élete embernek". (126. sz. a.)

Németi Ferencnek neve alatt két éneket találtunk:

1. „Az Ur Iſtent magaſztalom, Jó-vóltáról." (18. sz. a.)
2. „Nagy hálá-adáſſal magaſztallak." (108. sz. a.)

Berekius név alatt:

1. „Az Ur Iſten áll, minden Biráknak gyülekezetiben." (19. sz. a.)
2. „Jesus Chriſtus mi kegyelmes hadnagyunk." (59. sz. a.)

Szerémi Illéstől: „Az mely embernek jó Hiti vagyon.“ (16. sz. a.)
Dési Andrástól: „Adgy idveſſéges ki-muláſt.“ (7. sz. a.)
Harsányi Imrétől: „Háborusága David Királynak.“ (48. sz. a.)
Huszár Gál éneke: „Jer örvendezzük az Ur Iſtennek.“ (57. sz. a.)
István Deaké: „Irgalmazz Ur Iſten immáron én-nékem.“ (69. sz. a.)
Miklós deáktól: „Már el-mégyek az örömben.“ (78. sz. a.)
Magoci Gáspártól: „Mikoron Dávid Saul-elött futna. (93. sz. a.)
Vég Kecskeméti Mihálytól: „Mikoron Dávid nagy búsultában.“ (95. sz. a.)
Nagybánkai Mátyástól: „Ne hadgy el-eſnem felséges Iſten.“ (109. sz. a.)
Zeleméri László: „Zugódik, dúl, fúl magában.“ (144. sz. a.)
Valentinus: „Véletlen embernek utólsó órája.“ (143. sz. a.)
Stephanus Pathainustól: „Sok rend-béli próbák vannak rajtunk.“ (125. sz. a.)
Matheus Szentgrahian név alatt: „Mikor Chriſtus Bethlehemben, Születék a' ſzegénységben.“ (96. sz. a.)
Catharina Arasz(oriszom . . . ?) név alatt: „Chriſtusnak hivei kik moſt jelen vattok.“ (31. sz. a.)

Ezeken kivül közvetve a Cantus Catholici útján Kájoni énekeskönyvébe kerültek:

Huszár Gáltól: „Könyörgünk az Iſtennek Szent Lelkének.“ (II. Függ. 24. sz. a.)
Szenczi Molnár Alberttől: „Mint a' ſzép hives patakra“. (II. Függ. 27. sz. a.)
Szegedi Kis Istvántól: „Jövel Szent Lélek Ur Iſten, Lelkünknek vigassága.“ (II. Függ. 23. sz. a.).

Más forrásokból vett énekek.

Két énekre vonatkozólag: „Magaſztalja az én lelkem az urat“ (Magnificat fodítása.) és „Téged Iſten dicsirünk“ (Te Deum landanus), a legnagyobb valószinüséggel állithatjuk, hogy az 1663.-ban megjelent Paduai Szent Antal Solosmájából vette át. Ugyan ezen könyvecskének csak 1675. évi kiadása ismeretes, de hogy volt még egy korábbi kiadás, melyet Kájoni használhatott bizonyitja a cimlap: „Ez előtt tizen-két eſztendővel Deákbúl Magyarrá fordittatott és moſt ujonnan ki nyomtattatott.“ A „Magaſztallya“ k. éneket szóról-szóra találjuk az emlitett könyvecske 55. lapján. A „Téged Isten dicsérünk“ k. éneket szintén szóról-szóra találjuk eltekintve egy-két tollhibának mondható különbségtől.

A „Magyarorſzág ſzép nemes Csillaga“ kezdetü éneket megtaláljuk Hajnal Mátyásnak említett 1642.-ben megjelent könyvecskéjében, a 252. lapon. Kájoninál azonban az V. és VII. versszak ki van hagyva, a többi része át van dolgozva. Kájoni valószinüleg nem innen vette.

Nagyon fontosnak tartom különösen kiemelni az: „O bú-látott, ſok kin-vallott gyarló teſtem“ kezdetü éneket. (K. I. 729. II. 630. III. 88.)

Ezen éneket a nagy kéziratos hymnus gyüjteményben másolatban meglevő: Comico Tragoedia-nak Scena Secunda negyedik actusaból vette. (87. 88. l.). Nem egyéb ez, mint a Dives (gazdag) siralma. A nyomtatott szöveg teljesen megegyezik a kéziratos szöveggel, csak épen a végétől számitott 6.-ik versszakban két szó sorrendje van felcserélve:

I. kiad: „Oh átkozott fővény, finár gazdagságim!“

Kézirat: „Oh atkozot zinar, fősveny gazdagsagim.“

Ez az ének bizonyiték arra nézve, hogy Kájoni a kéziratos gyüjteménybe a Comico Tragoedia első (1646.) elveszett s csak pár lapnyi töredékben levő kiadását másolta le.

Az ismeretlen forrásból átvett magyar énekek versfejei Kájoninál.

Értekezésünk ezen részében csak azon énekeket említjük fel, melyeknek versfejeiben a szerző nevét olvashatjuk. Mellőzzük azokat, amelyeknek versfejeiből vagy Máriát üdvözlő fohász, vagy hozzá való könyörgés, vagy valamely intés van. Ezeket úgyis a III. Függelékben betüszerint összeállított énekek csoportjában láthatjuk.

Czeglédi Pál édes Pannájáról: „Chriſtushoz kéfzůlők ſzerelmes Szůléim." kezdetű énekben (III. Függ. 4. sz. a.).

Forgacs Miklos leana Eva Maria: „Figyelmetes Kerefztyének kik ide gyůltetek" kezdetű énekben (6. sz. a.).

Gaspar Fr(ater): „Győnyőrkődgyél Szůz Mária" kezdetű énekben (7. sz. a.).

(Gy) *Endrei Anyos:* „Gyónom az élő Atyának" kezdetű énekben (8. sz. a.).

Frater Ferencz: „Ily nagy útra indúl ember" kezdetű énekben (9. sz. a.).

Kuchi Gyevrgy: „Kerefztyén népek ſzůkség minékůnk" k. énekben (11. sz. a.). Valószinüleg Kicsi, vagy Kicsid György lesz.

Kodor Peter: „Kőrnyůl-vőttek halálnak sérelmi" kezdetű énekben (12. sz. a.).

Moric (LRJND): „Mennyei felségnek Ura és Iſtene" kezdetű énekben (14. sz. a.).

Stőphanus Szabo: „Serkeny lelkem mély álmodból" (17. szám alatt).

Sigismundus Kornis: „Sokat irtak bőlcsek Világi dolgokról." (18. sz. a.).

Stephanus Kőrősi Rector Chomiatensis: „Szomorú az halál a' gyarló-embernek," kezdetű énekben. (19. sz. a.).

Ezek közül Szinnyei: Magyar Irók élete és munkái című művében csak Czeglédi Pál van megemlítve, mint ezen ének

szerzője. Említ egy Frater Gaspart is, ki a XVI. században élt, de ez aligha ez lesz, mert a Szinnyei által említettnek egy munkája Sztárai Mihály munkájával együtt nyomatva jelent meg, tehát protestans volt, s ezért tehát alig hihető, hogy Máriáról irt volna. Különben ha ez volna, ez az éneke eddig úgy is ismeretlen volt. E fennebb felsorolt írók közül eddig csak Czeglédi Pál, Forgács Miklós, Körösi István voltak ismeretesek.

Az említett énekeken kivül találunk 31 olyan magyar éneket, melyeknek a latin szövege is megtalálható Kájoni 1676.-iki énekeskönyvében. Hogy ezeket Kájoni fordította-e, vagy pedig más gyüjteményből vette-e át, azt eldönteni nem lehet. Úgy hisszük, hogy a csiksomlyói Szent Ferenc rendiek könyvtára sok érdekes adattal fogja a kérdést előbb vinni, ha rendezik a könyvtárt. Hiszen még az eddig ismert könyveken kivül, melyekbe Kájoni bejegyzett, még található ottan, s magunk is találtunk ilyent. De nemcsak ottan, hanem más kolostorok könyvtáraiban még akadhatnak Kájoni kéziratokra. A kolozsvári Szent Ferencrendi zárda könyvtárában szintén találtunk egy kéziratos hangjegyes énekeskönyvet, melynek egy része Kájoni keze munkája.

A többi magyar éneknek a forrására vonatkozólag ezidő szerint semmi bizonyosat nem mondhatunk.

Kájoni latin énekeinek forrása.[1]

Elsősorban természetesen a Cantus Catholici említendő. Ebből Kájoni 73. latin hymnust vett át. Ezek között olyanok is vannak, melyeknek nincs meg a magyar fordításuk a Cantus Cath. énekeskönyvben, hanem Kájoni tesz melléje magyar szöveget. Ilyen például: Ave rubens rosa, Virgo speciosa, melynek magyar szövege: „Idvezlégy szép Rósa, Szűzesség virága" csak Kájoninál van meg. (L. VI. függ. 3. sz. a.)

Olyan latin éneket is találunk Kájoninál, melynek magyar fordítása meg van a C. C.-ban is, de Kájoni nem ezt a magyar szöveget veszi át, hanem más fordítást tesz az ő énekeskönyvébe. Ilyen a „Jesu dulcis memoria, dans vera cordis gaudia". (L. VI. függelék 8. sz. a.)

Hogy Kájoni a Cantus Cath. énekeskönyvből vett latin himnuszokat, azt a teljes egyezésen kivül, még az bizonyítja legerősebben, hogy a 260.-ik laptól kezdve ugyanazon sorrendben 13. latin hymnust vesz át.

A Cantus Catholici 1651.-iki kiadásán kivül megtaláltuk Kájoni énekeskönyvének egy másik forrását, melyből latin himnuszokat vett át. Ez egy 1515.-ben Párisban nyomatott oktáv alaku misekönyv, mely a csiksomlyói könyvtárban „Missale Antiquum" nevet visel, melyben Kájoni a hiányzó részeket saját irásával kiegészítette. Az egyes napokra kijelölt misék után nagyszámu latin himnuszt találunk ebben, de nem verssorokban vannak nyomtatva ezen énekek, hanem úgy mint a próza szöveg, egy folytában. Összesen 19. éneket találtam az 1676.-iki kiadásban, melyet innen vett. Ez a 19. latin himnusz a következő:

[1] Kájoni énekeskönyve és a különböző hymnus gyűjtemények közti viszony bővebb kifejtése egy későbbi külön tanulmány tárgyát fogja képezni, úgy hisszük, hogy akkor azt is megtudjuk állapítani, melyek énekeskönyvében az ő fordításai.

	Kaj. I. kiad.	II. Miss. Ant.
1. Ave mundi gloria, Virgo Mater Maria	396	— LXIII. a. fol.
2. Ave mundi ſpes Maria, ave mitis	382	309 LXII. a.
3. Ave ſydus jux dierum, ave gemma	398	324 LXI.
4. Collandantes exultemus, Exultantes decant. · · · · · · · · · · · ·	456	— LI.
5. Gaude flore Virginali, quae honore	394	— LIIII.
6. Gaude gemma praesulum · · · ·	471	— LXIII.
7. Dies irae, dies illa, ſolvet ſaeclum in ſavilla · · · · · · · · · · ·	688	584 LXVII. a.

Daniel Thes. Hymn. c. III. kötetes gyűjteményének II. kötetében négyféle változatu szöveget is közöl. Az első szövegnél elül még 4. versszak van, a másodiknál a végén van 6. versszakkal több. A harmadik szöveg a misekönyv szövege, a negyedik pedig a görög szöveg, mely a mise könyvben levő szövegnek a Hildner által eszközölt fordításra. Igy kezdődik:

Ὦ ὀργῆς ἐκείν' ἡμέρα,
Καθ' ἣν τέφρα γίν' ὀφαῖρα.
Δὲν ἐῤῥέθη φρικτωτέρα.

Kájoni a Missale Antiquumból vette át a latin szöveget, mellyel teljesen egyezik.

	Kajoni I.	Miss. A.
8. Gloria vivorum, Fratrum egenorum	467	— LVIII.
9. Glorioſos pugiles, militesque nobiles	435	— LI. a.
10. Gratuletur hodie, pauperum collegium · · · · · · · · · · · ·	467	— LVIII.
11. Jeſu vena veniae, Magdalenam reſpice · · · · · · · · · · · ·	495	— LII. a.
12. Imperatrix glorioſa · · · · · · ·	402	328 LXI.
13. Kyrie fons bonitatis · · · · · · ·	263	202 XLIII.
14. Lauda Sion hunc Minorem, Fratrem	469	403 LII.
15. Profitentes Trinitatem, veneremur	284	220 XLVII.
16. Rex omnipotens die hodierna ·	257	— XLVI.
17. Sanctitatis nova ſigna, Prodierunt	464	399 LVI.
17. Salve Fratrum Dux Minorum · ·	466	— LVII.
19. Virginis Mariae laudes intonent ·	403	329 LXII.

Ez a hymnus a Victimae Paschali laudes mintájára szerkesztett sequentia „De Beata Virgine Tempore Paschali“ melynek a nótája van Kájoninál a szöveg elején jelezve. Daniel i. m. II. 198. l megjegyzi: „In plurimis Germaniae Missalibus occurrit“.

A többi latin hymnus eredeti gyüjteményét határozottan nem tudjuk. A nagy kéziratos gyüjteményében számos ilyen énekgyüjteményt emlit, melyekből a kéziratos gyüjteménybe lemásolta a latin hymnusokat. Ezen himnusz gyüjteményeket, vagy legalább is azoknak egy részét természetes, hogy Kájoni felhasználta. Itten fölöslegesnek tartom fölemlíteni ezeket a gyüjteményeket, úgy is a kéziratos Gyüjteményről szólva felsoroljuk. Bizonyosnak tartom, hogy a csiksomlyói, vagy szárhegyi ferencrendi barátok könyvtárában meg lehetne találni ezen gyüjtemények legnagyobb részét.

Kájoni Cantionalejának II. kiadása.

Az 1676.-iki kiadás részletes tárgyalása után, a II. és III. kiadásról nem sok mondani valónak van. A három kiadás szövegének összehasonlítását az első kiadás szövegének részletes tárgyalása közben megtesszük az énekek részletes felsorolásánál, itt csak éppen az általános ismertetésre szoritkozunk.

Az 1719.-iki kiadás cimlapja: CANTIONALE | CATHOLICUM | Régi, és Uj, Deák és Magyar Aitatos | EGYHAZI | ENEKEK DICSIRETEK, SOLTAROK, ES LYTANIAK; | Kikkel a' Kereſztények Eſztendő-által-valo Temlo- | mi-Solemnitaſokban, Proceſſiokban, Halottas Temeteſe- | ken, és más aitatoſsagokban ſzoktanak élni. | MOST MASODSZOR | A' MELTOSAGOS, és NAGYSAGOS | MARTONFFI GEÖRGY | Karcz-falvi Záſzlós-Ur, és Erdélyi PÜSPÖK, N. | Fejér-Vármegye Fő-Iſpánnya, Fölséges Regium-Guber | niumbeli eggyik Tanács-Urnak etc. Iſtenes költségével, | ki-nyomtattatott. | Melyet | Ez előtt Seraficus Sz. FERENCZ Szerzetéből-való Pá- | ter F. Kajoni Janos ſzorgalmatos múnkával | egyben-ſzedett vólt. | Moſtan pedig P. F. Sz. MIKLOSI GASPAR Er- | délyi Cultodia Cuſtóſsának parancsolattyából P. F. BA- | LAS AGOSTON Theologus-által a' fogyatkozáſokból meg- | jobbittatván, újjak tetettenek hellyekben, és Iſtennek | dicsiretére, s'a Keresztények lelki vigasztalására új- | jonnan ki-bocsáttatott. | PARS PRIMA. | Superiorum Permiſſu. | A' Csiki Sarlos B. A. Kalaſtromába nyomtattatott 1719. |

A II. kiadás Mártonffi György erdélyi püspöknek van ajánlva, akinek adakozásából megjelent s aki 1719. március 1-én approbálta.

A latin nyelven szerkesztett, olvasóhoz való szózatban Kájonira vonatkozólag találunk egy érdekes adatot.

Nyolc okot sorol fel Balás Ágoston, amelyek őt arra indították, hogy Kájoni énekeskönyvét ujra kiadja. Negyedik ok ez:

„Plurimi, piè defuncto P. F. Joanni Kajoni, primo hujus operis collectori, alapam haereſeos aliquomodo inpingebant,

quod nimirum multa haereſim ſapientia, aut haeretica in hoc volumine congeſſiſſet; Verum hi, ſi aliquando revolviſſent antiqua in Hungaria impreſſa Cantionalia, ante hujus impreſſionem, depoſuiſſent judicium; in illis enim uti invenit, ita et reliquit, personam (vernàculâ noſtrâ lingvâ) pro natura aſſumptiſſe Verbum. Quare ex pulveribus piè defunctum praetactum Patrem ſuſcitare volens, melioratus est defectus."

E szerint tehát Kájonit eretnekséggel vádolták meg, s Balás Ágoston részint, hogy igazolja Kájonit, részint, hogy azokat a részeket kijavítsa, melyek miatt a haeresis vádjával illették, újból kiadja Kájoni Cantionale-ját.

Különben az énekeskönyv beosztása teljesen megfelel az 1676.-iki kiadás beosztásának. Az énekek számát tekintve szintén csaknem teljesen megfelel az 1676.-iki kiadásnak. Az I. kiadás ugyanis tartalmaz 537 magyar és 205 latin hymnust, a II. kiadás pedig 535 magyar és 179 latin hymnust. A Balás Ágoston kiadásából olyan 50 magyar és 36 latin ének marad ki, melyek az I. kiadásban megvannak, de viszont a II. kiadásba Balás Ágoston ezek helyébe felvett 48 magyar és 10 latin hymnust, melyek az I. kiadásban nem voltak meg.

De Belás Ágoston sem törekszik arra, hogy a protestans cantionalek-ból vett énekeket hagyja ki. Azon énekek közül például, melyek Szegedi Gergely 1569. évi énekeskönyvében és a Kájoni Cantionale I. kiadásában találhatók, csak egyetlen egy éneket hagyott ki, mely így kezdődik:

„Vriſten veletec, kereſztyenec örüllyetec, igaz hitvel ha ti fel kefzültetec, bűneitőkből ki tértetec." (Szeg. G. é. k. 1569. 94 l. Káj. I. 56. l.).

Az első kiadásból átvett énekeket a II. kiadásban csaknem teljes szövegükben találjuk meg. Alig találunk néhány éneket, melyekben Balás Ágoston változtat, s ez a változtatás is csak annyi, hogy ha az ének nagyon hosszú, vagy pedig tartalmát nem találja teljesen megfelelőnek, kihagy néhány versszakot. Ezt az eljárást látjuk például a „Jer dicsirjük az Iſtennek Fiát" kezdetű éneknél. (K. I. 162. II. 117. G. 201. Sz. G. 1569. 130. l.). Kájoni az I. kiadásban 7 versszakot hagy ki, a II. kiadásban már 17 versszak van kihagyva. Egyéb tekintetben a kétféle szöveg közt eltérést nem találunk. Erre a kihagyásra az egye-

düli ok az ének hosszúsága, mert semmi olyan kitétel nincs az énekben, ami a hitvallások különbségét érintené. Hasonló változtatást találunk a: „Chriſtust meg-feſziték, Kegyetlen Sidó népek“ kezdetű énekben is. (K. I. 242. II. 187. G. 166. Sz. G. 1569. 105.).

A többi átvett énekben csak itt-ott találunk néhány jelentéktelen változtatást.

Kájoni Cantionalejának III. kiadása.

Az 1805-iki kiadás cimlapja: A' | KERESZTÉNY | KATHOLIKUSOK | EGYHÁZI | ÉNEKESKÖNYVE | MELYEL | Egéſz Eſztendő által Vasárnapokon, Ünnep- | napokon, Temetéſeken, és más áitatoſságokon | ſzoktanak élni, | És a' melly | Előſzőr Seraficus Sz. Ferentz Szerzetéből való | P. F. KÁJONI JÁNOS | Szorgalmatos munkájával egybe ſzedettetvén, és világoſságra | bocsáttatván, | Az után 1719ben ugyan azon Szerzetbéli | P. F. BALÁS ÁGOSTON ÁLTAL | Sok jobbitáſokkal újonnan ki adattatván, | Moſt Harmadſzor, ugyanazon Szerzetbéli | P. F. ANDRÁSI RAFAEL ÁLTAL. | Ujj rendbe ſzedettetett, és különös Királlyi, Tsáſzári Kegye- | lem, 's Püſpöki engedelem mellett ki nyomtattatott. | A' Csik Somlyai Klaſtrom' Betüivel. 1805.

Ez a kiadás Mártonfi József erdélyi püspöknek van ajánlva, ki rokona volt Mártonffi György szintén erdélyi püspöknek, kinek az 1719-iki kiadás ajánlva van.

Az énekeskönyv berendezése az első két kiadás berendezésétől csak annyiban tér el, hogy a mise alatt énekeltetni szokott énekek most külön csoportra osztva, mindjárt a könyv elején foglalnak helyet és „Kántorok Tzeremoniás könyve" cim alatt még egy rész van hozzá csatolva, melynek célja, amint az előszó mondja az, hogy a kántorok azokat az énekeket, melyeket eddig elszorva találhattak meg, most rendszerbe foglalva, annál könnyebben használhassák.

Az énekgyüjteményt tekintve, lényegesen eltér az első és második kiadástól. A III. kiadásban alig találunk 2—3. éneket, mely az I. II. kiadás szövegével teljesen megegyezne. Igen sok éneknek csak épen néhány strófájára ismerünk rá a III. kiadásban, annyira át van dolgozva. De András Rafael csak keveset dolgozott át, a legtöbbet Szent-Mihályi Mihály egri kanonoknak 1797. illetőleg 1798.-ban Egerben megjelent és Galántai, s' Fraknói Gróf Eszterházy Károly akkori egri érseknek ajánlott

terjedelmes, 5. részből álló nagy énekeskönyvéből vette át. Összehasonlítottuk a két énekeskönyvet s azt találtuk, hogy közel 300. magyar éneket vett át Andrási Rafael Szent-Mihályi Mihály énekeskönyvéből, csaknem mindeniket szóról-szóra. „A' Kegyes Olvasóhoz, és Éneklőhöz" szóló szóló előszóban meg is mondja: „A' melly ünnepekre, Sz. Időkre, aitatosságokra régibb, vagy újjabb Énekek nem vóltak elegendők, avagy alkalmatosak, azokra réfz fzerént Fő Tiszt. Szent-Mihállyi Mihály Egri Kánonoknak Egerben 1797.-iki nyomtattatott Énekes Könyvéből vett, réfz fzerént újjból kéfzült fok Énekekkel bővittetett ezen Könyv, nevezetesen a' dicsőült Szentekről."

Ezenkivül még abban is követi Szent-Mihállyi énekeskönyvét, hogy „Az énekes Szent Misе réfzeihez alkalmaztatott Énekek, a' melyek eddig az időknek különbsége fzerént külömb hellyeken találtattanak, mоft ezen Énekes Könyvnek elein mindgyárt, egy más után rend fzerént tétettek."

Azokat az énekeket pedig, melyek az I. II. kiadásba a protestans énekeskönyvekből kerültek, a III. kiadásban csaknem mind kihagyja. Igy azon énekek közül, melyek az I. II. kiadásban és Szegedi Gergely 1569.-iki énekeskönyvében is megvannak, csak négyet találunk a III. kiadásban, az is nagyon megtizedelve. Legtöbb versszakot találunk a: „Jer minnyajan őrűllyűnc, es fzivűnkben őrvendgyűnk" kezdetű énekből. (Kájoni 1805. 51. l. Sz. G. 95. l.), A „Nekűnc fzületéc mennyei kiraly" kezdetű éneknek csak első versét találjuk az 1805.-iki kiadás 68.-ik lapján. Az „Az kerefztyenfegben, igaz vallás az hitben" kezdetű énekből csak három versszak van meg a 10.-ik lapon. A „Vedd el Uriften rolunc haragodat" kezdetű énekből is csak pár versszak van meg, s az is változtatva a 304. lapon.

Természetes, hogy a Kájoni féle énekgyűjtemény kiadásainak becsét tekintve, a III. kiadás össze sem hasonlítható az I. II. kiadás értékével, mert ezekben igen sok régebbi éneket is találunk. Kájoninál épen az a csodálandó, hogy nem akarja az egyes gyűjteményekben talált énekeket eredeti formájukból kivetköztetni, hanem épen amint az előszóban is mondja a megvesztegetett szöveget akarja helyreállítani.

Végül még helyénvalónak találjuk megemlíteni, hogy Illyés Istvánnak 1693. évben Nagy-Szombatban megjelent „Soltár Éne-

kek A' Magyar Anyaszentegyház vigaſztalására és Halottas Énekek . . . stb." című énekeskönyvét összehasonlítottuk Kájoni énekeskönyvével és azt találtuk, hogy legnagyobb része a Kájoni 1676.-iki kiadásból van szerkesztve. A Kájoni énekeskönyvében található zsoltárokat 4 kivételével mind átvette. A VII. IX. CXLIII. zsoltár első versszakai egyezést mutatnak Kájoni szövegével, de a más része nem. Úgy látszik több zsoltár fordítás összevetéséből szerkesztette ezen zsoltárok második részét. A halotti énekekből 38-at vett át Kájoni énekeskönyvéből, csaknem teljesen szóról szóra.

Kájoni kéziratos magyar-latin versgyüjteménye.

Ez a rendkivül becses versgyüjtemény a csiksomlyói Szent Ferenc rendi kolostor könyvtárában található. A folio alaku kéziratos könyv 1036 kéthasábos oldalból áll, melyhez még négy oldal van hozzáragasztva, de 1044 és 1046. lapszámozással. Elül csonka, csak a 23.-ik lappal kezdődik. A végén 11. kéthasábos oldalra terjedő tartalomjegyzék van. A hozzácsatolt négy oldalon ünnepek és alkalmak szerint is akart egy tartalomjegyzéket készíteni, de nem készítette el egészen. A második tartalomjegyzék végén említve van: Trenodia. Siralmas enek II. Palinodia: idest Recantatio (Istenem Uram neked hálát adok szivemből. Menyekzői ének. Vigasságos ének.) Egészen a végén Cantiones Balassae etc. Item. Ex Cantionali Patris Zámbár, quae pulchra sunt accipere. A tartalom szerint, ha elül nem volna csonka 1129. latin és magyar éneket tartalmazna.

A két hasábos oldal egyik felére rendesen csak a latin szöveget irta, s a másik felét a fordítás számára hagyta. A latin hymnusokat a misekönyvekből, breviariumból, de ezenkivül még más hymnusgyüjteményből is kiirja lefordítás végett. Ha jó fordítást talált valamelyik magyar énekgyüjteményben, azt irta a latin szöveg mellé, de ilyen nem sok fordul elő.[1]

A nyomtatott énekeskönyvben a fentebb említett Credon és Glorián kivül saját fordításának ez idő szerint határozottan csak egy éneket mondhatunk, melyet a kéziratban látható javítások csakugyan annak tanusítanak. Ez az ének a kézirat 37, és az 1676.-iki kiadás 68 és az 1719.-iki kiadás 44. lapján foglal helyet; kezdete: „Chriſtus minden megh valtoja.“ Érdemesnek tartjuk összehasonlítás végett leközölni, a latin szöveggel együtt.

A II. kiadás latin szövege az I. kiadás és a kézirat latin szövegéhez hasonlítva némi változást mutat, de azért a II. ki-

[1] A függelékben fel vannak tüntetve, hogy mely énekeket találjuk meg a kéziratos gyüjteményben.

adásban is az első szöveg szerinti fordítást találjuk, épen csak az első sorban Christus helyett Jézust találunk a II. kiadásban. A latin szöveg egyik változatát sem találtuk meg Blume-Dreves 50 kötetes gyűjteményében.

Kézirat és I. kiadás latin szövege.	**II. kiadás latin szövege.**
K. i. 37. l. I. kiad. 67. l.	II. 45. l.
Chriſte redemptor omnium, Ex Patre Patris Unice, Solus ante principium, Natus ineffabiliter.	Jesu Redemptur omnium, Quem lucis ante originem, Parem paternae gloriae, Pater ſupremus edidit.
Tu lumen, tu ſplendor Patris, Tu spes perennis omnium: Intende quas fundunt preces, Tui per orbem famuli.	Tu lumen et ſplendor Patris, Tu ſpes perennis omnium, Intende quas fundunt preces, Tui per orbem ſervuli.
Memento ſalutis Auctor, Quod noſtri quondam corporis, Ex illibata Virgine, Naſcendo formam sumpseris.	Memento, rerum Conditor, Noſtri quod olim corporis, Sacrata ab alvo Virginis Nascendo, formam ſumpſeris.
Hic praeſens testatur dies, Currens per anni circulum: Quod ſolus a ſede Patris, Mundi ſalus adveneris.	Teſtatur hoc praeſens dies, Currens per anni circulum, Quod solus è ſinu Patris, Mundi ſalus adveneris.
Hunc coelum, terra, hunc mare, Hunc omne quod in eis est: Auctorem adventûs tui, Laudans exultat cantico.	Hunc aſtra, tellus aequora, Hunc omne quod coelo ſubest, Salutis auctorem novae, Novo ſalutat cantico.
Nos quoque qui Sancto tuo, Redempti sangvine ſumus, Ob diem natalis tui, Hymnum novum concinnimus. Gloria tibi etc.	Et nos, beata quos ſacri, Rigavit unda ſanguinis, Natalis ob diem tui, Hymni tributum ſolvimus.
Következő versszak nincs a kéziratban.	
Gloria tibi Domine, Qui natus es de Virgine Bum Patre, et Sancto Spiritu, In ſempiterna ſaecula. Amen.	IESU tibi ſit gloria, Qui natus es de Virgine, Cum Patre, et almo Spiritu, In ſempiterna ſaecula. Amen.

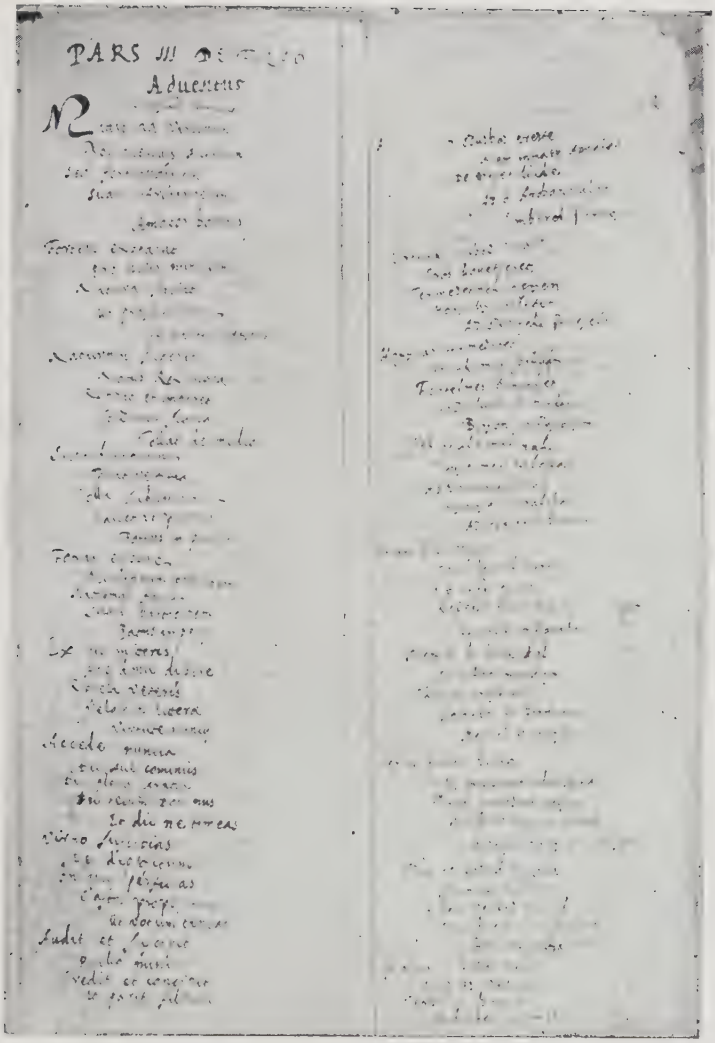

Kájoni kéziratos gyüjteményének egyik lapja.

Kájoni fordítása 37. lap.

Kézirati irással

Chriſtus minden megh valtoja
Atya Iſtennek egy Fia
Kit hogy mégh kezdet nem vala
Csuda keppen ßült az Atya.

Te Atjanak fenyeſsege
Mindeneknek remenſege
Tekints mi kőnyőrgesűnkre
Tűled ſegitſegh kerőkre.

Emlekezzel teged kerűnk
Megh tekintuen az mi teſtűnk
Szűztűl ßűletuen erettűnk
Fel uvued az mi ßemeljűnk.

Ez idnep jol bizonittja
Hogy atjatul oltalmunkra
Magad iovél ez vilagra
Sz. Atjad akarattyara.

Ezt meny főld tenger es minden
Bennek leuők aldgiak ßepen
Mert az ő iőueteliben
Vannak nagy enekleſekben.

Mies az kik ſebeiddel
Megh valtattunk ßent vereddel
Idnepeden nagy őrőmmel
Dicsirűnk uj enekekkel.

Következő vers nincs a kéziratban csak az I. II. kiadásban.

Dicsőſég Uram te-néked,
Kinek Szűztől ſzűletéſed:
Te Szent Atyád és Szent Lelked,
Tiſztelteſſenek te-veled.

Amen.

A nyomtatott énekeskönyvben Kájoni csak arra törekedett, hogy énekeket gyűjtsön össze, de azt nem akarta, hogy az ő énekszerzeményei belekerüljenek. Valószínű, hogy kéziratos nagy gyűjteményéhez csak azután kezdett hozzá, midőn már énekeskönyvét összeszerkesztette. Egyes ismertebb himnusok fordítását gyüjteményében csak átdolgozza. Pl. a Lauda Sion Salvatorem c. szép hymnus fordítását is csak átdolgozza. Mutatványképen:

Latin szöveg.	**Kéziratban 158. lap.**
Lauda Sion Salvatorem, Lauda ducem et pastorem, In hymnis et canticis. Quantum potes tantum aude, Quia maior omni laude, Nec laudare ſufficis.	Dicsird Sion megh valtodat Vezeredet, paztorodat Ékes eneklesekbe Ugy tistelljed az mint lehet Mert megh hallad minden rendet Erőd fincs dicsirnie.

I. kiadás szövege 279. lap.

Dicsird Sion Megváltodat,
Vezéredet, Pásztorodat.
Vig szivel, és énekkel
Amint lehet, úgy tiszteljed;
Mert alacsonyb minden úgyed
S nem érsz tiszteletivel.

Amely ének fordítása az I. kiadásban már megvan, azt is egészen újra fordítja. Pl.

Latin szöveg.	Kézirati fordítás 31. lap.
Conditor alme Syderium, Aeterna lux credentium, Chriſte redemptor omnium, Exandi preces ſupplicum.	Csillagoknak Teremtője Es hiueknek örök fenye Chriſtus mindenek mentője Hayisd füled kóniorgesunkre.
Qui condolens interitu Mortis perire ſaeculum: Salvaſti mundum lanquidum, Donans reis remedium.	Mely ez földnek keserülven Ördögh miat valo vesten: Ez vilagot iuőzituen Lől oruoſsaga ßűletuen.
Vergente mundi veſpere, Uti ſponſus de thalamo, Egreſſus honeſtißima, Virginis Matris clauſula.	Ez vilagh eſtueje leven Agias hazbol mint vőlegen Annjanak be zarlot mehen Ki iőue ép ßűzeſsegen.
Cuius forti potentiae Genu curvantur omnia Coelesſtia terreſtria, Nutu fatentur ſubdita.	Melynek erős hatalmanak Minden terdek megh hajolnak Földjeknek, fen valoknak Mind az kik föld alat vannak.
Occasum sol cuſtodiens, Luna pallorem retinens, Candor in aſtris relucens, Certos obſervat limites.	Lementet nap alkalmazuan Az Hold ſarga ßint megh tartuan Csillagok vilagoſkoduan Hatarokat tudgiak njiluan.
Te deprecamur Hagie Venture judex ſaeculi Conſerua nos in tempore Hostis à telo perfidi.	Tegedet kerűnk ſzent Iſten Ülendő itilő ſzékben Tarts megh minket az időben Minden ellenſegink ellen.
Laus, homor, virtus, gloria Deo Patri et Filio Sancto ſimul Paracleto In ſempiterna ſaecula.	Dicsiret legjen Atjanak Tiſteſsegh legien Fiunak Erőſsegh vigastalonknak Mint örökké egy Urunknak.

I. kiadás szövege 25. lap.

Mindeneknek teremtője,
Es hiveknek éltetője:
Atyanak eggyetlen eggye;
Chriſtus bűnősök reménye.

Halgaſd meg kőnyőrgésűnket,
Erősitsed ſzent Hitűnket:
Atyádhoz hogy bé-vigy minket,
Ugy rendellyed életűnket.

E' világnak veſzedelmét,
Meg-ſzánád ő nagy eſetét:
Kedvedet hozzá jelentéd,
A' teſtet Szűztől fel-vévéd.

Bűnősőkért te meg-halál,
Minket véreddel meg-váltál:
Pokoltol meg-ſzabaditál,
Atyád kedvében jutatál.

Azért néked eſedezűnk,
És buzgó ſzivből kőnyőrgűnk:
Életűnkben légy mellettűnk,
E' világ ellen fegyverűnk.

Dicsiret légyen Atyának,
Es ő Fiának Chriſtusnak,
Szent Lélek ajándékának,
A' dicső Szent Háromságnak.
Amen.

Kájoni eredeti költeményei.

Hogy Kájoniban volt költői tehetség következtethetjük abból is, hogy az egyházi és világi énekeknek is szorgalmas gyüjtője volt, és ő maga is irt énekeket. Erről győz meg hatalmas kéziratos gyüjteménye és hangjegyes gyüjteményei is. Alább mutatványképen közölt és neki tulajdonított költeményekből meggyőződhetünk erről. Nemcsak rimeit tekintve meglepők Kájoni költeményei, hanem mint kiváló zenésznek kifejlett ritmus érzéke van. Kájoni eredeti költeményeit mind teljes bizonyossággal meghatározni nem lehet, mert nagy gyüjteményének minden részében találunk olyan költeményeket, melyek mástól származnak s ő csak lemásolta. Az alább közölt költeményeket azonban neki tulajdonítjuk a következő okoknál fogva:

1. Azon énekeket, költeményeket, melyeket másoktól vett át, sokkal gondosabban, nagyobb betükkel és szebb irással másolja le, mint a saját költeményeit. Látszik, hogy nagyon figyelt az eredeti szövegre, nehogy hiba csússzék bele. Az ő költeményeinél ellenben nem látunk oly gondosságot, úgy másolta le, mint a mi előtte nagyon ismeretes, itt-ott javított is rajtuk. Különösen feltünő ez kéziratos gyüjteményének első felében, úgy hogy ha rátekintünk például a „Jer mi diczirjük, áldgiuk", „Jer diczirjük ez maj napon", „Jer mindnyajan örülliünk", „Dicziretes az gyermek", „Ez nap nekünk dicziretes nap" kezdetü énekekre, melyek ilyen sorrendben egymásután következnek (56—67. l.), rögtön gondoljuk, hogy ez másolat.

2. Másik ok, a miért Kájoninak tulajdonítom ezen költeményeket, a versben levő célzások az akkori állapotokra. A tatárok ugyanis 1661.-ben betörtek Csikba és igen nagy pusztítást vittek végbe. A somlyói kolostort és templomot lerombolták, fölégették. Egész falvakat pusztítottak el, úgy hogy ezek teljesen eltüntek. Az öregeket, asszonyokat, gyermekeket, a kiket a falvakban találtak legyilkolták. Maga Kájoni is néhány társával,

amint a már említett orgona feliratban irja, az Istennek tulajdonítja megmenekülését. Ha elgondoljuk ezen állapotokat és elolvassuk Kájoninak alább közölt költeményeit, azt kell hinnünk, hogy a pusztulás látása, a csapás rettenetessége ihlette meg költői lelkét s ő tőle származnak ezen versek. Úgy tekinti azt a nagy csapást, mint az Isten büntetését. Azonkivül célzást találunk arra is, hogy ebben az időben a protestantizmus is tért akart hódítani Csíkban, ebbeli szándékát többször megkisérlette megvalósítani erőszakkal is. Nagy munkát kellett a csíki Szent Ferenc rendi szerzeteseknek kifejteniök, hogy a népet ősi katholikus vallásában megtartsák. Ezért sóhajt fel Kájoni költeményeiben is, hogy az Isten oltalmazza meg az eretnekségtől.

Neki tulajdonított költeményeiből be is mutatunk néhányat:

Nota. Követi vala.

349. l. Órůl mi ſzivünk mikor Templomban
A harang ſzot hallyuk
Chriſtusnak teſtet
Oltaron imadgyuk.

Le terdepelven felseges Isten
A te Templomodban
Nagy ſzeretettel
Dicsirůnk aſonban.

Ald meg Ur Isten, a kik diczirnek
A te ſzent nepedet.
Tarcz meg kőzőttůnk
Az egy igaz hitet.

Legyen bekeſseg Atya Ur Isten
Anya ſzentegyhazban
Az Apostoli
Kereſztyen vallasban.

Dicziret neked, te szent Fiaddal
Teremtő ſz. Isten
Es ſzent lelekkel
Mind őrőkke. Amen.

Nota. Sok rendbeli.

417. l. Ohajtasat, es ſiralmát a' te nepeidnek
Meg halgaſſad nagy Ur Isten a' te hiveidnek
Es ne hadgyad el veßnie
Kegyelmezz nepednek.

Sok csapasod, es oſtorod Ur Iſten mi rajtunk
Kit ſzenvednůnk bůneinkert kel moſtan nekünk
Mig te hozzad mi mindnyajan
Ur Isten terendůnk.

Tiſzta ſziből mi teneked, kőnyorgůnk Ur Isten
Es halgas meg immar minket, mi kőnyőrgesůnkben,
Legy mi velůnk ſz. Fiadert
Minden ſzůksegůnkben.

Alnoksagot, hiusagot, gyomlály ki kőzzůlůnk
Tiſztasagos ſz. Igidet tarcz meg mi kőzőttůnk
Es adgy hitet azoknakis
Kik elestek tőllůnk.

Diczerteſsel ſz. Ur Isten, az magos menyegben
Az Ur Jezus ſz. fiaddal őrők dicsősegben
Az ſz. lelek Ur Istennek
Mind őrőkke. Amen.

425. l. Nota. Halaadasunkban.

Felseges Ur Isten ki lakol menyegben
Az ſz. Angyalokkal őrők dicsőſegben:
Halgas meg mar minket keserůsegůnkben
Mert csak benned bizunk minden ſzůksegůnkben.

Annyi Uram rajtunk a' sok nyomorusag
El fogyat mar ſzinten a' sok haborusag
Te ſz. Templomodban vagyon nagy pusztasag,
Mert te nalad nelkůl eletůnk aruasag.

Az te ſz. igidet hirdetni nem merjůk
Mert ellensegůnknek nagy haragjat fellyůk:
Nagy felelem miat ſzinten el epedünk,
Kik juhaid vagyunk im majd el ſzelyedůnk.

Jóvel azert Uram insegűnk meg látni
Es segely meg minket, mert bizony immar mi,
Nem tudunk sehonnan segedelmet varni,
Jóvel Uram jóvel, mert nem győzünk varni.

Igassagod Uram fzinten azt mutattya
Hogy az bűnert rajtunk felséged oítora
De kerűnk tekints fel magas kereſztfara
Sz. Fiad verenek fz. aldozattyara.

Az egy igaz Hitnek óregbűlesere
Engedgy fz. Fiadert fegedelmet erre:
Mi könyörgefűnket vegyed fűleidbe,
Kiert mindórókké aldafsal menyegbe.

437. l.

Fóldnek, es Menynek Nemes teremtője
Angyali karok be tellyesitője
Es bűnősöknek egy legeltetője
Es segitője.

Hozzad kialtunk keserűsegűnkben
Neked kónyórgűnk felseges Ur Isten
Mas segitsegűnk te kivülled nincsen
Csak te vagy minden.

Ostorod sullyat, haragja nagy voltát
Tauoztasd tóllűnk melto nagy bofzfzujat
Ne nezzed Uram eltűnk gyarlosagat
Es bűnős voltat.

Tudgyuk bízonnyal a' mi bűneinket,
Reank boczatod a' pogany nepeket
Hogy vefzefzenek ugy mint bűnősöket
Hitetleneket.

Israel nepét Faraoktol mentéd,
A' nagy puſztaban kegyesen órizéd
De hogy el fzakada tólled, nem fzeretéd
Mert meg bűntetéd.

Engedgy meg az keresztyeneknek
Kik igaz Hitből tegedet tiſztelnek
Ves - veget kerünk te bűntetesdnek
Adgy bekeſseget.

Atya Istennek legyen nagy tiſztesseg
Fiu Istennek egyenlő dicsőſseg
Az ſz. lelekkel ki egy őrők felseg
Menyben dicsőſseg.

439. l. Nota: O aldot manna.

Irgalmas es Kegyelmes Ur Isten
Ki uralkodol, földön, es mennyen: ki ural.
Hozzad kialtunk a' menyorſzagban
Adgy bekesseget mi orſzagunkban.
Nagy haragodnak fel gerjedt kargjat
Ne bocsasd reank ſebesitő nyilát.
Kegyelmessegre fordics haragod
Ellenünk fel vont te erős karod
Azokon boſzſzut aly haragodban
Az kik csak biznak eles kardjokban
Viſzont mi nekünk agy bekeſſeget
Kik tőlled varunk, agy csendeſseget
Hogy bdogsagban, es csendeſsegben
Neked szolgallyunk ki lakol menyben
Ezeket enged meg Atya Ur Isten,
Fiú. ſz. lelek Istennel. Amen.

443. l.

Ur Isten hozzad folyamunk
Es esedezven kialtunk
Halgasd meg fohaſzkodasunk
Oltalmat csak tőlled várunk.

Bocsasd meg sok bűneinket
Kikkel bántottunk tegedet
Nem akarod el veſztünket
Mutasd hozzank jo kedvedet.

Hirdesd köztünk ſz. igidet
Hogy ismerheſsünk tegedet
Veheſsük dicsőſsegedet
Kit ſz. Fiad nekűnk ſzerzet.

Nevely minket ſz. Ur Isten
Sz. neved ismeretiben
Hogy veled leheſsünk menyben
Veg nelkűl valo őrőmben.

Hatalmas Atya Ur Isten
Meg valto Fiu Ur Isten
Teis ſz. lelek Ur Isten
Aldott legy őrőkke. Amen.

449. l. Nota. O mennyei nagy bol.

Szabadits ſz. Ur Isten
Ki lakozol magos menyben
Néz mi reank kegyelmesen.
Maradgyon rajtunk aldasod
Mennyei vigasztalásod
Hogy veheſsűk ſz. orſzagod.
Oltalmazz meg ellensegtől
Őriz az eretnekségtől
Hogy tavul jarjunk ezektől.
Vigyaz reank kegyes ſzemmel
Vigaſztalj a' ſz. lelekkel
Es igazgas ſzent Igiddel.
Őregbicz az igaz Hitben
Sz. Fiad ismeretiben
Hogy vegyűnk reſzt őrőmeben.
Adgy bekeſſeges eletet
Hogy dicsirheſsűnk tegedet
Mint kejelmes teremtőnket.
Enged meg ezeket nekűnk,
A te ſz. Fiadert kerűnk
Mert csak te vagy remensegűnk.
Dicsirteſsel áldot Isten
Sz. Fiaddal egyetemben
Moſt, es mind örökke. Amen.

A kéziratos gyüjtemény Comico-Tragoediája.

A hymnusokon és hymnusfordításokon, valamint Kájoni eredeti énekein kivűl még több érdekes dolgot találunk a kéziratos gyüjteményben. Igy a 75. laptól a 97.-ig találjuk:

Comico-Tragoedia Conſtans ſcenis quatuor ſcilicet;
De virtute et Vitio
De Divite et Lazaro
De Milite Scelerato
De Praefecto Tyranno

Ennek a tragoediának legrégibb ismeretes kiadása az 1646.-iki nagyváradi kiadás, mely csak töredékekben marad fenn. Ha 1646 és 1676. között több kiadásban nem jelent meg, akkor kétségtelen, hogy az 1646.-iki kiadás másolata, mert ez a nagy gyüjtemény elején, a 75. lapon kezdődik s mivel az egész kódex 1046. folio levélből áll, az a négy esztendő, ami Kájoni haláláig eltelt, nem elégséges a többi lapok betöltésére, tekintve, hogy nagyon sürű irással vannak tele irva s azonkivül Kájoninak más irányban is igen nagy elfoglaltsága volt.

De még más fontosabb bizonyitékunk is van. A kódex 813. lapján találjuk „Nemzetes Rácz István Uram" halotti búcsuztatóját. Ezt 1677. szept. 5.-én irta. Már most ha akkor, vagy bizonyára nem sokkal utóbb irta bele a könyvbe, akkor nem lehet a Comico-Tragoedia az 1683.-iki kiadás másolata, mert az jóval előbb van a könyvben.

De teljesen kétségtelenné teszi azt, hogy Kájoni csakugyan az első kiadásból másolta le a Comico Tragoediat az, hogy a nyomtatott énekeskönyv 1676.-iki kiadásában már megtaláljuk a Dives (Gazdag) siralmát, (I. kiad. 729. II. 630. III. nagyon megrövidítve 88. l.) Tehát ha már az 1676.-iki kiadásba bele került,

akkor már 1676. előtt ismerte s már akkor le is másolta volt, mert a Cantionale szövege teljesen megegyezik a kéziratos szövegével. Csak éppen a végétől számitott hatodik versszakban találunk annyi változást, hogy két szó sorrendje fel van cserélve:

I. kiad: „Oh átkozott fősvény sinár gazdaságim!"

Kézirat: „Oh atkozott zinar, fősveny gazdagsagim."

Pataki Anna éneke.

A Comico Tragoedia után következik egy hosszú vers, mely azonban a végén csonkán maradt. Cime: „Világ gyönyörüsegenek meg utalasarol valo Enek. Versek *Pataki* Annanak kesergô elmelkedese, az ô rôvid és mulando világhi eleterôl.“ Versfejeiben a Pataki szótól kezdôdôleg megtaláljuk a cimet végig, csak a végérôl 4 betü versszaka hiányzik. Meg is kezdette az *e* betü versszakát, de csak: *Ez* szót irta le. A meglehetôs hosszú vers szépsége és lyrai hangulata, találó hasonlatai megérdemlik, hogy közöljük.

Vilag gyônyôrûsegenek meg utalasaról való Enek.

Versek

Pataki Annanak kesergô elmelkedese, az ô rôvid
es mulando vilaghi eletérôl.

98 lap.

1. Porrá válo, jaj el mulo eletem
Koporsoban mikent ſirban tetetem
Szomoruán ſetet boltban vitetem
Gondolode hogy maid elvegeßtetem.

2. Az te czelod, es halalod mely kôzel
Ha azt tudnad fel fogadnand ezennel
Isten ellen hogy ſoha ſem vetkezel
Azert errôl job ha moſt ertekezel.

3. Tudod idôm, csak ollyan lôn mint pára
Mert repûllô, sas keselyû modgyara
Tûlem válek, csak kevefet ſem vára
Ôrômômnek hogy juthatnek javara.

4. Az hanyatlot, s' alkonyodot arnyekhoz
Vagy tengeri sebes vizi hajohoz
Hasonlatos amaz kis buborekhoz
Szegeny fejem hát mit bizhatol ahoz

5. Keserû jaj, halalos baj ez ora
Mellyen neked nem von ſzived a' jora
Ama követ ha erkeznék akkorra
Oh mint veſznek s' jutnék örök ſiróra.

6. Ily veletlen es kedvetlen tórtenet
Szû dobbanto, a' élet ronto izenet
Hogy ne erjen, lelkem keſzüly el innet
Földiektól illik butsudat venned

7. Alhatatlan s' bizontalan ez vilag
Mint erdóben tóredeken aſzſzu-ág
Adomanya veſzendő mint a' virag
Ritka az ki ô rea jo kedvet hágy.

8. Neked itten es ha miben kedvezet
Tetzesedre kent inyedre raj-mézet
Azt ne véllyed hogy ebben jodra nezet
Mert vegtere bizony bizony mereggel fizet.

9. Nem mondhatod hogy ſok búdat még eddig
Halaſztotta s' tartoztatta mind-eltig
Tudod ſokſzor foldre rontot farattig
Meg foſztani igyekezet halalig.

10. Az eles tór mert legtóbbszór ſzivedet
Altal jarta, s' kár nyitotta fûledet
Sûrû kónyvek aztatták ket ſzemedet
Neha alig remelted eletedet.

11. Nagy retteges es tóródes emeſztet
Az gyótrelem oly ſzertelen epeſztet
Rettenetes veſzedelem ijeſztet
Mely gyakorta alig hogy el nem veſztet.

12. A banattul orczom rutul hervadot
Mert ſzerencse veſzelyemre hirt adot
Mikor tólem el vonta az mit adot,
Gondolatom belólem ki irtatot.

13. Kerhedd meltan, sirankozvan hová lón
Regi kedvem, melyben reſzem kevés lón
Kit Iſtenem elólem az földben tón
Szemeimnek kivanſaga mert az lón.

14. Kedvelt jokkal, vigassaggal mult idô
Kin ôrvendék, vagy negyed fél eßtendõ
Ohajtassal csak immar emlitendô
Siralmas gyaſz volt utamra jôvendô

15. Ez mig tarta vigasztalta eltedet
Nem fogyatta, sôt taplalta erôdet
Gonoſz ellen oltalmazta igyedet
Még a fuvo szeltôl is vedelmezet.

16. Semmi gondod es banatod nem vala
Szôvetneked fejed felet ég vala
Oſzlopodnak de elete fonala
Elmetzetett: s' dolgod roſzra fordula.

17. Ez nagy palcza, a' miolta meg ûte
Nagy ſerelmem mind addig ſem enyhûle,
Remensegem helyebôl kifeßüle
Mint allo fa gyûkeribôl ki dûle.

18. Rajtam ſzinten, lam mindben az esék
Regtôl fogva kitûl tartva rettegék
Mert ſzep napon, le mene, s' el enyeſzék
Mint a' ſzedet ſzôlô csak ugy maradék.

19. Gyakor firas és jajgatas faraſzta
Keserûseg mint a hôseg ſzárazta, [hévſég]
Bus ſzivemet ſok fajdalom kinozta
Mikor jomtul vilag hamar meg foſzta

20. Ôrômôsben es kônnyebben ne talam
Fô le hajtva, tûrtem volna nyavalyam
Csak sok irigy ne tamad vala ream
Titkon a' kik vermet ásának alám.

21. Ezt ôk pedig, ha ideig mivelnék
Szomorkodva ne annyira busulnék
De jol latom moſtis mikent ôrûlnék
Ha esetem botrankozva tôrténnék

22. Lesben vannak, s' olálkodnak ſzûntelen
Ha jot halnak ragalmaznak bûntelen
Merges nyelvek oly iſzonyu keptelen
Hogy mondom masnak ſzôrnyû ektelen.

99. lap.

23. Meltatlanul gonoſzt maſtol ha vennék
Idegentől s' ellensegtől ſzenvednék
Arrul nyilva kevesseb panaſzt tennék
Csak veremtől lelkem ne busítatnek.

24. Ez mit jelent, mire ſerkent eletem
Hogy mar ſenki nem tamad ki mellettem
Csak az Isten viaskodik erettem
Ream a' ki menyből vigyaz felettem.

25. Latod mennyi sebessegi vizeknek
Nagy zugassal rajtam öszve útkőznek
Haboruim ottan ottan erkeznek
Egy mas utan nagy ſűrűn kővetkeznek.

26. Kietlenben puſzta földön lakoznom
Ha lehetne innet meſzſze tauoznom
Kő ſziklak kőzt job volna mulatoznom
Mint ſem ennyi terhet buval hordoznom.

27. Ez ſzél véſzſzel, ſok veszellyel tőlt vilag
Rutoktalan ſzerte modon hogy igy rág
Szertelenül, veletlenül mecz, es vág
Jelenti hogy benne vagyok Leany-ág.

28. Darabosul, mert jauábul ki tagad
Ram azt mondgya, hogy joſzaga nem marad
De hellyettem hozza oly fiat fogad
Ki Istentől ő erette el ſzakad.

29. Ez ő neki mindenkori dagallya
Hogy a jokot, mint juhokot utallya
Mert valaki Isten fia, s' leanya
Az ő neki mind addig moſtohaja.

30. Szomoruan miert moſtan ſzamlalom
Ennyi bajos, es ſok kinos faidalmom
Mert fő - jomot földön fel nem talalom
Holot majd meg - oszlat teſti halalom.

31. Ennek az ő elől menő kőveti
Haborgato, s' ram czataro feregi
Mit akarnak hanem csak ki vegezni
Ez az oka hogy nem ſzűnnek üldőzni.

32. Azert lelkem kerlek innet ohajcs - fel
Iſtenedhez segitôdhôz kialcz - fel
Mondvan: Uram az insegben ne hagy - el
Mert egyedûl te tarthacz meg kezeddel.

33. Zôld fûvecske mint mezôbe most vagyok
Nyavalyaim kefertetim oly nagyok
Mint megbusult felemelkedet habok
Ha te elhadz ezentûl majd elfogyok.

34. Ôrizôje, s' megvedôje fejemnek
Legy gyamola, ſz. Jehova igyemnek
Nevetsegûl ne adgy ellensegemnek
Kik ôrûlnek az en veſzedelmemnek.

35. Remenseggel, igaz hittel ekesicz
Josagokkal hamarsaggal felépicz
A' probakban ne gyûlôly, de fenyeſiecz
Mint aranyat a' tûz altal meg ſzepicz.

36. Ôzôn vizre, mely ôsvenyre ha jutok
Ejjel nappal hozzad ſzommal kialtok
Ne had rajtam hogy fogjon gonoſz átok
Te altalad mert meg szabadulhatok

37. Végy fel engem, en Istenem kô-ſzálra
Hozz ujulast, ſzem-latomaſt orczamra
Irigyimnek tarcz meg boſzusagokra
En ſzivemnek nagy vigaſztalasara.

38. Irgalmadtol, jo voltodtol meg ne foſzß,
De sok aldaſt, ſzabaditaſt nekem oſzſz
Ad tuttomra hogy mikorron oſtoroſzſz
En lelkemnek akkor idveſseget hoſzſz

39. Dolgaimban minden joban vezérely
Kegyelmedbôl mindenestôl meg ſzentely
Törvenyednek ſzerelmehez engeſztely
Vetkeimert mindeltig ne neheztely.

40. Ez világon mig bujdosom, velem járj
Oltalmadban mint kô várban el-bezárj.
Tereſemre idôt engedgy es ugy várj
Soha engem ôrôkke meg ne utaly

41. Szent Fiadnak meg Valtomnak ô vére
Had ônteſsek ſzegeny fejem ſebére
Kitôl végyen gyogyulaſt eletire
Kerlek ezen az ô aldot nevere.

42. Melto vallaſt s' nem tagadſt tehetek
Mert gyakorta sok gonoſzra ſietek
Szôrnyû rutul, Atyam! ellened vetek
Szivem hasad hogy jot mivelhetek.

43. Utaidat azert adgyad követnem
Az O embert, mint roſz fegyvert le vetnem
Draga keped ujjcz meg hamar bennem
S' ugy leheſſen orſzagodba be mennem

44. Lelked birja, s' igazgaſſa elmemet
Lagyitza meg kemenyedet ſzivemet:
Szûllye újjá ſetetûlt ertelmemet,
Vegezheſsem ſzentül el eletemet.

45. Az le vagot regen aggot élôfa
Ha tôrtenik hogy le esik dél-tájba
Avagy ha dôl igyeneſen éſzakra:
Ot marad az, s' nem kél tôbbé fel ſoha

46. Nem sokara engemis ha le vagnak
Engedgy oda mennem hova felhagnak
Sok ſzenteid kik nem elnek vilagnak
100. lap. Ne rothadgyak fenekén az pokolnak.

47. De az miglen illyen keppen el megyek
Honnet viſzſza tôbbe ſoha nem terek
Még pihenéſt uram te tôlled kerek
Adgy igaz meg térést, mig hozzad érek.

48. Old meg nyelvem hogy dicsirjen tegedet
Szám had vallja, s' magaſztallya nevedet
Teſtem, lelkem algya ſzent felsegedet
Emlegetven sok jó tetemenyidet.

49. Vég-oramra, s' halalomra keszicz-el
Engedd elyek te elôtted bôlcs ſzivel
Hogy mikoron hirtelen el erkezel
Találtaſsam jo lelkiismerettel.

50. Innet ofztan holtom utan mennyekben
Amaz fényes, es fzepseges Egekben
Vigy fel Uram az ôrôk dicsôfegben
Fiad altal halgas-meg mind ezekben.

51. Lelkem neked jeles tifzted addiglan
Eletedet hogy ugy rendeld: azonban
Teremtôdet fzolgalhasd mentôl jobban.
Emlekezzel erre iffjusagodban.

52. Az mig amaz fovány fzáraz efztendôk
El erkeznek, s' jelen lesznek az idôk
Kikkel mondok nekem ezek nem kellôk
Nyavalyakkal mert csak gyôtrelem fzerzôk.

53. Gyafzlo fzinnel, majd ezennel napodat
Homaly fogja, s' köny áfztattya orczadat
Sôtét felhôk borittyak csillagodot:
Nem lathatom kivant fzep vilagodot.

54. Hajlekodnak majd elhadnak ôrzôi
Be fzakadnak derekadnak ofzlopi
Az etelnek meg allanak ôrlôi
Homalyoznak fzemeidnek fenyei

55. Idô mulva, elkél fava etkednek
Gyönyörkôdni nem hagy semmit kedvednek;
Nyughatatlan étfzakaid terhelnek
Szep enekleft fûleid nem kedvelnek.

56. Elmed omol, s' tauol ofzol az erô
Nem lefz benned, majd el hidgyed nyers velô
Ekes tauafz legyen bár fzep zôldellô
Az is nekem banattal fordul elô.

57. Lásd eleted, hogy ez igyed erkezik
Mert nyak fzegve, csak gôrbedve vefzôdik
Amaz ezûft kôtel mikor meg ßegik
Ez az arany palaczkoczka meg tôrik.

58. Ereidnek, bô verednek gyors vedre
Mellyet elted belsô reßed kutfeje
Annak megint futo lanczos kereke
Eltôretnek

59. Tagaidnak szakadoznak inai
Kik refzketnek, s' vegre kezdnek ájulni
Kemény terhet, dolgot mikor megunták tenni
Hidegúlnek, es megfognak alunni.

60. Ez

Valószinünek tartom, hogy ez a hosszú, csonka költemény Balassa Bálint szerzeménye. Állításomat a következőkben bizonyitom:

1. Sárospatakon többször tartózkodott, sőt még Dobó Krisztinával való házassága révén jogot is formált annak birtoklásához.[1] Midőn Dobó Krisztinától elválni kényszerült, felébredhetett Losonczy Anna emléke s ezzel kapcsolatban énekli meg szenvedéseit s óvatosságból Pataki Annát rejti a versfejekbe, aki alatt Losonczy Annát kell értenünk ép úgy, mint Julia, Coelia alatt.

2. Állításom valószinüsége mellett szól a 14. strófa:

„Kedvelt jokkal, vigassaggal mult idő
Kin örvendék, *vagy negyed fél esztendő.*"

Balassa Bálint 1572-ben kerülhetett Egerbe, az ő „vitézi iskolájába". Ha csakugyan ekkor került oda, akkor éppen negyedfél év telt el 1575. év közepéig, amikor Báthori István erdélyi fejedelem fogságába került[2] s Egert és igy Losonczy Annát el kellett hagynia.

3. A költemény hangulata és tartalma Balassa Bálint életére talál, rokonai miatt szenved, ártatlanul üldözik. Dacára, hogy nőnév van a versfejekben, mégis az egész költemény férfira vonatkozik. Ezt mutatja a 28. versszak, s azonkivül az a sok üldözés, melyről beszél nőre nehezen vonatkoztatható.

4. Sok hasonló gondolatot találunk Balassa többi verseivel összehasonlítva. Pl. „Oh magas kősziklák, kegyetlenben (kietlenben) nőtt fák" kezdetü ismert ének ezen kezdő szavai megtalálhatók a 26. versszakban:

[1] L. Szilády: Balassa költeményei. Bevezetés XX. l.

[2] L. Illésy János, Balassa Bálint Annája, Századok 1898. évf. 20. és köv. ll. Dézsi L. A Magyar Lirai Költészet Története I. Egyet. előad. 1908—9. I. félév 114. s köv. ll. Pintér Jenő: A Magyar Irodalom Története I. 55. l.

Kietlenben puszta földön . . .
. . . . . .
Kősziklák közt . . . . stb.

Hasonló hangulatu és értelmü például a „Segítségül hivlak téged jó Istenem“ kezdetü ének. (L. Szilády i. m. 134. l.).

5. Verselése, találó hasonlatainak gyakori használata szintén Balassa Bálint szerzőségét sejtetik.

6. A kéziratos gyűjtemény tartalomjegyzékének a végén ezt találjuk: Cantiones Balassae. De Balassa Bálint eddig ismert énekei közül egyet sem találunk meg. Mivel a fentebbi érvek állitásunk mellett bizonyítanak, erre az énekre vonatkoztathatjuk, s még föltételezzük, hogy más Balassa féle ének is van ezen gyüjteményben, melyet még nem sikerült meghatározni.

Sztán Balázs éneke.

A Nagy Kéziratos Gyüjtemény 421. lapján egy rendkivül érdekes költeményre találtam. Erdélyi Pál az Egyetemes Philologiai Közlöny 1893.-iki évfolyamában ismerteti a Nemzeti Muzeum könyvtárában őrzött Jancsó Benedek kódexet. (1630—1663. között készült). Említi: „Van ezeken kivül még egy — anus Blasii nevet versfőiben rejtő énekünk a 62. a. levélen, melyet Radan Balázsnak tulajdonítok; nemcsak azért, mert (Rad)anus Blasii versfők egyenesen erre mutatnak, hanem mert emez ismeretlen éneknek hangulata és tartalma fölöttébb megegyezik a R. M. K. T.-ban közölt hiteles verssel, a „Háboruságnak idején való könyörgéssel". Közli is az említett helyen talált töredéket.[1]

Ugyanez a vers megtalálható a Kájoni kéziratos gyűjtemény említett lapján, de meglehetős átdolgozásban. De itten nem töredék van, hanem az egész vers maga, s e szerint nem három strófa hiányzik az elején, mint Erdélyi föltételezi, hanem kettő. A versfejekből pedig *Stanus Blasie* olvasható ki. Ennélfogva nem Radán Balázs ezen ének szerzője, hanem Sztán Balázs. Ilyen nevet Székelyföldön, Háromszékmegyében ma is találunk, de mivel a szó elején a nép a két mássalhangzót nehezen ejti ki, Esztán-ra változott.[2]

A két szövegközti különbség arra enged következtetni, hogy Kájoni nem a Jancsó Benedek kódex-et használta, hanem egy más kéziratgyűjteményt, amely az Erdélyi Pál által említett és a nyomtatott Cantionaleban meglevő 137—140. éneket is magában foglalta. Ha ez lett volna a forrása, akkor az említett éneket is csonkán vette volna át Kájoni, de olyan gyűjteményből vette, melyben teljesen meg volt. Ilyen gyűjtemény több lehetett.[3]

[1] Egy. Phil. Közl. 1893. 98. l.

[2] Stan név a románoknál ma is ilyen alakban előfordul. L. Szinnyei: M. Irók É. és Munkái. 12. kötet.

[3] L. Egy. Phil. Közl. 1893. 99. l.

A Kájoni énekgyüjteményében talált szöveget közöljük:

Dominica V. poſt pentecosten.
421. lapon Exaudi Dñe vocem meam.

Sirvan kialtunk hozzad kegyes Iñ
Kik torkig fekszűnk minden fele bűnben
Meg ferteztettűnk, szamtalan vetkűnkben
Ne hadgy Ur Iñ

Tiſzticz ki minket minden bűneinkből
Es utalatos hitetlenségűnkből
Halgas meg minket hozzank jo kedvedből
Tekincz rank mennyből.

Azert Ur Iñ hozzad folyamodunk,
Es buzgo szivből tehozzad kialtunk
Te sz. Fiadert irgalmaz minekünk
Kik benned hiſzűnk.

Ne nezd Ur Iñ bűnös voltunkat
Jol latod Uram mi gyarlosagunkat
De kegyes szemmel tekincz meg Urunkat
Es meg Valtonkat.

Vedd el erette, rollunk haragodat
Es fordicz hozzank irgalmas orczadat
Tavoztasd tőllűnk haborusaginkat,
Az Poganyokat.

Sok helyen rontyak mi nemzetsegűnket
Es kardra hannyak a' mi gyermekinket:
Fogsagra viβik, ſzűzek, özvegyeket
Szand meg ezeket!

Bankodunk szivből az mi bűneinken
És ellened tőt cselekedetinken
Sokat vetettűnk te szent neved ellen.
Ne hadgy Ur Isten!

Lásd meg Iñ az te nepeidet
Hajcz ide hozzank kegyes fűleidet
Christus Jezusert bocsasd meg bűnűnket.
Ne utalj minket.

Azt nyilvan tudgyuk, hogy te irgalmas vagy
Es a' megterő bűnőshöz kegyes vagy
Mert te jo voltod kimondhatatlan nagy
Ur Isten ne hadgy!

Sokan karomolják te Istensegedet
Noha jol tudgyak te igiretedet
Mutasd meg hozzank kegyelmessegedet
Kerűnk tegedet.

Ingyen-fogadod, hogy meg hallgacz minket
Hogyha kőnyőrgűnk tißta ſzivből neked
Chriſtus Jezusert ſzabadicz meg minket
Kik bizunk benned.

Emmar te neked dicziretet mondunk
O sz. Haromsag tegedet imadunk
Dicsőseg neked, es fel magasztalunk
Őrőkke aldunk. Amen.

Az említett költeményeken kivül nagy számmal találunk még hosszú latin költeményeket, melyek vagy Jézus szenvedéséről, a mulandóságról, a világ csalfaságáról, de contemptu mulierum etc. tárgyalnak s a melyeknek nagy része magyar fordításban is meg van a latin szöveggel szemben. Ezeknek bővebb tárgyalásába azonban most nem bocsátkozhatunk.

Kájoni kéziratos gyüjteményének forrásai.

Az a kérdés merül föl, hogy Kájoni kéziratos hymnus gyüjteményének anyagát honnan merítette? El kell fogadnunk azt, hogy a magyar fordítást legalább legnagyobb részben ő készítette, mert a latin és a magyar szöveg csupán lemásolása nem lehetett a célja Kájoninak. Célja minden esetre az volt, hogy a latin költemények magyar nyelven is növeljék a vallásosságot.

Igy a latin költemények forrása érdekelhet első sorban. Ebben a tekintetben pedig maga Kájoni útba igazit minket, a mennyiben legtöbb latin költemény fölé írja azon gyüjtemény cimét is, melyből azokat átvette. Ilyeneket találunk:

Ez Thymiamate Svavissimo. Ex Antidoto animae. Ex Hortulo animae. Ex libello Petri Pazmany! (153. l.) Ex libro Parasceves. Ex lectulo Florido. Ex Breviario Cisterciensium. Ex promtuario Cath. devot. Davidis. Gregory Cosneri. Ex Roseto Spirituali Joannis Hanburni. Ipsa passionis processus ex libro Cestakoviensi. Ex prompt. cath. dev. B. Petri Chrysologi. Ex Enchiridio parvulor' Ludovici Blosy. Ex Missali Hungarico. Ex Fasciculo Myrha P. Joannis Hondeny Ord. Min. Beati Ambrosii ex Breviario Romano. Ex Manuali congregationis B. Barbarae. Ex odario Germanico. Ex Thesauro cordium. Ex Breviario Praemonstratensium. Ex antiquo Missali Olumicensi. Ex Missali Parisiensi 1515. Ex Breviario Strigoniensi. Ex Missali Strigoniensi.

Ime mennyi gyüjtemény, mennyi forrás állott Kájoni rendelkezésére! Nem jutottunk hozzá más forráshoz, mint az 1515. évi párisi „Missale Antiquum"-hoz, melyet összehasonlítottunk Kájoni kéziratos gyüjteményével és azt találtuk, hogy ebből összesen 65. latin himnuszt vett át. A himnuszok sorozatát betürendben a Kéziratos Gyüjtemény lapszámával közöljük.

A nagy kéziratos gyüjteményben található latin himnuszok, melyeket Kájoni az 1515-ben nyomtatott Missale Antiquumból vett át.[1]

Adeste dies celebris 142. Adeste dies recolenda, mirandis. 638. Agno Dei jubilemus 627. Alma Virgo Christum regem 819. Alma redemtoris mater, quem 887. Ave miles regie 860. Ave mundi spes, Maria 880. Ave virgo singularis 884. Ave verum corpus natum de Maria Virg. 153. Concinat Ecclesia, celebris memoria 656. Claret orbi, cura morbi 582. Creatori creatura voce 557. De profundis exclamantes 724. Dies irae 724. Dignas Josep iusti laudes 599. Dulcis ave poenitentis 884. Ecce dies specialis 594 Ecce venit lux optata 593. Felix sancti transitus 594. Gaude Barbara, beata summe 638. Gaude Virgo, mater Christi 897. Gaude Virgo salutata 882. Gaude Virgo Catharina 622. Gaude flore virginali 897. Gloria sanctorum decus 824. Gratulare plebs fidelis 881. Heri mundus exultavit 547. Hodierna lux diei 857. Imperatrix gloriosa, potens 843. In Francisci filio 590. In perenni gloria Clara nunc 630. In superna civitate de Francisci etc. 582. Jucundemur et letemur 887. Laetabundi jubilemus 559. Laetabundus exultet fidelis 51. Laetare Syon filia 617. Laetetur Ecclesia nam Paulum 533. Laudemus omnes inclyta 507. Laudes crucis attollamus 203. Mane prima sabbati surgens 270. Maria Virgo virginum 882. Martyris Eximii 558. Mater Patris nati nata 887. Mens stupescit, dum patescit 629. Missus est Gabriel de coelis 909. Mittit ad Virginem 29. Nativitas Mariae Virginis 820. Nunc laetetur plebs fidelis 497. Olim mundo minoratus 589. Planctus ante nescia 881. Profitentes trinitatem, veneremur unitatem 16. Regina coeli laetare 885. Rex omnipotens die hodierna 279. Rex Salamon fecit templum 674. Rosa pulchritudinis, virgo Mater Domini 892. Sacrosancte crucis lignum 360. Salve crux laudabilis 207. Si vis vera frui luce 203. Stabat Mater dolorosa 885. Veni mater gratiae 856. Veni Virgo virginum, veni lumen 824. Verbum bonum et suave 844. Virginis Matris gaudia 888. Virgines egregiae 621. Zebedei filio 523.

Ezekben törekedtem Kájoni énekeskönyvét ismertetni. Még nagyon sok a tenni való, különösen a Kéziratos Gyüjteménnyel szemben, ami meg is érdemli a fáradságot. Bővebben tárgyalni

[1] A himnusz melletti szám a kéziratos gyüjtemény lapszámait jelzi.

ezt azonban csak úgy van értelme, ha egyszersmind az a szövegkiadással kapcsolatban történik. Azonban nemcsak a Kéziratos Gyüjtemény kiadására van nagy szükség, hanem az 1676.-iki nyomtatott Cantionale kiadására is. Nagy szolgálatot tenne az irodalomnak a Magyar Tudományos Akadémia, ha a régi énekeskönyvek kiadását megvalósítaná. Kálmán Farkas ugyan még 1888.-ban vállalkozott arra, hogy az 1711.-ig megjelent énekeskönyveket részletesen ismerteti, de vállalkozása — ugy látszik kellő pártolás hiánya miatt —, abban maradt. Mindenesetre ez is jó szolgálatot tett volna a régi énekköltészet ismerete érdekében, de ez az ismertetés, bármilyen bő is lett volna, nem lett volna kielégitő. Mindaddig, mig énekeskönyveink szövege az uj betüszerinti kiadás folytán nem lesz megszerezhető, a XVI. és XVII. század énekköltészetéről nem lesz teljes ismeretünk.

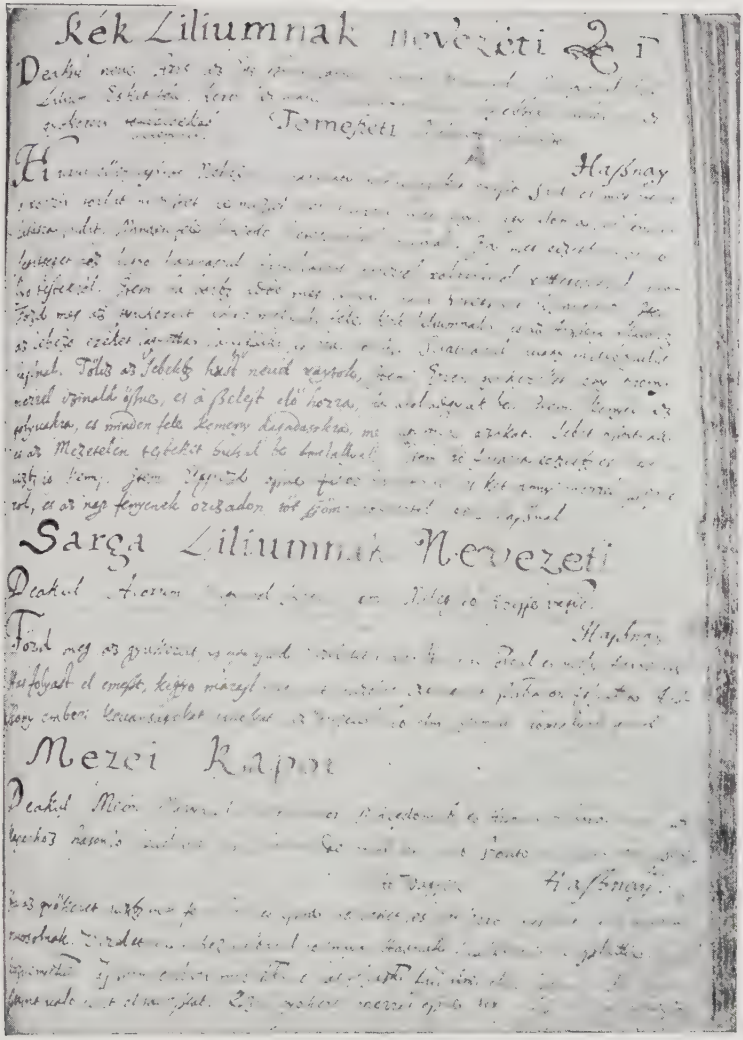

Kájoni herbariumának egyik lapja.

Függelék.

Az ezután következő részt legcélszerübbnek találtuk igy függelékben közölni. Az énekek szövegkülönbségének feltüntetése megokolásul is szolgál dolgozatunk első részéhez. E helyen megjegyezzük azt is, hogy a függelékekben megjelölt énekeskönyveken kivül még a Gönczi György féle 1590 (Debreczen) és az 1592. (Debreczen.) kiadás szövegét is összehasonlítottuk úgy a Kájoni, mint az 1654.-iki lőcsei és a váradi kiadás szövegével, de eltérés nincs a lőcsei és váradi kiadás szövegétől, azért ezen énekeskönyveknek lapszámok szerinti feltüntetését jelen alkalommal mellőztük.

I. Függelék.

A Cantus Cath. (1651)-ből vett énekek, melyek az 1654.-iki Lőcsén kiadott Gönczi-féle énekeskönyvben nem találhatók.[1]

1. „A' Chriſtus Menyben felméne alleluja, alleluja . . .“ (Cantus Cath. (1651). 80. l. Kájoni I. kiad. 257. II. kiad. 197.)

Ascendit Chriſtus hodie alleluja, alleluja kezdetű latin hymnus fordítása.

2. „Ah, ah, ah jaj nékem ſzomorunak, ah jaj nékem.“ (C. C. 67. Kaj. I. 229. II. 178.)

3. „Aludgy fiam, igy énekel Annya ő szülőttének“ (C. C. 257. Kaj. I. 76. II. 47.)

Dormi Fili, dormi, Mater cantat unigenito latin hymnus forditása.

4. „Algy-meg minket Atya Iſten, álgy-meg minket Fiu Iſten.“ (C. C. 160. Kájoni I. 131. II. 459.)

[1] A C. C. a Cantus Catholici 1651. kiadását jelenti. A K. = Kájoni és a római szám Kájoni énekeskönyveinek kiadását jelzi: az I=1676, II=1719. III=1805.

5. „Álla a' keſerves Anya kereſztfánál . . .“ (C. C. 50. K. I. 174. II. 128. III. 130.)

Stabad mater dolorosa ősrégi latin hymnus fordítása.

A III. kiadásban a végétől számított 3.-ik versszakban változtatás van:

I. II. kiad.: Hogy fel-gerjedt tiſzta ſzivel
Szűz általad, s' vig-örömmel.
Itiletre meheſſek. Itiletre mehessek.

III. kiad.: Fel gerjeſztett s felgyulaſztott
Szűz! Általad meg tartatott
*/. Légyek itilet napján */.

Megtaláljuk még a Szegedi Lénárd énekeskönyvében is (1674.), mely valószinüleg a C. C.-ból került oda, de átdolgozva. Ez az átdolgozás azonban sokkal gyengébb, mint az eredeti a C. C.-ben. Ezért nem is ment át a közhasználatba, hanem ma is úgy éneklik, mint a hogy a C. C.-ben és a Kájoni kiadásában van.

6. „A' Nap nagy haragnak napja.“ (C. C. 251. K. I. 689. II. 585. III. 323.)

Az I. II. kiadás szövegével szemben a III. kiadás szövege sok változást mutat, de az értelem mindenütt egyezik.

7. „Angyaloknak Nagyságos Aſzſzonya“. (C. C. 106. K. I. 350. II. 285, III. 226.).

A II. kiadásban „Nagyságos“ helyett „Királyné“ van. A III. kiadás egészen átdolgozva. Megtaláljuk még Hajnal Mátyásnak: „A' Jesus Szivét-Szerető Szivek aitatoſságára Szives képekkel Ki-ábráztatott . . . Könyvecske“. 1642. megjelent kiadásának 237, lapján. Innen került a C. C.-ba. Két helyen C. C.-ban külömbözik:

1. versszak Hajnal: Paradichomnak ki-terjedt kapuja.
C. C.: Paradicsomnak meg-nyilt kapuja.
K.: Paradicsom meg-nyitott kapuja.

4. versszak Hajnal: Magyar-orſzágnak válaſztott Vezére.
C. C.: Magyar Orſzág válaſztott Vezére.
K.: Magyar Orſzág válaſztott Vezére.

Kájoni tehát a C. C.-ból vette át.[1]

[1] Ezen ének fordítását megtaláljuk a Peer kódexben is. L. Frick J.: Középkori Magyar Himnuszköltészet. Kolozsvár 1910. 107. l. Tordai Ányos:

8. A' Szűz Szűlé Szent Fiát, őrvendezzűnk". (C. C. 25. K. I. 45. II. 35. III. 52.).

A III. kiadásnak csak az első verse egyezik az I. II. kiadással. A Szegedi Lénárt énekeskönyvének 125. lapjain is átdolgozva találjuk.

9. „Ave Maria, gratia plena, igy idvezlé". (C. C. 6. K. I. 12. II, 10. III. 34.).

A III. kiadásban az I. II. kiadás két első versszakának kezdő latin szavai magyarra vannak fordítva. Többi részeiben csaknem teljesen egyező.

10. „A véghetetlen kegyelmű". (C. C. 256. K. I. 50. II. 37.).

Infinitae bonitatis kezdetü latin himnusz ford. Megtaláljuk még a Szegedi Lénárt énekeskönyvének 69. lapján nem nagy változtatással.

11. „Az igaz Hitben végig meg-maradgyunk". (C. C. 137. K. I. 430. II. 363.).

12. „Az őrökké élő-kútat, fzáraz fziv fzomjúhozza". (C. C. 224. K. I. 734. II. 634.).

Ad perennis vitae fontem, fordítása. „Hajnal Mátyás fentebb említett könyvecskéjének 173. lapján szóról-szóra megtaláljuk. Innen került a C. C. énekeskönyvbe.

13. „Bóldogok a' kiknek undok vétkeinek fedét az Úr bé-fedte. (C. C. 166. K. I. 639. II. 542. III. 313.).

A III. kiadás szövegének csak a gondolatai egyeznek az I. II. kiadással.

14. „Christus halált meg-győzé, a' Sátánt meg-kőtőzé". (C. C. 77. K. I. 248. II. 190.).

Szegedi L. 351. lapon nem sok változtatással.

15. „Csorda-páfztorok midőn Betlehemben". (C. C. 265. K. I. 83. II. 46. III. 46.

A III. kiadás kezdete: Midőn Páfztorok Júda Bethlehemben. Többi része rövidítve.

Kódexeink Mária hymnusai 1908. 80. s köv. lap. Továbbá Thewrewk 77—82; Pozsonyi 47—48. Ez az ének igazi népének volt. L. Horváth Czirill értekezését a Batthyanyi Kód. Irod. Közl. 1905. 132. l.

16. „Csudálatos Szent Ignát, mint egy új Nap-fénye". (C. C. 151. K. I. 476. II. 107.).

Szegedi Lénárt é. k. 517. l. Virum admirabilem k. h. fordítása.

17. „Dicsird Sion meg-váltódat, vezéredet". (C. C. 90 K. I. 279. II. 216. III. 185.).

A III. kiadásban 25. versszak van, mig az I., II.-ban csak 17. A versszakokon változtatás van. A C. Cath. szövegéből Kájoni több versszakot kihagyott. A C. C. énekeskönyvbe a Hajnal Mátyás 1642-ben megjelent könyvecskéjéből került, de a C. C.-ban és Kájoni énekeskönyvében is csekélyebb változtatás van. Pl. a 2. vers:

Hajnal: A' mint lehet, úgy tiſztellyed
Mert chekélyebb minden igyed
Ennek tiſzteletire.

C. C.: csak a 3-ik sor változik:

Hogy fel-érd tiſztelettel.

Káj: A' mint lehet, úgy tiſztellyed;
Mert alacsonyb minden ůgyed, s'
Nem érſz tiſzteletivel.

18. „Drága ſzinben ôltözött Meny-aſzſzonyság". (C. C. 154. K. I. 486. II. 420.).

Ez a Szent Borbáláról szóló ének a C. C.-be a Hajnal M. említett könyvecskéjének 256. lapjáról került. A C. C. és Hajnalnál 16. versszakból áll, de Kájoni a 2., 3., 5., 9. és 10. versszakokat kihagyta. A többi csaknem teljesen egyezik.

19. „Edes Jesus Szůzeknek Virága". (C. C. 141. K. I. 480. II. 414.).

Hajnal i. m. 258. l. néhány jelentéktelen változtatástól eltekintve teljesen megegyezik.

20. „Ember Iſten alkotmánya, halál . . ." (C. C. 330. K. I. 739. II. 639.

C. C. énekeskönyvbe Hajnal Mátyás i. m. 202. l. került. Homo dei creatura, cur in carne . . . fordítása.

21. „Fel-támadt a' mi életünk, vigan méltó". (C. C. 75. K. I. 238. II. 183.

Szegedi Lénárt é. k. 356. l. átdolgozva.

22. „Feltámadt Chriſtus ez napon, alleluja".[1] (C. C. 71. K. I. 245. II. 187. III. 167. (kevés vált.)

Surrexit Chriſtus hodie . . . ford.[2]

23. „Feltámadt az új örőm Nap-fénye." (C. C. 110. K. I. 417. III. 215.)

I. kiad. 21. vsz. III. kiad. 5. Csak az első vsz.-ban látjuk az egyezést. A többinek csak gondolatai egyeznek.

24. „Fel-vitetett magas Mennyoſzágban." (C. C. 107. K. I. 414. II. 340.)

25. „Hajnali-Csillagnak, Nap-fenyességének. (C. C. 161 K. I. 531. II. 444.)

Jam lucis orto sydere ford.

A C. C. forrása Hajnal M. i. m. 231. l. Ettől a C. C. szövege csak két kis eltérést mutat:

2. vszak:

Hajnal: Szem-fűl őldőkléſe
Nem úndokíthaſſon-meg.
C. C. fűl őldőkléſe
ne undokíthaſſon meg.

5. vszak:

Hajnal: Hogy, mikor a' Napnak
Nyugodalmas-vólta
Ébren talál bennünket.
C. C. Hogy mikor a' Napnak
Őle-nyúgováſa
ébren talál bennünket.

Kájoni szövege a hajnal szövegével teljesen egyezik. Ennek alapján állíthatjuk, hogy Kájoni Hajnal M. könyvecskéjét használta.

[1] Telegdi predikációs gyüjteményének második részében említi. Frick. i. m. 117. l.

[2] Daniel: Thes. hymn. I. 330. l.

26. „Hajts-meg fűleidet kérem felségedet.“ (C. C. 172. K. I. 644. II. 549. III. 317. Szegedi Gergely: 1590. 259 l.

A III. kiadásban csak az első vsz.-ban van némi egyezés.

27. „Idvez-légy Maria Tengernek Csillaga.“ (C. C. 114. K. I. 371. II. 299. III. 242.)

A III. kiadásban az első vsz.-ban látunk valamennyire egyezést. A többin is látszik, hogy az I. II. Kiadás szövegét az uj feldolgozó nem hagyta figyelmen kivül, de csak csekély részben van egyezés.

Ave Maris ſtella kezdetű humnus fordítása. Ezen hymnus fordítását megtaláljuk a kódexekben is. (L. Tordai A. Kódexeink Mária hymnusai. 1903. 12—18 l.). Téves azonban Tordai Ányos-állítása, hogy ez a szöveg valószinüleg Bozóky énekes könyvéből (1797) terjedt el, mert Kájoninál és ezt megelőzőleg a Cantus Cath.-ban is igy találjuk.

28. „Idvez-légy világ váltója.“ (C. C. 59. K. I. 181. II. 136. III. 123.)

Sz. Bernát hires himnuszának a „Salve mundi salutare“-nak fordítása. A III. kiadásban minden vsz. végén ismétlődik: „Oh Jézus! ki úgy ſzerettél, hogy értem halált ſzenvedtél, add: hogy viſzont ſzereſſelek, bünnel ſoha ne férſſelek.“

29. „Imádlak tégedett láthatatlan Istenség.“ (C. C. 94. K. I. 313. II. 252. III. 189.

A III. kiadásnak csak az utolsó vsz.-ában van feltünőbb változtatás.

„Adoro te devote latens Deitas“ kezdetü Aquinói Szent Tamásnak tulajdonított hymnus fordítása. Szegedi Lénárté. k. 397. lapján van még egy más fordítása is, mely jobban ragaszkodik a latin eredetihez, azért nehézkes.

30. „Jeſus ſzerelmünk és idveſségünk.“ (C. C. 120. K. I. 378. II. 307.)

Jesu Salvator, Mundi amator fordítása.

31. „Jöj-el Szent Lélek Iſten, erezd reánk kegyeſen.“ (C. C. 84. K. I. 264. II. 203. III. 30.) (Ebben már lényegtelen szóváltoztatás.)

Veni S. Spiritus et emitte coelitus hymnns fordítása.

32. „Királyi zászlók lobognak, fenlik titka." (C. C. 65. K. I. 187. II. 141. III. 161.)

Szeg. Lén. é. k. is igy van csaknem szóról-szóra Vexilla regis prodeunt.

33. „Meg ne fedgy engemet Uram felgerjedet stb. Es meg ne oftorozz." (C. C. 165. K. I. 638. II. 541.) VI. zsolt.

34. „Meg-ne fedgy engemet Uram stb. és meg ne verj." XXXVII. zsolt. (C. C. 167. K. I. 640. II. 543.)

35. „Menynek Királyné Afzfzonya, örülly (C. C. 79. K. I. 255. II. 195. III. 246.)

A Regina coeli laetare Alleluja kezdetü latin hymnus fordítása, melynek már a kódexekben is három magyar szövegét találjuk. Az Érsekujvári kódex 566. l. Debreceni k. 215. l. csak töredékesen, de a Festetics kódex 363. lapjain teljesen.[1]

Szegedi L. énekeskönyv 358. lapján kevés változtatás.

36. „Menyországnak Királynéja, Angyaloknak" (C. C. 69. K. I. 233. II. 179. III. 246.)

Ave Regina Coelorum, Ave Domine Angel. fordítás.

37. „Menyországnak Királynéja, irgalmafságnak" (C. C. 113. K. I. 370. II. 354. III. 247.)

Salve Regina Mater misericordiae fordítás.

38. „Midőn a' Szűz magzattyát, jáfzolban firó fiát." (C. C. 257. K. I. 75. II. 45. III. 62.)

A III. kiadásban csak az I. II. kiadás szövegének 1. 2. 3. és 5. versszakasza van meg. 4. versszak ki van hagyva. A meglevők teljesen egyeznek.

Dum Virgo vagientem kezdetű hymnus fordítása.

39. Mi-nékünk adattafsék Szent-Lélek Malasztya." (C. C. 86. I. 276.)

Nobis Sancti Spiritus Gratia sit data fordítása. Szegedi Lénárt énekeskönyvében átdolgozva. A versszakok is rövidebbek.

40. „Mit bizik e' Világ ő álnokságában." (C. C. 249. K. I. 687. II. 583. III. 326.) Bornemissza CXLIX. l.

[1] L. Frick J. i. m 89. l. Tordai Ányos: Kódexeink Mária hymnusa 1903. 29. l.

Az I. II. kiadás 3. versszaka a III.-ban ki van hagyva, a többi is át van dolgozva, de nem nagyon.

A „Cur mundus militat sub vana gloria“ k. himnusz fordítása, melyet szintén a C. C. énekeskönyvből vett át Kájoni. Ugyanezen éneket megtaláljuk Hajnal Mátyás említett könyvecskéjében, a 227. lapon. A C. C. szövege csekély változtatást mutat. Pl. az első versszakban: el-mulásban helyett a C. C.-ben el-romlásban. A 4. és 5. a 8. és 9. versszakok sorrendje a C. C.-ben föl van cserélve. Kájoni a C. C. szövegét vette át teljesen. Megtaláljuk még Bornemisza Péter énekeskönyvének CXLIX. lapján, de sok változtatás van, habár a versszakok száma és tartalma egyezik.

41. „Mivel már bé-eſtvéledett, kérünk“. (C. C. 162. I. 532. II. 446.

42. „Mondgy naponként és óránként“. (C. C. 131. K. I. 388. II. 316. III. 238.

Ezt is a III. kiadásban meglehetősen átdolgozva és meg is rövidítve találjuk. Szegedi Lánártnál más átdolgozás 479. l. Omni die, die Mariae k. himn. ford.

43. „Nagy örôm-nap ez nékünk“. (C. C. 13. K. I. 35. II. 33. III. 43.).

A III. kiadásban átdolgozva. Szegedi L. énekeskönyvében máskép van áldolgozva. Dies est laetitiae in ortu regali k. h. ford.[1]

44. „O dicsôült ſzép kin-s, kiben gyarlóság nincs“. (C. C. 112. K. I. 369. II. 298.

45. O Fényeſſéges ſzép hajnal, Chriſtus Annya“. (C. C. 7. K. I. 28. II. 24.

O aurora lucidissima fordítása.

46. „O fenyeſſéges ſzép Hajnal, kit ſzépen“. (C. C. 7. K. I. 27. II. 23. III. 40“.

A III. kiadásban négy versszaknak találjuk meg a megfelelőjét az I. II. kiadás szövegében. A többi ki van hagyva vagy uj versszakot tettek helyébe.

[1] Verses fordítása a Peer kódex 342. l. és a Winkler kódexben olvasható. L. bővebben Frick i. m. 100 l. A latin szöveget is megtaláljuk Kájoninál. A fordítás nem nagy eltérést mutat a Telegdi-féle szövegtől.

47. „O mely felelem, és rettegéſſel leſz a' nagy". (C. C. 244. K. I. 726. II. 627. III. 85.)

A III. kiadás szövege rövieebb, a versszakok sorrendje sem ugyanaz, és át van dolgozva.

48. „Oh nagy ſzeretetnek fel-gerjett tüzes lángja". (C. C. 144. K. I. 493. II. 426.).

Megtaláljuk Hajnal M. könyvecskéjének 248. lapján. Változások:

7. versszak.

Hajnal: Ki tegnap vétkezvén tudatlan stb.
Es földre eſvén . . .

C. C.: Ki tegnap vétkeztem . . .
És a földre eſtem . . .

Kájoni szövege a Hajnal M. szövegével egyezik.

Utolsó (20) vszak.

Hajnal: Ki kegyelmet igér a' mi bűnös lelkűnknek
C. C.: Ki kegyelmet igér ſzegény bűnös . . .

Kájoni szövege a C. C. szövegével egyezik. Ebből látszik, hogy Kájoni mindkét szöveget megnézte s a melyiket megfelelőbbnek ítélte azt vette át, még ugyanazon énekben is.

49. „Oh Szentséges, oh Szentséges Szűz Maria". (C. C. 121. K. I. 380. II. 308.

Sanctissima, Sanctissima, Mater Dei k. h. fordítása.

50. „Örvend az Eg nagy dicsiretekkel, zeng az". (C. C. 139. K. I. 429.).

Exultet orbis gaudiis fordítása.

51. „Sok háborúſágban, ſzivem nagy bánatban". (C. C. 171. K. I. 644. II. 548.).

52. „Szent Iſtván Király Iſtennek ſzolgája". (C. C. 147. K. I. 473. II. 407.).

A II. kiad. 9. versszakában: „Menyből" helyett „Nagyra" van.

53. „Szörnyű Halál, imé hol áll, leſt hányván". (C. C. 235. K. I. 692. II. 588. III. 332.

A III. kiadásban 12. versszakkal rövidebb és át is van dolgozva. Horrenda mors, tremenda mors k. h. ford.

54. „Szűz Maria ez Világra nékünk Szent Fiát hozá". C. C. 262. K. I. 80. II. 50. III. 54. (Csak 3. szó változtatás fordul elő a III. kiadásban).

Szegedi Lénárt 87 lapján nem sok változtatással megtaláljuk.

55. „Szűz Maria kegyes Anya". (C. C. 135. K. I. 392. II. 320. III. 228.

A III. kiadásban a C. C. és az I. II. kiad. szövegéből csak az 1., 2., 6., 8., 11. és 12.-iket találjuk. A többin nem nagy változtatás van.

Szegedi L. é. k. 457. l. nagyon átdolgozva.

Versfejekben: Szeredi Márton. (Ismeretlen).

56. „Szűz Maria, Chriſtus Annya, Emberi nemzetnek oltalma. (C. C. 118, K. I. 376. II. 304.).

O Maria, Virgo pia, magna mortalium Patrona fordítása.

57. „Szűz támada, pogány népnek nemzetiből". (C. C. 153. I. 485. II. 419.). Szent Katalinról.

58. „Tengernek fenyes Csillaga, idvez-légy". C. C. 114. K. I. 371. II. 300. III. 242.

A III. kiadásban meglehetősen átdolgozva.

59. „Teremtett állatok, minden alkotmányok". (C. C. 181. K. I. 636. II. 540.).

A „Benedicite omnia opera Domini Domino" kezdetü Canticum Trium puerorum-nak fordítása.

Szegedi L. é. k. 452. l. nem sok változtatással megtaláljuk.

Kisdi B. énekeskönyvébe a Hajnal M. könyvéből (243. l.) került jelentéktelen változtatás:

4. verszakkan Hajnalnál:	Sebes zápor-esső
C. C.:	Szeles zápor esső
Kájoni:	Szelek zápor-esső̈k.

60. „Üdvezitőnknek ſzent Annya". (C. C. 6. K. I. 12. II. 29. III. 245.).

Alma Redemptoris Mater antiphona fordítása. Fordítását még megtaláljuk a Cornides kódex 99. l. Tihanyi K. 377. és a Kazinczy kódex 15. lapján.[1] Természetesen a C. C. fordítása kapcsolatba sem hozható a kódexek fordításával.

61. „Urnak feltámadásán". (C. C. 78. K. I. 250. II. 191.).

62. „Végetlen irgalmú, ó te nagy hatalmú". (C. C. 168. K. I. 641. II. 544.).

II. Függelék.

A Cantus Catholici 1651. kiadásából vett, de az 1654.-ben Lőcsén megjelent Gönczi-féle énekgyüjteményben is megtalálható énekek.[2]

1. „A' Christus Mennybe fel-méne, Minden Egeknek." (C. C. 81. G. 1654. 177. V. 215. K. I. 260. II. 199.

1. vers:

C. C. és Kájoninál: Iſmég
Gönczi é. k.: iſmét.

2. „Adgyunk hálát mindnyájan az atya Ur Istennek. (C. C. 157. G. 227. V. 283. K. I. 528. II. 457.

Megtaláljuk még: V. 1566. 6. l. Szegedi Gergely. 1569. 141. l. 1579. 131. 1590. 188 Bornemisza LXI. l.

A C. C. K. és G. é. közti különbség:

2.-ik versszak:

G: Ki megjelentéd magad, ſzent igidben, itt ez fŏldŏn,
és ſok tsuda tételidben, az te áldott Fiadban,
mi kedves idvŏzitŏnkben.

C. C. és Kaj: Ki megjelentéd magad itt ez fŏldŏn Szent igédben:
Aldott Szent Fiad által ſok csuda-tételedben
mi kegyes Idvezitŏnkben.

[1] L. Frick i. m. 89. l.

[2] Valahányszor a Gönczi énekes könyvét *G.* betüvel jelzem, mindig az 1654. Lőcsén megjelent kiadást értem; V. betüvel pedig az 1654. váradi, V. 1566 alatt a váradi 1566.-iki kiadást jelzem.

3. „A' Szent Léleknek kegyelme, Apoſtolokat bé-tôlte.“ (C. C. 82. G. 182. V. 220 K. I. 274. II. 210.)

Szegedi L. 370. l. is megtaláljuk nagyon átdolgozva.

Változások:

G: Az Szent Léleknek kegyelme,
Apoſtoloknak ſziveket
bé tôlté az ô kegyelmeſſégével,
adván nékik kûlônb kûlônb
nyelveket
kûlônb nyelveket.

C. C. és K. A' Szent Léleknek kegyelme
Apoſtolokat bé-tôlte,
Az ô Mennyei kegyelmeſségével,
Aldván ôket kûlômb-fele
nyelvekkel
Sok kûlônb nyelvekkel.

Azonkivül a G. szerinti: „Mert Chriſtus nékik azt meg-igéré“ és a „Ditsirjûk azért az Vigaſztalót“ kezdetü versek Kájoninál mint a C. C.-ban ki vannak hagyva.

A Spiritus Sancti gratia, Apostolorum pectora k. h. fordítása.

4. „Atyának Bôlcsessége bizony Iſtensége.“ (C. C. 48. G. 152. V. 189. K. I. 172. II. 126. III. 113.)

A C. C. és Kájoni szövegét a rim kedveért minden szakaszban javitva találjuk. Pl. a 2.-ik vszak második fele:

G: artzul és nyakon verék, kôtôzve vifelteték
Szent ortzáját pôkdôsék, menynek világoſságát.

C. C. Kaj: Arczúl s' nyakon vereték, kôtôzve vifelteték
Egi-világoſságnak Szent orczáját pôkdôſék.

A III. kiadásban az I. II. kiadás utolsó verse kihagyva, a többi átdolgozva.

5. „Az kereſztyenſegben igaz vallás az hitben“. (C. C. 3. G. 121. V. 151. K. I. 10. II. 13. III. 10. V. 1566. 39. l. Szeg.

Gerg. 1569. 174, 1579. 152, 1590. 220. Jancsó B. kód. 16. a. Bornemisza XXXIV. l.).

A III. kiadásban csak 3. vsz. van meg. Ebből is 2. változik.

6. „Az Ur Iſtennek, csuda hatalma". (C. C. 4. G. 125. K. I. 11. II. 14.).

Kájoninál egy-két jelentéktelen változtatás, pl.

G. Az Ur Iſtennek tsuda hatalma, im mit tselekede Abrázattyara, mert embert teremte

K. Az Ur Iſtennek csuda hatalma, im azt cselekedé: Abrazattyára, az Embert teremté.

7. „Az Ur Iſten nékem édes táplálóm". (C. C. 177. G. 25. V. 31. K. I. 586. Bornem. LXXVII.).

Változások:

1. verssz. G.: meg nyomorodnom. K.: el-nyomorodnom.
2. „ G.: meg nyugovásom. K.: meg-maradáſom.

Szeg. Lén. é. k. 450. l. átdolg.

8. „Chriſtus fel-támada igaſságunkra, utat". (C. C. 74. G. 166. V. 202. K. I. 237. II. 182. V. 1566. 146. l. Szeg. G. 1569. 106. 1579. 103, 1590. 152. Bornem. XIX. l.).

Szeg. Lén. é. k. 343. átdolg.

9. „Chriſtus fel-támada, mi bűnünket el-mosá, Es kiket ő ſzerete . . ." (C. C. 71. G. 173. V. 211. K. I. 235. II. 181. Szeg. Gerg. 118. Bornem. XXIII.).

A 4. első vsz. telyesen egyezik. A két utolsó nem egyezik a G. é. k. levő szöveggel.

G.: Oh jövendő ſzent Biro,

Közben-járó Chriſtuſunk kezdetű vsz. csak a C. C. és Kájoninál hiányzanak. Ezek helyett a C. C. és Kájoni énekeskönyveiben Oh kegyes Szűz Maria kezdetű vszak van téve.

Szegedi L. 340. l. átdolgozásban.

Telegdi predikációs gyüjteményének második részében említi a 39. és 41. lapon. Tehát korában már ismert népének volt. L. bővebben: Frick i. m. 116, 117. l.

10. „Dicsiretes az Gyermek, ki ez nap fzületék.“ (C. C. 14. G. 135. V. 160. K. I. 36. II. 34. V. 1566. 127. l. Szeg. G. 1569. 87, 1579. 84, 1590. 131. Kéziratos gyüjtemény 65, 66. lapján. Jancsó B. kód. 22. l. Bornem. IX.).

Utolsó vszakban: G.: hitet ô tôle kérjûnk.
C. C. K.: erôt ô tôle kérjûnk.

Már a Winkler kódex 344. lapján ehhez hasonló szöveget találunk.

Szeg. L. é. k. 113. kevés változtatással.

11. „Djcsôffeg és dicsiret te-néked meg-váltó Királyunk“. (C. C. 66. G. 152. V. 188. K. I. 188. II. 144. III. 137.).

A „Gloria, Laus et Honor tibi fit“ k. himn. fordítása. A G. énekeskönyvében levő szöveg jobban ragaszkodik a latin szöveghez. A C. C. és Kájoninál található szöveg a G. szövegének felhasználásával szabadabb fordítás.

A III. kiadásban csak az 5. és 6. vszak mutat kevés változtozást az I. II. vers szövegéhez viszonyitva.

Szeg. Lén. é. k. 324. l.

12. „Dicsôült helyeken, Mennyei Paradicsomban“. (C. C. 179. G. 120. V. 149. K. I. 635. II. 539.).

A Kisdi B.: C. C. énekeskönyvbe a Hajnal M. említett könyvecskéjéből került (240. l.), melynek szövegével a C. C. és Kájoni szövege teljesen megegyező.

13. „En nagy vigaságos ôrômet hirdetek“. (C. C. 26. G. 143. K. I. 45. II. 59.).

A III. kiadásból az 5-ik versszak ki van hagyva.

Versfejekben: ENDREAAA.

14. „Ez nap nékûnk dicsiretes nap“. (C. C. 21. G. 136. V. 179. K. I. 41. II. 57. III. 55. Kéziratos nagy himnusz gyüjtemény 66. 67. lapján. V. 1566. 132. Szeg. G. 1569. 93, 1579. 89, 1590. 136. Jancsó B. kódex 13. l. Bornem. IX.).

A III. kiadásból az I. II. 5. vsza ki van hagyva, a többiben nem sok a változás.

Szegedi Lénárt énekeskönyvében 98. l. kevés változtatással megtaláljuk.

15. „Fenlik a' Nap fenyeſséggel, zeng az Eg . . .“ C. C. 76. G. I. r. 40. V. I. 21. K. I, 238. II. 183. III. 169. Batthyani kód. 68., 69. l. (Nyelvemléktár XIV. k. 158.).

A G. é. k. levő 3 utolsó vsz. a C. C. és Kaj. énekeskönyveiben található szövegtől különbözik. Az utolsó előtti vsz. a Batth. kódex szövegével összehasonlítva a G. énekeskönyvében, a C. C. és Kaj. é. k.-ben is hiányzik.

A III. kiadásban 3. versszak ki van hagyva, a többi csekélyebb változást mutat.

16. „Gonoſz kegyetlen Heródes“. C. C. 46. G. I. r. 22. l. V. I. r. 28. K. I. 110. II. 85. III. 75. Batthy. kódex 28. l. (Nyelvemléktár XIV. 140. l.). Hostis Herodes impie k. himn. fordítása. A C. C. G. és Kaj. szövege a Batth. k. szövegével összehasonlítva kevés változást mutat.

A III. kiadás kezdete: „Miért oh kegyetlen Heródes?“ A versszakok száma egyezik, de van változtatás magán a szövegen.

17. „Gyermek ſzűleték Bethlehemben“. C. C. 10. G. 147. V. 181. K. I. 33. II. 31. Bornem. XIII. A C. C. és Kaj. szövege csak pár sorban egyezik a G. énekeskönyvének szövegével. A C. C. és Kájonié szorosan követi a latin eredetit.

Szeg. L. é. k. 121. l. átdolgozásban.

Telegdi említi ezt is predikációs gyüjteményének 89. lapján. Bővebben l. Frick i. m. 120. l.

18. „Hálát adgyunk minnyájan“. C. C. 11. G. 144. V. 178. K. I. 34. II. 32. Batthy. kód. 157. l. (Nyelvemléktár XIV. k. 208. l.). Bornem. XV. l. A B. kód. szövegével is egyezik. Telegdinél is megtalálható, valamint a Bornemisza évkönyvében is. L. bővebben Frick i. m. 121. l. „Grates nunc omnes reddamus“ kezd. himn. fordítása.

19. „Jer dicsirjük ez mái-napon“. C. C. 19. G. 127. V. 156. K. I. 40. II. 60. V. 1566. 127. l. Sz. G. 1569. 88., 1579. 85., 1590., 131., Bornem. V.

A G. é. k. szövegéhez hasonlítva az: „Atya Ur Iſtennek“ kezdetü versszaktól számítva 6. versszak Kájoninál és a C. C.-ban ki van hagyva s a végéről azonkivül még a Szentháromság dicsérete is hiányzik, pedig a G. énekeskönyvében megtaláljuk. A C. C. valamint a Kájoni kiadásaiból a 17., 18., 19., 20., 21.,

22. és 25. versszakok ki vannak hagyva. A kéziratos gyüjtemény 60., 61., 62., 63. lapjain a 8-ik versszakot kivéve teljesen megtalálható, még az a rész is, mely a nyomtatott énekeskönyvekből kimaradt.

20. „Jer mi dicsirjůk, álgyuk és fel-magaſztallyuk". C. C. 17. G. 129. V. 159. K. I. 38. II. 55. Kéziratos gyüjteményben az 56., 57., 58., 59. lapon. V. 1566. 118. l. Szeg. G. 1569. 79., 1579. 79., 1590. 122. Bornem. I. l.

A versszakok száma és szövege is megegyezik, csak a végétől számított 4. és 3.-ik versszakot a C. C. és Kájoni énekeskönyveiben a „Szent Eſaias erről" kezdetü versszak után találjuk, ahová csakugyan illik is. A kéziratos gyüjteményben verssorokban van leirva.

Egy 1505.-ben nyomatott „Expositio Missae" c. könyv borítékán találták meg. Knauz egyháztörténetében közöl egy versszakot. Végére teszi: finnis anno 1514. L. Frick i. m. 114. l.

Szeg. L. é. k. 108. l. nem sok változtatással találjuk.

21. „Jer minnyájan ôrůllyůnk". C. C. 22. G. 137. V. 171. K. I. 42. II. 58. III. 51. V. 1566. 135. l. Sz. G. 1569. 95, 1579. 91, 1590. 138. Kézirat 63, 64. l. Bornem. X.

Egy-két szó kicserélésétől eltekintve a G. és a C. C. Káj. szövege egyező. A kéziratos gyüjtemény szövege betüről-betüre egyezik a Szegedi Gergely é. könyvében található szöveggel, mely a G.-ének felel meg.

22. „Jôjj — el Szent Lélek Iſtenůk, Látogaſd — meg . . ." C. C. 83. G. 192. K. I. 275. II. 211. Batthy. k. 85, 86. (Nyelvemléktár 167. l.

A „Veni Creator Spiritus" fordítása. A Kájoniéban egészen más fordítás van mint a G. é. k.-ben. A C. C. és Kájoni szövege a Batthy. kódexben levő: „Jôvel vigaſztalo ſzent Lélek Iſten" kezdetű ének átdolgozása, a 6-ik versszak kihagyásával. Fordítását még megtaláljuk a Keszthelyi kódexben (432—433. l.) L. Frick i. m. 90. l.

Szegedi Lénárt énekeskönyve 371. l. szintén megtaláljuk kevés változtatással. Pl.:

2. vsz.: Sz. L.: Te vagy vigaſztalónk nékůnk.
K.: Te vagy mi vigaſztaláſunk.

23. „Jővel Szent Lélek Ur Iſten, Lelkünknek vigassága". C. C. 159. G. 183. V. 326. K. I. 269. II. 206. V. 1566. 2. l. Szeg. Gerg. 1569. 143, 1579. 132, 1590. 166. Kéziratos gyüjt. 291. l. Jancsó B. kód. 22—34. l. Bornem. XXVII.

A „Veni sanctissimum Pneuma Animorum laetitia" k. himnusz fordítása. A kéziratos gyüjteményben a latin szöveg is meg van a magyar szöveggel szemben.

Szegedi Kis István éneke. A protestáns énekeskönyvek szövegével a Kájoni szövege egyezik, kivéve az utolsó előtti versszakot, hol „minden ótalmónc" h. Kájoninál „és bátorítónk" van.

24. „Könyörögjünk az Iſtennek Szent Lelkenek". C. C. 156. G. 190. V. 230. K. I. 528. II. 456. V. 1566. 155. l. Szeg. Gerg. 1569. 115, 1579. 109, 1590. 171. Kézir. gyüjt. 290. l. Bornem. XXVIII. Az 1592. Gönczi és Bornemissza féle é. k. felirata szerint: Huſzar Gále. A kézíratos gyüjteményben a latin eredeti is megtalálható:

„Adoremus numinis ſanctam virtutem
Ut emittat ſummo coelo ſuum splendorem".

25. „Követi vala Chriſtus csudáját, népnek fokasága". C. C. 140. G. 244. V. 305. K. I. 449. II. 379. III. 294. Bornem. LVIII.

A C. C. és Kaj. szövege a Gönczi szövegéhez viszonyítva javítva van. A G. és a Bornem. é. k. utolsó verse: „Szent Mathé irta ez nehány igét Chriſtuſnak általa, az ő könyvének ötödik réſzében", C. C. és Kájoni elhagyta.

Változtatásra példa:

2. vsz. G.: Mikoron azért Urunk az népnek fokságát meg-látá,
Ottan fel-méne az Thábor hegyére.

K.: Mikoron azért Urunk a' népnek fokságát szemlélné
Ottan fel-méne a' Tábor hegyére.

A III. kiadásban két vsz. kihagyva, a többi is átdolgozva.

26. „Küldé az Ur Iſten, gyors és hü ſzolgáját". C. C. 2. G. 123. V. 153. K. I. 2. II. 3. III. 36.

Mittit ad Virginem kezdetű himnusz fordítása. A C. C. és Kájoni szövege a G. é. könyvében levő szövegnek, mely a Gönczéiébe valamelyik más énekeskönyvből került, átdolgozása, melyről meggyőződünk, ha a két szöveget az eredetivel összehasonlítjuk. Pl.:

Accede nuncia
dic Ave cominus;
dic plena gratia;
dic tecum Dominus:
et dic ne timeas.

G. Mond ezt: Oh ſzent kegyes,
idvözlétem vegyed,
ajándékkal tellyes
Ur vagyon te veled,
felelmed légyen.

K. Közelgeſs a' Szűzhöz
nagy ſzépen köſzöntsed
Idvezlégy Maria
Ur vagyon te-veled,
Félelmed ne légyen.

C. C. és Kájoninál az ének végén találjuk a Szent-Háromság dicséretét, ami a latinban sincs meg.

A III. kiadásban a 3. 4. 5. vszakok kihagyva.

27. „Mint a' ſzép hives patakra". XLI. zsoltár. C. C. 173. G. 46. V. Zsolt. 59. K. I. 600. II. 508. III. 320.

A G. é. könyvében más fordítását találjuk ezen zsoltárnak. Ebben a versfejekből: MIKLOS TsHASzEE, a Bornem. É. K. versfejeiből pedig MIKLOS CHASEE olvasható ki. Kájoni é. könyvében ép úgy, mint a C. C.-ban a Szenczi Molnár Albert szövege teljesen egyezik, amint a G. szóban forgó énekeskönyv mellé kötött Szenczi M. A. zsoltár fordítása is mutatja.

A III. kiad. szövege 1. strófával rövidebb, a többit is átdolgozva találjuk. Az utolsó versszak pedig egészen más.

28. „Nekünk születék Mennyei Király, Kit Idvezitőnek . . . C. C. 44. G. 145. V. 179. K. I. 96. II. 72. III. 68. V. 1566. 137 l. 1590. 144. Bornem. XV. l.

Változás: 1. verssz. G.: Született Jeſuſt mi imádgyuk.
C. C. K.: Született ſzép Jeſuſt imádgyuk.

Hasonló kezdetü éneket Telegdi is említ.

Frick véleménye szerint a protestansok megváltoztatták azt az éneket, melyet Telegdi említ, mert ebben a szentekről és Silveszter pápáról is szó van, ez pedig nem illett a protestans énekbe.[1]

Kájoni énekeskönyvében ezen ének után következik egy „Mennyei király ſzületék" k. hosszabb ének, mely ezzel sok ha-

[1] L. bővebben Frick i. m. 122. l.

sonlóságot mutat, úgy, hogy átdolgozásának, kibővítésének tekinthetjük.

29. „Szent Dávid Profeta éneklő könyvének". XXII. zsoltár. C. C. 175. G. 24. V. 29. K. I. 585. II. 498. Sz. G. 1579. 69., 1590. 86. R. M. K. T. 80. l. Bornem. LXXXVI.

Versfejekben: STARAI MIHAL.

Változás: G. G. verssz.: Halandó.

C. C. K.: Rothadandó.

30. „Szűletésén Iftennek, az Angyalok örűlnek". C. C. 24. G. 142. K. I. 44. II. 63. III. 63.

„In Natali Domini" kezdetü h. fordítása. A latin szöveg is megtalálható Kájoninál.

A III. kiadásban csak az 1., 2. verssz. mutat csaknem teljes egyezést, a többi része egészen más.

31. „Ur Iften téged dicsirűnk, Es nyilván hálákat . . ." C. C. 152. G. 276. K. I. 500. II. 355.

A. G. é. k. 4. és 5. versszaka C. C. és Kájoni szövegében nincs meg.

32. „Urnak nagy nevezeti Emmánuel". C. C. 16. G. 142. K. I. 37. II. 62.

Magnum nomen Domini Emmanuel fordítása, mely Kájoninál is megtalálható.

III. Függelék.

A Gönczi-féle énekeskönyv 1654. évi kiadásából átvett énekek.

1. „A' Chriftus Menybe fel-méne, Nékűnk helyet fzerzenie Attyával . . ." G. 176. V. 213. K. I. 259. II. 198. Sz. G. 1569. 114., 1579. 108., 1590. 163. Szeg. Lén. é. k. 365. l. átdolgozásban.

A Kájoni II. kiadásában a 2-ik versszak hiányzik.

2. „A' ki akar idvezűlni, Életét kell jobbitani". G. 196. V. 238. K. I. 539. II. 464.. 1566. 37. l. Sz. G. 1569. 171., 1579. 149., 1590. 217. Bornemisza XXXVII.

Változások:

4. verssz.: G.: Az ki tanít igaz hitre.
K.: A' mely tanít igaz hitre.
6. verssz.: G.: Atya Iſtent bizony hiſzſzůk, lenni nékůnk teremtőnknek.
K.: Kit hiſzůnk Atya Iſtennek, Vallyuk lenni Teremtőnknek.

A G. é. k. szövegében a végétől számított 5-ik, „Ez hit téſzen ſzépségeſſe" kezdetü vers a Kájoni énekeskönyvében hiányzik. A protestans Énekeskönyvek szövege teljesen egyező.

3. „A' Nap fel-jővén immáron". G. I. r. 64. l. V. I. r. 37. K. I. 557. II. 445. Batth. K. 115., 116.

Kájoninál két strófával több van. A 2-ik és az utolsóelőtti a G. énekeskönyvéből hiányzik. Egyébként teljesen egyezik. Az a különös ennél az éneknél, hogy a Kájoni szöveg a G. énekeskönyv szövegével egyezik s mégis Kájoni még 2. versszakot hozzá vesz.

A Batthyanyi kódexben talált szöveg strófáinak száma a Gönczi énekeskönyv strófáinak számával megegyezik. Valószinü maga Kájoni szurta be a két kérdéses versszakot, egy régibb és bővebb latin szöveg alapján. Különben ez az ének, valamint a később említendő: „Moſtan ő Szent Lélek Isten, Igaz Biró nag' Ur Isten, Allatoknak megtartoia" kezdetü éneket a Breviarium Romanum prima, tertia, sexta és nónájának kezdetén levő: Iam lucis orto sydere, Nunc Sancte nobis Spiritus, Rector potens verax Deus, Rerum Deus tenax vigor kezdetü himnuszok fordításai. A Batthyanyi kódex szövegével való összehasonlítás végett érdemesnek találom a Kájoni és Batthyányi kódex szövegét bemutatni mind a négy himnusznál.

Kájoni.	**Batthyanyi kódex.**
A' nap feljővén immáron,	Immaron az nap fel iöven
Kérjůk az Iſtent minnyájan:	kőnőrőgiůnc az Iſtennek,
Hogy ezen az egész napon,	hog' mind ez egéſz napon,
Bűntől minket óltalmazzon.	bűntől minket meg őrizzen.

Minnyájan kik egybe-gyůltünk,
Atya Iſten moſt kőnyőrgünk:
E mái-napon légy velünk,
Hogy ne-ártson ellenségünk.

Nyelvûnket megtartoztaſſad,
Es a' bûnre ne bocsáſſad:
Szemeinket oltalmazzad,
Gonoſzra nézni ne hadgyad.

Nielvûnket meg tartoztaſſa,
bûnre hgg' ne mozdull'onak,
ſzemeinket be fedezze,
gonoſſagra ne nezzenek.

Szíveink tiſták lagyenek,
Gonoſz bûnt bé-ne vegyenek:
Kevélységet gyûlöljenek,
Etelt, italt mértéklyenek.

Tiſztak leg'enek mi ſziueink,
gonoſz bûnt be ne veg'enek,
kevel'seget meg enhiczen
etelt italt mertekell'en.

Hogy mikor a' Nap el-nyugſzik,
Es az éj el-alkonyodik:
Mi egéſzſzen tiszták legyünk,
Hogy téged vígan dicsirjûnk.

Hogy mikor az nap el n'ugoſzik,
es az ei el kőzelitend,
ez világon tiſztak l'eg'ûnk,
diczeriûk az nag' Ur Iſtent.

Buzgó ſzível tiſztelheſsûnk,
Minden jóban épûlheſsûnk:
A' bóldogságra meheſsûnk
Mellyet igértél minékûnk.

Dícsíret légyen Atyának,
Es eggyetlen-egy Fiának:
Es a' mi Vígaſztalónknak,
Kitől minden jók ſzármaznak.
Amen.

Diczeret leg'en Att'anak,
es egg'etlen eg' fianak,
ſzent Lelekkel eg'etemben,
es mind őrőckőn őrőcke.

2. *Hymnus.*

Moſtan ô Szent Lélek Iſten,
Ki Atyával vagy egy Iſten:
Fiúval haſonló-képpen,
Kérûnk ſzálly-bé mi ſzivûnkben.

Immar moſtan oh ſz: Lelek
eg Att'aual es fiuwal,
nag' wigan az mi ziwûnkben,
meltoztaſſal be zallani.

Hogy minnyájan tiſzták legyûnk,
Téged ſzûntelen dicsirjûnk:
Szeretet légyen mi-bennûnk,
Egy-más-közt eggyeſek legyûnk,

Teſtwel lelekwel tegedet
hog' mi ſzûntelen diczeriûnc,
ſzeretet leg'en mi bennûnk,
es mi fele baratinkban.

Dicsirteſsél Atya Iſten,
Szent Fiaddal egyetemben:
Ki ſzép fenyes dicsőſségben,
Moſt, és őrőkké élſz. Amen.

Adg'ad ezt keg'elmes Att'a,
es mi Att'anknak eg' fia,
az wigaſztalo ſzent Lelekwel,
moſt es őrőckőn őrőcke.

3. *Hymnus.*

Igaz Biró nagy Ur Iſten,
Ki állatſz mindent jó rendben:
Reggelt Nap-fennyel el-kezded,
Es a' délt megmelegited.

Olts-meg haragunknak tűzét,
Vedd-el bűneinknek terhét:
Adgy minékűnk eggyeſséget,
Lelki, teſti békeſséget.

Dicsőſség néked Atyánknak,
Es eggyetlen-egy Fiadnak:
Tiſzteſség adaſsék annak,
Ki Tútora az árváknak. Amen.

Igaz Biro nag' Ur Iſten,
ki allatokat el rendelz,
az reggelt megvilágitod
ez az delt meg melegited.

Olcz meg patwarkodoknac tűzet,
ved el bűneinknek terhet,
adg' eg'g'eſſeget mi nekűnk,
es adg' lelki bekeſſeget.

Ditſőſeg leg'en Att'anak,
es az ő eg' ſzent fianak,
es az ſzent Lelek Iſtennek,
moſt es őrőckőn őrőcke.

4. *Hymnus.*

Allatoknak meg-tartoja,
Egeknek igazgatója:
Napnak Egen forgatója,
Hóldnak bőlcs változtatója.

Adgy mi-nékűnk itt úgy élnűnk,
Hogy bűnűnkben el-ne veſzſzűnk:
Hanem Mennyékben meheſsűnk,
S' Veled őrőkké élheſsűnk.

Dicsőſség légyen te-néked,
Főld, Menny magaſztallyon téged:
Mert mindenekre kegyelmed,
Mint a' bő ár-viz ki-terjed.
Amen.

Allatoknak meg tartoia,
Alhatatos nag' Ur Iſten,
Az nap wilagnak ideiet,
valtozaſokkal wegezwen.

Adg' mi nekűnk ol' eſtwelet,
kiben mi el ne karhozzunk,
de az halalnak iutalma,
leg'en az őrők bodogſag

Diczőſeg leg'en Att'anak,
es az ő eg' ſzent fianak,
es az ſzent Lelek Iſtennek
moſt es [es] őrőckőn őrőcke.

4. „Az Pünköst Innep-napján, Tanitványok egy házban". G. 178. V. 215. K. I. 266. Szeg. G. 1590. 167. II.-ból hiányzik.

A G. énekes könyvben 4 versszakkal több van. Kájoni az „Es bé telé az házat" s a vége felé: „Ki miatt Profetáknak", „Dáviddal bizonyitá", „Hol Atyától nyert lelket" kezdetü versszakot kihagyta. Egy változtatás is van a vége felé:

G: az mi mardékinknak, irgalmazz helyett
K: kit hivő Nép el véſzen, Irgalm.

5. Az Pünköstnek jeles napján, Szent Lélek Isten küldeték... G. 181. V. 219. K. I. 268. II. 205.

6. Adgyunk hálát az Urnak, mert érdemli. G. 267. K. I. 533. II. 460. Sz. 1569. 202. 1590. 242. Bornem. CXLIV.

7. „Adgy idveſſéges ki-muláſt, Ur Iſten és el-nyugovást". G. 296. V. III. r. 11. K. I. 670. II. 569. V. 1566. 108. l. Sz. 1569. 185, 1579. 160, 1590. 284. Bornem. CLXI.

Változás az 1. versszakban:

K.: Teſti s' lelki jó meg-haláſt, Benned vegig meg-maradáſt. G.: teſtünk ſzerint jó meg-haláſt, mind holtig adgy igaz valláſt.

Kájoni énekeskönyvében a 3-ik vszak nem „De"-vel, hanem „Mert"-el kezdődik. A versfejekből: ANDREAS DESI olvasható ki.

8. „Állatoknak megtartója". G. I. rész 65. l. V. I. r. 38. K. I. 559. II. 446 A Batthyanyi kódex szövegével való összehasonlítást lásd ezen rész 3. szám alatt.

9. „Alázatoſſzibéli imádságunkal". G. 278. K. I. 535. II. 461.

A G. é. könyvben kezdete: Alázatos ſzibéli fohaſzkodáſſal. A G. szövege szerint: „De kegyelmezz", „Bűneinknek nagyságát" „Szent Léleknek mi rajtunk ſzep ajándékát" „Itt ez földön ſzivünknek" kezdetű versek Kájoni é. k.-ben ki vannak hagyva. Egykét jelentéktelen változás is van.

10. „Aldott az Ur Iſten, örökké Mennyégben". G. 264. K. I. 530. II. 458. Bornem. LIII.

3-ik versszak végén *G.-nél:* hogy ne tévelyegjünk ez árnyék világban; *Kájoninál* helyébe téve: Hogy az igaz Hitben maradgyunk végiglen.

A Bornemisza szöveg a Gönczi szöveggel egyezik.

11. „Aldott Izraelnek Ura, Mert ez a' kegyelmes Atya". G. I. rész 3. V. I. r. 2. K. I. 548. II. 472.

A G. é. könyve I. részének 3. 4. lapja hiányzik, s azért nem lehetett összehasonlítani. Megtaláljuk a Batthyanyi kódex 3—6. lapján. A Kájoni énekeskönyveiből a 5. 4. 5. vszak ki van hagyva. Többi részében kevés változtatás.

12. „Atya Iſtennek egy Fia". G. I. rész 70. V. I. r. 42. K. I. 559. II. 479. Batthy. k. 130, 131, 132. l. (Nyelvemléktár XIV. 192. l.).

Kájoninál hiányzik: „Mi azért tiszteſſegedre“ „Es ſzivből kérünk tégedet“ „Hogy látván ily jó-voltodat“ kezdetü verszszakok hiányzanak. Többi részében egyező. A G. é. k. szövege a Batthy. kódex szövegének átdolgozása.

13. „Az Atya Ur Iſten, Adámot hogy teremté“. G. 122. V. 152. K. I. 22. II. Nincs meg.

Különbségek:

3-ik vers: G.: immár hidgyünk el-jótben.
K.: immár hidgyünk a' Hitben.

5-ik vssz: G.: gonoszokat megtörni
K.: Gonoszokat rontani.

Végétől számítva a 3-ik verssz.: G.: bofzfzútévő álnok népei.
K.: gonofztévőknek fok népei.

14. „Az Idvezitőt régenten, Mint meg-igirte az Iſten“. G. I. r. 5. V. I. r. 4. K. I. 23. II. Nincs meg. Batthy. kódex 8, 9, 10, 11. (Nyelvemléktár XIV. 130.).

2. vsz

G.: Szűz Máriához az Iſten
Gabriel Angyalt el-küldvén,
idvőzlé őtet ékeſſen
Iſtennek kedvét jelentvén

K.: Szűz Mariához az Iſten
Gábrielt el-küldé menten
Idvezlé őtet ékefen
Istennél kedvet jelentsen.

5. vsz.

G.: Nevezed őtet Jeſuſnak,
mert idvőſſege nevének.

K.: Neve légyen Jesus ennek
Mert idvefsége népének.

Az „Ezt magaſztallya Mária“ kezd. 8. vszot Kájoni kihagyta.

15. „Az jó Hitű ember ſzelid e' Világon“. G. 84. V. 101. K. I. 622. II. 527, III. 299.

Az 1592.-iki Gönczi kiadása szerint: Scaricza Matheje.

Változások:

1. versz. G.: és imigyen ſzollyon
K.: és imillyent ſzóllyon.

Kájoni: „Az ártatlanságnak ellene nem vétek,
Engemet — is immár
Azért engedelmes néked
Sok fajtalan népek

kezdetü strófákat kihagyta. Egyébként telyesen egyező.

A III. kiadásnak csupán az első versszaka mutat valami egyezést. Kezdete is máskép van: „Az igaz Keresztény szelid erköltsében", s itt csak 6. vszakból áll, mig az I. II. kiadás 13. versszakból.

16. „Az mely embernek jó Hiti vagyon". G: ? V. 302. K. I. 523. II. 452. Sz. G. 1569. 211, 1590. 248. Bornem. LXXV.

A végétől számítva a 3-ik versben:

G.: kik az Chriſtusért háborgattattak.
K.: Kik a' Chriſtus-ért ſok boſzſzút láttok.

A Kájoni é. k.-ben a G.-féle szövegnek két utolsó versszaka el van hagyva, s helyette a Szentháromság dicsérete van. A kihagyott két versszakban olvasható a szerző neve, a szerzés helye és ideje is.

„Ez kis eneket mikoron ſzőrzec, is Kolosvárban
istent diczerec Bic Marton neue' ki hazanal zerzec:
Ezer őt ſzázban es hatvan egyben, Szeremy Illés
rővid beſzedben, az Isten legyen mindennec ſzivében".

A Bornem. É. K.-ben is úgy van, mint Kájoninál, vagyis a két utolsó vsz. ki van hagyva.

17. „Az Pünkőſtnek jeles napján hálá légyen". G, 184. V. 219. K. I. 272. II. 208.

Csak épen az első 2. sor egyezik, de az sem teljesen. A többiben különböző, de a beosztás és a „Hálá légyen az Iſtennek" refraine mindkettőnél egyformán ismétlődik.

18. „Az Ur Iſtent magaſztalom, Jó-vóltáról gondolkozom". 77-ik zsoltár. G. 79. V. 95. K. I. 618. II. 523. V. 1566. 80. l. Sz. 1569. 49, 1590. 55. Bornemisza CXI.

1. vers: gondolkozom helyett a G. é. k.-ben emlékezem van.

Utolsó előtti vszakban:

G.: Ha keveſſe oſtorozott, azzal tőle el nem űzőtt,
K.: Ha kevéſsé oſtorozott, Azzal téged el-nem hagyott.

A G. és Szegedi énekes könyvében a versfejekből: A NEMETI FERENCz ENEKE olvasható ki. Kájoni I. kiadásában az F. Cz., K. E. betükre eső versszakok hiányzanak.

Az 1719.-iki kiadásban még a második versszak is hiányzik, és a többi részében is eltér az első kiadás és G. szövegétől.

19. „Az Ur Iſten áll, minden Biráknak gyülekezetiben". G. 83. V. 100. K. I. 621. II. 526.

Utolsó előtti versszakban:

G.: es uralkodol ſzent igéd által az te hiveidben,
tégy itéletet itt ez világon földi emberekben.

K.: Es uralkodol Szent igid-által te Szent-egy-házadban.
Tégy itiletet itt e' Világon itilő-birákban.

20. „Boldog az ollyan ember a' Világban„. 1. zsoltár. G. 1. K. I. 571. II. 487. V. 1566. 40. l. Sz. 1569. 1, 1579. 1, 1590. 1. Born. LXXIX. l. egyezik a Gönczi és a prot. É. K.-ek szövegével.

Változások:

G.: Boldog az ollyan ember az Iſtenben
ki gonoſzoknak nem ment tanátsokban,
kegyetleneknek nem jár ő utakban,
hamis itiletet nem forgott ſzájában.

K.: Boldog az ollyan ember a' Világban,
A' ki nem ment gonoszok tanácsában,
Nem — is járt a' hitetlenek úttyában,
Hamis itilet ſem forgott ſzájában.

Ilyen javítások vannak. Kájoninál még az ének végére van téve a Szt. Háromság dicsérete.

21. „Bűnnek az ő ſóldgya, a' halál, jól tudgyuk". G. 317. V. III. r. 42. K. I. 680. II. 577.

A G. versfejeiből: BAROVINS PLORAT ISJH
Kájoninál: BEREKIVS PLORAT LSJH

Mivel a Kájoni énekeskönyvében levő szöveg versfejei értelmesebb nevet adnak, ebből azt lehet következtetni, hogy Kájoni eredetibb forrásból vette ezt az éneket, mint a Gönczi énekeskönyv 1654. évi kiadása.

A 2. szöveg közt különben kevés a különbség.

Pl. 3-ik vsz.:

K.: Rővid eletünkről nékünk emlekeznünk,
Mind éjjel és nappal ſzükség értekeznünk.

L.: Rővid életünkről ſzükség emlekeznünk,
melly hamar ki-múlik arrol értekeznünk.

22. „Chriſtus Jesus ſzületék, Atya Iſtentûl küldeték". G. 138. V. 179. K. 179. K. I. 52. II. 65. V. 1566. 136. I. Sz. 1569. 96, 1579. 92, 1590. 140. Bornemisza XI.

23. „Chriſtus fel-támada, Ki értünk meg-hólt vala". G. 163. V. 204. K. I. 239. II. 184. V. 1566. 143. Sz. 1569. 103, 1579. 101. B. XXI.

Az 1592.-iki Gönczi kiadás szövege fölé írva: Bat. And. Kevés a különbség:

Közepe táján:

G.: Igiretet akkor tőn meg-mentene ördögtől

K.: — — — — — — — — — Ördögön hatalmat vőn.

Vége felé:

G.: Nintsen nékünk félelmünk semmi nyomoruságtul

K.: Nincs felelmünk haláltól, Semmi nyomorúságtól.

24. „Chriſtus fel-támada, Mi bűnünket el-mosá". G. 164. V. 200. K. I. 240. II. 185. V. 1566. 140. Sz. G. 1569. 101., 1579. 99., 1590. 147. Bornemisza XIX.

25. „Chriſtus fel-támada, Nékünk örömet ada". G. 165. V. 201. K. I. 241. II. 186. V. 1566. 142. Sz. G. 1569. 103., 1579. 100., 1590. 149. Bornemisza XX.

Az 1592. kiad. Gönczi és Bornemisza énekeskönyve szerint a: Batizi Adraſe.

26. „Chriſtust meg-feſziték, Kegyetlen Sidó népek". G. 166. V. 201. K. I. 242. II. 187. V. 1566. 144. I. Sz. G. 1569. 105., 1579. 102., 1590. 151. Bornemisza XXII.

A G. énekeskönyvben levő: Szégyent nagyot vallottak
Sokan biznak
Vigaságunk nagy volna

kezdetü versszakok Kájoninál hiányzanak. Egyébként teljesen egyezik. Szegedi Gergely 1569-iki énekeskönyvével összehasonlítva hiányzanak Kájoninál a 4., 5., 8,, 9., 10.; a II. kiadásból ezeken kivül a 11. és 12. strófák.

27. „Chriſtus fel-támada, Ki értünk . . . Mindennek . . ." G. 167. V. 204. K. I. 243. II, Nincs meg. Batizi András éneke, Kájoninál a G. énekeskönyv szerint a végétől számítva a 3-ik

Igyen irja ezt ſzent Márk kezdetü versszak ki van hagyva. Az utolsó versszak pedig igy változik:

G.: Kérjük azért Atyánkat, vegye-el rolunk haragját.
K.: Kérjük Atyánk irgalmát Vegye-el már haragját.

28. „Chriſtus Menybe fel-méne, Nékünk helyet . . . Ül Atyának". G. 175. V. 212. K. I. 258. II. 197. V. 1566. 152. Sz. 1569. 112., 1579. 106., 1590. 161. Kéziratos Gyüjt.: 276., 277. l. B. XXIV.

Változások a nyomtatott szövegben:

2. verssz.: G.: és tőb tanitványinak.
K.: Es a' tőbb hiveínek. (rim miatt).

6. verssz.: G.: Néktek küldők mennyekből vigaſztaló Szent Lelket és ti léſztek énnékem bizonságim ez földön.

K.: Vigaſztaló Szent Lelket, Küldők Mennyégből Néktek: És ti lésztek énnékem, Bizonyságim mindenben.

A verszakok száma egyezik, csak a példához hasonló javítások vannak.

29. „Chriſtus ki vagy Nap és világ". G. 268. V. 333. K. I. 532. II. 459.

Az 1592-iki Gönczi-féle kiadásban a szöveg fölött van: Hymnus ad Vesperas ex Latino.

A „Chriſte qui lux est et dies" k. hymnus szabad fordítása. Prózai fordítása megtalálható a Thewrewk (133—134.) és a Lobkowitz kódexben (259—260. l.).

Lásd bővebben Frick i. m. 64. l.

30. „Chriſtuſnak hü Kereſztyéni, Illik ezt". G. 314. V. III. r. 26. K. I. 676. II. 573.

Változások:

6. vers G.: „és az Chriſtusban hidgyetek" helyett.
Kájoninál: „Minden jót cselekedjetek".

A G. énekeskönyve szerinti: „El hadgyatok minden gonoſzt" és „Ha ti ezekben maradtok" kezdetü strófákat kihagyta. Többi részben teljesen egyezik.

31. „Chriſtuſnak Hivei, kik moſt jelen vattok". G. 319. V. III. 44. K. I. 723. II. 615.

Változások:

2. versszak:

G.: Az én beſzédemet kérlek hallyátok meg,
nagy ſzép vallaſomat moſtan értsétek-meg,
Kik én halálomon keferedtetek-meg,
ezzel magatokat bátorítsátok meg.

K.: Az én beſzédemet kérlek meg-hallyátok,
A' kik halálomon látom ſzomorkodtok:
Vigaſztaláſtokra im vagy két ſzót mondok,
Ezzel magatokat meg-bátorítsátok.

Kájoni a G. énekeskönyv szövege szerint 9. versszakot hagy ki, de a „Minthogy rothadáſra immár elérkeztem" kezdetü strófa Kájoninál megvan, de a G. énekeskönyvéből hiányzik.

G. versfejeiből: CATHERINA ARASzORJSOMSzASzM. Úgy-látszik az eredeti ének sok viszontagságon ment keresztül, s így a versfejek nagyon megváltoztak.

32. „Csak te-benned Ur Iſten vagyon bizodalmunk. G. 257. V. 320. K. I. 525. II. 453. V. 1566. 5. l. Sz. 1569. 146, 1679. 134, 1590. 193. B. LII.

Változtatások:

2-ik versszak:

G.: Légy vezérünk, kegyes Iſten, légy erős Hadnagyunk
K.: „ „ Szent „ és „ „

A 4.-ik strófa Kájoninál: „Plántály kőzzénk Ur Iſten igaz ſzeretetet" kezdetüvel van kicserélve. Más részeiben teljesen egyezik.

33. „Csudálatos nagy bölcseseg, Hogy Isten az Embereken. G. 157. V. 195. K. I. 144. II. 107. V. 1566. 138. Sz. G. 1569. 98, 1579. 94, 1590. 145. B. XVI.

Az I. kiadásból a Gönczi-féle szöveg szerint a 2. 5. 8. 11. 12. 17. 19. 20. 21. 22. 25. 26. 27. 29. 33. 34. 36. 37; a II.-ból még ezeken kívül a 30. 31. 32. és 35. strófák vannak kihagyva az ének hosszusága miatt. Többi részében alig van változtatás.

34. „David Profetának imádkozásáról." G. 13. V. 38. K. I. 590. II. 502. V. 1566. 55. l. Sz. G. 1569. 19, 1579. 19, 1590. 21. B. LXXXIX.

Kájoninál a végétől számított 1. 2. 3. 5. strófák ki vannak hagyva, a 4.-ik strófát pedig ilyen változtatással találjuk Kájoninál:

Szeg. G. és Gönczi szövege:

El ne idegenůllien felfeged en tőlem
tekints fogadafod noha nag' foc bůnem,
mert ha az pokolban veted az en lelkem,
nem lefzen ugy ennekem foha vigaffagom.

Kájoni szövege:

Ne-idegenüllyőn Felséged én-tőllem
Tekints fogadafod, noha nagy fok vétkem:
Pokolnak torkából ments-meg az én lelkem,
Hogy Iftenségedet őrőkké fzemléllyem.

A Szegedi G. 1569. fölé van téve G. SZ. = Gregorius Szegedi.

A versfejekből a G. és Szegedi kiadásaiban olvassuk: DESzKAEESzENEK.

A Bornemisza Ék.-ben csekély változást találunk. Pl. a fentebb idézett strófa utolsó sora: nem lefzen őrőmem foha vgy ennekem.

35. „Dicsiretet mondgyunk Ur Iftennek." G. 153. V. 90. K. I. 164. II. 118.

Kájoninál megvan a latin eredeti is: Hymnum dicamus Domino. Kájoni a magyar fordításban a 2.-ik versszakot kihagyta, de az első versszak a latin szöveg szerint Kájoninál teljesebb. A latin szöveg 4. és 5 versszakát Kájoni a magyar fordításban fölcserélte, a G. é. könyvében pedig a sorrend ugyanaz mint a latin szövegé.

36. „Drága dolog az Ur Istent dicsirni. G. 117. V. 146. K. I. 633. II. 538. Sz. G. 1590. 91.

„Mint az fejér és fzálangozó" k. versszakot Kájoni elhagyta. Hasonló javitások vannak mint:

G.: Az hegyeken vőlgyeken telekeken
Ő ád az barmoknak eledeleket,
az holló fiaknak is éhségeket,
ő tölti-bé meg adgya kéréfeket.

K.: Hegyen, vőlgyőn, és mezőben-valóknak,
Ő ád eledeleket a' barmoknak:
Ehségeket-is a' holló-fiaknak,
Bé-tölti; helyt adván kiáltásoknak.

Hasonló javítások.

37. „Ebredgyél-fel Világ bûneidbôl.“ G. 262. V. 324. K. I. 542. II. 466, Teljesen egyezik.

38. „Ez a Világnak fényessége, Esſzenteknek.“ G. I. r. 41. V. I. r. 22. K. I. 562. II. 477. Batthy. kód. 72. (Nyelvemléktár XIV. k. 160.)

Változtatás:

3. vsz. G.: Te általad megváltattunk,
te általad ſzabadultunk,
te általad igazultunk,
te általad idvezûltünk.

K.: Ur Jesus te vagy váltságunk,
Ellenségtôl ſzabadságunk:
Te-általad igazúlunk,
Es bóldogságra juthatunk.

Többi részén alig találunk változtatást.

39. „Elô emberek kik voltak, Most én-rajtam.“ G. 324. V. III. 46. K. I. 694. II. Nincs meg. Teljesen egyezik a két szöveg.

40. „Ember emlekezzél a' szomorú halálról. G. 293. V. III. 8. K. I. 660. II. 559. Sz. G. 1569. 189, 1579. 163, 1590. 288. B. CLXIII.

A G. énekeskönyvben az ének cime: Az halálról való emlekeztetés. Batizi Andr.

41. „Emlékezzél-meg Ember Istenedrôl.“ G. 323. V. III. 37. K. I. 697. II. 590.

Csak az utolsó versben van különbség:

G: Ditsiret légyen az Atya Iſtennek
K: Dicsiret légyen Menyben az Atyának.
(A rim kedvéért.)

42. Emlékezzünk mi hivek Urunknak haláláról. G. 161. V. 206. K. I. 158. II. 113. Sz. G. 1579. 97. 1590. 157.

Kájoni kevés javítással csak az elsôt és még azokat a strófákat tartja meg, melyek épen Jézusnak a keresztfán mondott 7 szavára vonatkoznak.

43. Emlékezzél Ur Isten hiveidrôl. G. 204. V. 245. K. I. 542. II. 466. V. 1566. 181. Sz. G. 1590. 262. B. LVI.

Teljes egyezés.

44. Emlékezzél-meg te gyarló ember a' te Istenedrôl. G. 250. V. III. 37. K. I. 550. II. 474.

Javítások:

1. versben G: hálá adatlan te ſoha ne légy az ô *jó-voltáról.*
K: Hálá adatlan te ſoha ne légy az ô *kegyelmeröl.*

Néhány ilyen javítástól eltekintve, melyeket a rim kedvéért tett Kájoni, a G. szövegével teljesen egyezik. Skaricza Máté éneke.

45. Erôs várunk nekünk az Isten. XLVI. zsolt. G. 55. V. 64. K. I. 604. II. 511. Sz. G. 1569. 35. 1590. 40.

Skaricza Máté zsoltárfordítása Luther német szövegéből. Kájoni szövege teljesen megfelel a G. és Sz. G. szövegének, csak Kájoni a végére teszi a Szent Háromság dicséretét.

46. „Felséges Isten, néked jelentjük mi nagy . . .“ G. 81 V. 97. K. I. 620. II. 524. Sz. G. 1569. 51, 1590. 57. B. CXIII.

A G. énekes könyv szövegének „Te ſzolgaidnak“, „Ki-onták ſzéllyel“, „Jelenteſſek ki“, „Bûnteſd meg“ kezdetü strófái Kájoninál ki vannak hagyva. A meglevôk teljesen egyezôk.

Megtaláljuk még Szegedi Lénárt énekes könyv 173. l. is. Itten azok a versszakok, melyek Kájoninál nincsenek meg, szintén hiányzanak. Ebből következtethetjük, hogy közös forrásból vették át, csakhogy Sz. L. mint minden éneket, úgy ezt is átdolgozta.

47. „Felséges Isten, hozzád kiáltunk nagy keferûséggel“. CXXIX. zsolt. G. 107. 132. K. I. 628. II. 536. V. 1566. 99. l. Sz. G. 1569. 68, 1579. 66, 1590. 76. CXXVI.

48. „Haborusága David Királynak egykoron nagy vala.“ L. Zsolt. G. 60. V. 70. K. I. 605. II. 512. V. 1566. 75. l. Sz. 1569. 41, 1579. 38, 1590. 46. B. CIII.

Változás:

4. versszak: G: Templomodat
K: Szent Templomodat.

Az 1676. Kájoni kiadás megegyezik a G. és Sz. G. féle szöveggel, de a II. kiadásban Balás Ágoston kihagyta a 9. 11. 14. 16. versszakokat. Kájoninál a versfejekből: HARSIANI IMRÔH olvasható ki. A 4-ik versszak csak Kájoninál kezdôdik S-el. (L. elébb.) Úgy látszik Kájoni helyesebbnek tartotta a Harsiani = Harsányi nevet, mint a többi énekeskönyv versfejeiben levô Hartiani nevet.

49. „Ha gondolod élô ember, te állapotodat“. G. 326. V. III. 38. K. I. 665. II. 564.

A G. szövegének a végétől számított „Oh mennyeknek földnek Ura“ kezdetü versszaka Kájoninál nincs meg.

Változások:

2. vers: G: Még is látod
K: Azt jól látod.

50. „Hallgass-meg minket Ur Iſten keſerves . . .“ G. I. r. 31. V. I. r. 16. K. l. 152. II. 106. III. 98. Sz. G. 1590. 280.

Audi beningne Conditor k. hymnus fordítása, amint a G. énekeskönyve is megjegyzi. De Kájoninál a husvét előtti 40 napi bőjtről szól, amint tényleg a latin szövegben is van. A G. és a Sz. G. 1590. kiadásából azonban minden bőjtre való célzás ki van hagyva és más szöveggel pótolva. Valószinü, hogy Kájoni készítette az énekeskönyvében található szöveget a G. énekeskönyv szövegének felhasználásával a latin szöveg után.

Összehasonlítás végett érdemes közölni:

Latin szöveg:	**Gönczi énekeskönyv szövege:**
Aude benigne Conditor, Noſtras preces cum fletibus, In hoc Sacro jejunio Fuſas quadragenario.	Halgaſs-meg minket Ur Iſten, tekints reánk kegyelmeſſen, és ez jelen való napon, Könyörgésünk hozzád juſſon.
Scrutator alme cordium, Infirma tu ſcis virium: Ad te reverſis exhibe Remißionis gratiam.	Te vagy ſzivek viſgálója, veſeknek által-látója, jol tudod gyarló voltunkat, és ſok fogyatkozaſunkat.
Multum quidem peccavimus, Sed parce confitentibus: Ad laudem tui Nominis, Confer medelam longvidis.	Ellened igen vétkeztünk de légy kegyelmes minékünk, mert mindnyájan el kell vesznünk ha ingyen jól nem téſz velünk.
Sic corpus extra conteri Dona per abſtinentiam, Jejunet ut mens ſobria, a' labe prorsus criminum.	Emlekezzel-meg mi rolunk, mert te teremtéſid vagyunk, ditsőſſegét ſzent Nevednek, kérünk ne add idegennek.
	Vedd-el rólunk bűneinket, öregbits bennünk az hitet, hogy mi jó gyümölcsét annak teremtsük néked Atyánknak.
Praeſta beata Trinitus, Concede ſimplex unitas, Ut fructuoſa ſint tuis Jejuniorum munera. Amen.	Igy tégy velünk ſzent Háromság, kitől árad minden jóság, hogy az te ſzent országodban, réſzesüllyünk örök jókban.

Kájoni szövege:

Halgaſs-meg minket Ur Iſten,
Keſerves könyörgésünkben,
E' Szentséges ſzenvedésben,
Negyven-napi böjtölésben.

Sokkal Uram meg-bántottunk,
De légyelmes mi-nékünk,
Es lelkünkben orvoſságunk,
Hogy mi szivből böjtölhesſünk.

Te látod Uram szivünket
Tudod erőtlenségünket,
Adgyad te-hozzád térőknek,
Bocsánattyát bűneinknek.

Ur Iſten engedgyed kérünk,
Kik teſtünkben moſt böjtölünk,
Hogy lelkünkben őrvendezzünk,
Minden bűnt távol kerűllyünk.

Engedd-meg ezt ſzent Ur Iſten,
Szent Fiaddal egyetemben,
Hogy haſznos légyen mi-nékünk,
Az mi teſti-szenvedésünk. Amen.

51. „Hálaadásunkban róllad emlékezünk". G. 228. V. 1566. 15. K. I. 541. II. 465. V. 284. Sz. G. 1569. 133, 1579. 130, 1590. 190.

A Kájoni kiadásaiban csak az utolsó versben van kis változtatás: „és uralkodol, dicső Szenteiddel". Ezen éneket *Sztárai Mihálynak* tulajdonítják. Különös, hogy a versfejekben Sztárai neve nincs benn, holott minden többi énekében olvasható neve a versfejekben.

Ennélfogva kétségbe vonhatjuk, hogy ez Sztárai Mihály éneke, habár az 1554. váradi Ék. szerint a Stáraiénak van jelölve. Szilády sem mond semmit erre vonatkozólan, (R. M. K. T. 5. k.) csak egyszerüen a többi Sztárai-féle költemény közé sorozza. Csak annyit említ, hogy „meg van még az 1579. évi énekeskönyv 130. l; az Akadémia Csonka énekeskönyv 142. lapján; Bornemiszánál a LX. levélen, az első unitarius énekeskönyv 458 lapján stb. Kájoni II. kiad. 465. lapján." (348. l. XVII.).

52. „Hálá tenéked Menybéli Szent Isten." G. 232. K. I. 533. II. 460.

A G. énekeskönyv kezdő sorában a „Szent" szó nincs meg. A második strófa is Kájoninál az „én" szóval bővebb.

53. „Halandó Emberek, kik most jelen vattok." G. 303. V. III. 17. K. I. 671. II. Nincs meg Sz. G. 1590. 293.

A G. utolsó előtti: „Ki végig meg-marad hitben" kezdetű vsz. Kájoninál nincs meg.

Változtatás.

6. verssz. G: Az Chriſtus halála sem haſznál mindennek
ſem érdemeſeknek ſem bűnben élőknek,
használ tsak az igaz hű kereſztyéneknek.

K: A' Chriſtus halála ſem haſznál mindennek,
Hanem csak az igaz hű keresztyéneknek,
Kik igaz Hit-által ſok jót cselekeſznek.

Többi részében alig van változtatás.

54. „Halgaſs-meg minket Ur Iſten, tekints reánk." G. 263. V. 325. K. I. 543. II, 467. Sz. G. 1590. 280. B. CCIII.

G. énekeskönyv 2.-ik: „El-hatalmaztak" kezdetű versszaka Kájoninál nincs meg.

3. verssz. G: Mutasd meg kegyességedet
K: Mutasd meg te jó-voltodat. (rim miatt.)

A végén a Szent Háromságról szóló dicséret is változik.

55. „Jarúllyunk mi az Iſtennek Szent Fiához." G. 189. V. 223. K. I. 544. II. 468.

A XVII. század elején kiadott unit. énekeskönyvben az unitariusok hitvallása szerint meg van változtatva. Kájoni szövege a G. énekeskönyv szövegével teljesen egyezik.

56. „Jer dicsirjük az Istennek Fiát." G. 201. V. 244. K. I. 162. II. 117. Sz. G. 1569. 130, 1579. 123. 1590. 179. B. LXXXVII.

A Szegedi Gerg. és Gönczi énekeskönyv szerinti: „Teremtéſnek te előtte valál (4. versszak.), Ábrahámnak (10 versszak.) Te vagy nékünk (16. versszak.), Oh Iſtennek drága (18. versszak.) Lám te teſtben (29. versszak.) kezdetü strófákat Kájoni kihagyta. A II. kiadásban ezeken kívül még a 15. 17. 19. 20. 21. 22. 24. 26. 27. 28. 30. versszakok nincsenek meg. Ez az ének Batizi Andrástól származik.

(Dézsi L: Lyrai költ. tört. I. r.)

57. „Jer örvendezzünk az Ur Istennek. XCIV. zsolt. G. 90. V. 125. K. I. 625. II. 531. (Huszár Gál éneke).

3. verssz. G.: Mert az Jehovà a mi nagy Istenünk
K.: Mert az Ur Iſten a' mi Istenünk.

„Jer hajtsunk fejet" (6. verssz.) és „Mert tsak ő az" (7. verssz.) kezdetü versszakok Kájoninál nincsenek meg.

58. „Jesus ſzületék idvességünkre". G. 139. V. 175. K. I. 53. II. Nincs meg. Sz. G. 1590. 1590. 141.

A versfejekből: IESVS olvasható ki.

59. „Jesus Chriſtus mi kegyelmes hadnagyunk". G. 234. V. 291. K. I. 546. II. 470.

Kájoninál csak öt versszak van meg. A G. énekeskönyvében 11. versszak van. Ebben a versfejek betüi: IBEREKJNVS Sz. Kájoninál csak az IBEJSz betük versszakai találhatók.

60. „Iesus Chriſtus Iſten fia, Mindeneknek ki vagy birája". G. 316. K. I. 678. II. 575. Sz. G. 1590. 297.

G. énekeskönyvben igy kezdődik: Jeſus Chriſtus Ur Iſtennek fia.

G. énekeskönyv versfejeiben: IOANNES SJDERJVS olvasható.

Kájoninál a második E betünek megfelelő strófa hiányzik. Egy-két szó változtatástól eltekintve egyezik.

61. „Idvez-légy Chriſtus, e' Világnak Ura, Atya Iſtennek..." G. I. rész. 75. V. I. r. 45. K. I. 561. II. 480. Batth. kód. 73., 74., 75., 76. l. (Nyelvemléktár XIV. k. 161. l.).

A G. énekeskönyv szerinti 5., 6., 7., 8., 10., 11., 12., 14. versszakok Kájoninál hiányzanak, a többiben kevés változás. A G. szövege egészen megfelel a Bath. kódex szövegének.

62. „Igaz Biró nagy Ur Iſten". G. I. r. 65. V. I. r. 38. K. I. 558. II. 445. Batth. kód. 117., 118. l. (Nyelvemléktár XIV. k. 184. l.). (Lásd „A' Nap fel-jövén immáron" k. ének magyarázatát ugyanezen rész 3. szám alatt).

1. verssz. G.: Reggelt Napfénnyel deríted . . .
K.: Reggelt Nap-fennyel el-kezded.

2. verssz. G.: Oltsd-meg patvarinknak tűzét
K.: Olts-meg haragunknak tűzét.

63. „Imádunk mi téged Szent-Háromság". G. 185. V. 223. K. I. 290. II. 226. Sz. G. 1569., 166., 1590. 213. B. XXXIX.

Ez az ének eredeti szövegében a protestansok üldözéséről szól. A Kájoni szövegét tekintve a legfeltünőbb változtatást ebben az énekben találjuk. Ennek pedig magyarázatát a hitvallások különböző voltában kereshetjük. Kájoni énekeskönyve két első kiadásában az első versszak teljesen, a második tartalmilag

egyezik, de már a szavak nem ugyanazok. Az ének többi része egészen különböző tartalmu s a Kájoni kiadásaiban két strófával bővebb. A Szegedi G. és Gönczi-féle szöveg a protestansok üldözéséről panaszkodik, s kéri Istent, hogy tegye erősökké őket a hitben.

A Kájoni-féle énekeskönyvben az első és második strófa tartalmának megfelelően tovább is a Szentháromságot: az Atyát, Fiut és Szentlelket dicsőíti. Valószinü, hogy az első két versszakot kivéve a többit Kájoni maga irta, illetve fordította. Amint a kéziratos nagy latin-magyar hymnus gyüjtemény tartalma mutatja, a 8. lapon volt egy ilyen kezdetü ének s valószinü, hogy ez volt az. De sajnos, a gyüjtemény első 22. oldala elveszett s így nem lehet összehasonlítani a Kájoni kézirásával.

Különben a két kiadás közt is annyi különbség van, hogy az első kiadásnak 8-ik versszaka ki van hagyva a II. kiadásból s viszont az I. kiadásban nincs meg a II. kiadás 5-ik versszaka. J. B. kód. 22—34.

64. „In dulci jubilo, Zengjen vig ének-szó". G. 144. K. I. 47. II. Nincs meg.

A Jancsó B. kódexben az első sor igy van:

In dulci jubilo, vigan énekellyünk.

A G. és Kájoni első versszaka egyezik, valamint a 2. és 3-ik is. De a G. énekeskönyv 4. verszaka: „O Patris bonitas! O Fiunak engedelme, Mi mind el-veſztünk volna, per noſtra crimina, De ő nékünk meg-nyerte Coelorum gaudia, Eja qualia, Eja qualia. Kájoninál igy kezdődik:

Mater et Filia, A' ſzép Szüz Maria, Mi mind el-veſztünk volna stb. tovább egyezik.

65. „Jővel Szent Lélek Ur Isten, Ki Atyával vagy egy Isten." G. I. rész 52. V. I. r. 28. K. I. 270. II. 207. Batth. kód. 88. 89. 90. l. (Nyelvemléktár XIV. 168. l.) B. XXXII.

A G. és a B. k. szöveg szerinti 7. és 8. versszakok Kájoninál hiányzanak.

66. „Jővel Szent Lélek Iſten, Tarts-meg minket igidben." G. 192. V. 233. K. I. 553. II. Nincs meg. V. 1566. 176. l. Sz. G. 1590. 170.

Kájoninál minden versszak végén ismétlődik:

Irgalmazz nékünk. Egyébben teljesen egyezik. A Huszár Gál Énekeskönyve szerint Szegedi Istváné.

67. „Jóvel légy velünk Ur Isten, Segély-meg." G. 235. K. I. 562. II. 482.

I. versszak végén: G: háborgat minket hitünkben
K: „ „ földünkben.

Pár kisebb különbség. Az utolsó versszakot Kájoni a Szent Háromság dicséretével cserélte fel.

68. „Jóvel Népek meg-váltója." G. I. rész. 17. V. I. r. 10. K. I. 58. II. 68. III. 65. Catthy. k. 19. 20. (Nyelvemléktár XIV. k. 135. l.)

2. versszak G: Szűznek méhe virágozék, de nem férfiui magtól.
K: Szűznek méhe meg-virágzék, De nem Férfiu véréből.

A G. szövegével többi részben teljesen egyezik.

A III. kiadásban átdolgozva találjuk, de 2. versszakkal bővebb, mint az I. II.-ban.

69. „Irgalmazz Ur Isten immáron én-nékem." G. 68. V. 81. K. I. 610. II. 517. Sz. G. 1569. 45, 1579. 41. 1590. 50. B. CVI.

A Szeg. G. és G. énekeskönyv versfejeiben: ISTVAN DEAK KESzE. Kájoni énekeskönyv I. kiadásában a D. betű versszaka kihagyva; a II. kiadásban a 3. 4. 5. 7. 11. 12. 13. 14. strófában változtatás van.

70. „Istentől választott népek." G. I. r. 7. V. I. r. 6. K. I. 24. II. 23. Bath. kód. 21. 22. 23. (Nyelvemléktár XIV. 136. l.)

3. verssz. G.: Mig az Prophéták által fzólt.
K.: Mint az Prophéták által fzólt.

A G. és K. énekeskönyvében a B. kód. hetedik strófája ki van hagyva. Ebből is világosan látjuk, hogy Kájoni a G. énekeskönyvet használta. Ugyanigy meg van az említett Unitárius énekeskönyv 50. lapján.

71. „Istenünkhöz fohászkodgyunk, Könyörgést hozzá." G. 245. V. 306. K. I. 524. II. 452. V. 1566. 114 l. Sz. 1590. 277. B. CXXXVII.

Szeg. G. énekeskönyvében úgy találjuk, mint a G. félében. Kájoni énekeskönyveiben több változtatás van:

I. vers.

G: Istenůnkhöz foháſzkodván	K: Iſtenůnkhöz foháſzkodgyunk:
könyörögjůnk eſedezvén	Könyörgéſt hozzá bocsáſſunk,
panaſzunkat nagy óhajtván	Nyavalyánkban fel-kiáltsunk,
beſzéllyůk-elö nagy ſirván	Szent Felségének így ſzóllyunk

Azokat a részeket, melyek a protestantizmusra céloznak, Kájoni megváltoztatta. Pl.

G: Nevely minket az életben	K: Nevely minket ez életben,
nevednek iſméretiben,	Nevednek iſmeretiben:
ne hadgy minket az vakságban	Es tarts-meg igaz Hitůnkben,
az elébbi tévelygéſben.	Atyafiú ſzeretetben.

Kájoninál a G. énekeskönyv utolsó előtti versszaka: „Ezért örök“ stb ki van hagyva.

A Váradi 1566. Ék. szövegével a Gönczi Ék. szövege teljesen egyező.

72. „Isten Hivei a' kik vattok, Chriſtusban kik igazán biztok“. G. 308. V. III. r. 21. K. I. 672. II. 570. B. CCLI.

A G. énekeskönyv versfejeiben: IESUS VITAD.

Kájoninál a V. betü versszaka ki van hagyva, az I. betüé pedig ily változással van meg:

G.: Inkább ö néki hálát adgyunk.
K.: Azért „ „ „ „

73. „Kérlek, és intlek mostan tégedet“. G. 249. V. 312. K. I. 725. II. 626. V. 1566. 19. l. B. LXX.

Az utolsó előtti versszak változása:

G.:	K.:
Ennek okáért intlek tégedet	Kérlek, és intlek azért tégedet
Iſten képére ékeſittetett	Iſten képére ékeſittetett,
oh emberi állat,	Emberi nemzetség:
sieſs és viſely igen nagy gondot	Viſelly moſt gondot itilet napján
itilet napjárol; Mert el-jö...	hogy lehessen mentség. Mert el-jö.

Az 1566. váradi énekeskönyv szövege szerint „Ezt nylvan hidgyed“ (5. vsz.) és „Nam meg bocsâtál Magdalenanak“ (12. vsz.) kezdetü vszakok Kájoninál ki vannak hagyva.

74. „Kereſztyének kik e' földön lakoztok“. CXII. Zsolt. G. 97. V. 119. K. I. 626. II. Nincs meg. V. 1566. 92. l. Sz. G. 1569. 60, 1579. 59, 1590. 69. B. CXX.

A végétől számitva a 4. verssz. kezdete:

G.: Az meddőket az Ur Iſten meg-áldgya
K.: A' magtalant az Ur Iſten meg-áldgya.

Kájoni kihagyta az utolsó előtti következő verset:

„Az érdemes ſzenteket ő utállya,
az kép-mutatókat is kárhoztattya,
az félelmes ſziveket vigaſztallya
menyorſzág boldogságát nékik adgya.

75. „Kőnyőrgünk néked Iſtennek Szent Fia". G. 224. V. 279. K. I. 544. II, 468. Sz. G. 1590. 270.

76. „Laſd meg Uram én igyemet". XLII. zsolt. G. 49. V. 61. K. I. 601. II. 509. Sz. G. 1590. 110.

A G. énekeskönyvben a vers elejére van irva: Tolnai Bálinté.

A G. énekeskönyv versfejeiben; LITEMMEAMDITsEPTA ODEVS.

Kájoni több helyen változtatott, pl.

3. vers. G.: Te vagy mindenben ſegitőm,
hiſzem meg ſzabadít te kegyelmeſſeged.

K.: Te vagy mindenben ſegítőm,
Es meg-ſzabadítaſz, mert vagy én Teremtőm.

77. „Magas hegyén im az olaj-fáknak". G. 279. K. I. 197. II. 153. III. 147.

A Breviarium Rom. nagyhéti leckéi után mondatni szokott responsoriumok: In monte Uliveti.

Ez nagyon érdekes: A breviariumban a nagyhéten mondatni szokott Jeremiás siralmak egyes szakaszai után, jobban mondva a „Breviarium Romanum" nocturnusainak egyes leckéi után levő responsoriumok a Günczi énekeskönyvben egy hosszú énekben vannak feldolgozva. Kájoni ezen hosszú éneket a responoriumok szerint külön választja és a G. szövege szerint feldolgozza. Kájoninál több versszakot találunk, mert bővíti. A G. énekeskönyvben a végén levő Szt. Háromság dicsőitő strófát Kájoni minden resp. végére oda teszi. De ez is javitva van.

A III. kiadásban át van dolgozva. Székelyföldön az I. II. kiadás szövege annyira meghonosodott, hogy legtöbb helyen ma is nem az 1805.-iki kiadás szövegét énekelik, hanem az I. II.

kiadás szövegét, mely az I. II. nyomtatott kiadás hiányában kéziratokban forog közkézen.

78. „Mar el-mégyek az örömben, Paradicsomnak kertiben". G. 321. V. III. r. 41. K. I. 685. II. 582.

Versfejekben: MIKLOS DEAK DOLGA.

Egy-két szó változtatás van Kájoninál. Pl.:

3. verssz.: G.: Kereſztyénségnek jutalmát.
K.: Kereſztyén Hitnek jutalmát.

79. „Meg-tellyeſité az Atya Iſten, Szent igiretét . . ." G. 146. V. 181. K. I. 98. II. 74. B. XV.

A G. énekeskönyvben minden versszak végén ismétlődik: Uj eſztendőben mi vigadgyunk, Szűletet Jeſuſt mi imádgyuk. *Kájoninál* pedig az első versben csak: Uj eſztendőben mi vigadgyunk, a másodikban: Szűletett Ieſuſt mi imádgyuk. És ezután így felváltva ismétlődik.

A versfejekből MICHAEL TVBA olvasható ki, de a Gönczi énekeskönyvben a B.-nek megfelelő vers hiányzik, ami arra mutat, hogy Kájoni másunnan vette, nem a Gönczi énekeskönyvéből.

80. „Meg-nyomorodván ellenségitől Szent Dávid". X. zsolt. G. 15. V. 18. K. I. 581. II. Nincs meg. (R. M. K. T. 75. l.) Sz. G. 1590. 106. Megvan az 1590. Gönczi féle énekeskönyv 106. lapján s ettől kezdve a Gönczi féle gyüjtemény minden kiadásában. (R. M. K. T. V. k. 343. l.)

1. vers: G: hogy ſegedelmet földön magának ſenkitől nem láta.
K: hogy ſegedelmet földön magának ſenkitől nem várna.

Versfejekben: MICHAEL STARIVS FECIT.

Kájoninál a második S-re eső vers hiányzik.

81. „Meg-halgaſſad az én imádságomat. LXIII. Zsolt. G. 70. V. 85. K. I. 613. II. 519. (R. M. K. T. 5. köt. 97. l.) Sz. G. 1590. 116. B. CVII.

A II. kiadásban öt strófa ki van hagyva.

Változások:

3. vers. G. Tsalárdoknak ő titok tanátsokkal,
tanátskoznak álnok gondolattyokkal
ronts-el és oltalmazz engem azoktul
és azoknak az ő álnokságoktul.

K. Csalárdkodnak ô titok tanácsokkal,
Tanácskoznak álnok gondolattyokkal;
Meg-oltalmazíz engem igaíságoddal,
Ne-ártsanak nékem hamiíságokkal.

Versfejekből: MICHAEL STARINUS.

82. Megértsétek Kereíztyének, kiknek Chriítus . . . G. 308. V. III. 22. K. I. 672. II. Nincs meg. B. CCLII.

A versfejekben G: MITsHMEL TUBAA
K: MICEMEL TUBAA.

A szöveg változtatás miatt igy nem maradt meg a versfejekben: MICHAEL TUBA.

83. „Mely igen jó az Ur Iítent dicsirni." XCI. zsolt. G. 86. V. 105. K. I. 623. II. 528. R. M. K. T. V. k. 102. l.

Változások:

2. versszakban: L. igazsagod es ejel kiáltani
K. Igaíságot felôlled kiáltani.

Versfejekben: MICHAEL STARINUS.

Az N betüs versszak kihagyva K.-nál s az V betüs meg van változtatva.

„Ur az Iíten, igaz minden dolgában" kezdetü vers helyett a G. énekeskönyvben igy van:

Valláít téízen minden emberek elôtt,
hogy az Iíten Igaz mindenek elôtt,
hamiíságot ſoha nem tselekedôtt,
mint kôfziklan ád ô nagy erôſſégôt.

84. „Mennyből az Ige le-jôve, Kit Iíten . . ." G. I. r. 4. V. I. r. 4. K. I. 23. II. 21. Batthany. kód. 7. 8. l. (Nyelvemléktár XIV. k. 128. A Kájoni szövege a B. K. szövegéhez viszonyítva kevés változást mutat. A G. énekeskönyv 1654-iki lőcsei kiadásával azonban nem tudtam összehasonlítani, mert a 3. és 4. lapot magában foglaló levél hiányzik.

85. „Menyből jövök moſt hozzátok." G. 126 V. 155 K. I. 54. II. 37. Teljesen egyezik.

86. „Menybéli nagy Iíten, hozzád kiáltunk." G. 245. V. 307 K. I. 546. II. 470.

1. vers. G: nints hová lennünk
K.: nincs hová fognunk.

2. vers: G.: mennyi veſzedelem vagyon fejünkön
K.: mennyi veſzedelem támadt rajtunk fel.

„Tsak keſerüség“ kezdetü (4.) versszak Kájoninál ki van hagyva.

A rim miatt Kájoni igy változtat a 3. versszakban:

G.: Mint a bü ár-vizek ugyan áradnak,
rettegés-félelem, fizetés rajtunk,
ſem éjjel ſem nappal nints békeſégünk.

K.: Mint a' bő ár-vizek ugyan áradnak,
Rettegés, felelem, el-nem távoznak,
Sem éjjel, ſem nappal békét nem hadnak.

87. „Mennyei Király ſzületék, Ur Chriſtus nékünk adaték“. G. 145. V. 179. K. I. 97. II. 72. III. 68.

A III. kiadásban 8. versszak hiányzik. A meglévők is át vannak dolgozva.

88. „Menynek és földnek nemes Teremtője“. G. 255. V. 317. K. I. 547. II. 471. V. 1566. 3. l. Sz. G. 1569. 144, 1590. 191. B. LI.

G.: „Halgaſs-meg minket kegyelmes Istenünk“ kezdetü versszak Kájoninál ki van hagyva. Többi részben egy két szó változás. Pl.

Utolsó előtti versben: G.: az te ſeregednek.
K.: a' te népeidnek.

89. „Mi Atyánk Atya Iſten, Vezérünk Fiu Isten“. G. 124. V. 154. K. I. 59. II. Nincs meg. R. M. K. T. 5. köt. 109. l.

Versfejekben: MICHAEL. Kájoninál a C. betüre eső „Tsudálatos nagy eſet“ kezdetü versszak hiányzik.

90. „Mi dicsirjük e' mái napon, Nagy tiſztelséggel“. G. 151. V. 187. K. I. 111. II. 85.

Különbség: 1. verssz. G.: nagy tiſzta ſzivvel az mi Urunkat.
K.: Nagy tiſztelséggel a' mi Urunkat.

Kájoni énekeskönyvében 23 versszakból áll, mig a G. énekeskönyvében csak 18-at találunk. Mivel tehát 5 strófával bővebb a Kájoninál található szöveg, azt kell felvennünk, hogy vagy maga Kájoni bővítette ki, vagy pedig, ami a legvalószinübb, egy más régebbi énekgyüjteményből vette át. Erre enged következtetni a Kájoni felirása: Más régi ének.

91. „Mi kegyes Atyánk, kit vallunk Hitünkben". G. 197. V. 241. K. I. 537. II. 462. V. 1566. 32. l. Sz. G. 1569. 161., 1579. 143., 1590. 208. B. XCV.

A „Miatyánk" feldolgozása. A két féle szöveg teljesen egyezik.

92. „Mikor Dávid vala keserűségben". G. 26. V. 33. K. I. 587. II. 499. Sz. G. 1579. 187. R. M. K. T. 82. l.

Versfejeiben: MICHAEL FECIT.

Kájoninál az L. és T. strófája hiányzik. Utóbbi helyére a Szentháromság dicsérete van téve.

93. „Mikoron Dávid Saul-előtt futna. XXXIII. zsolt." G. 38. V. 48. K. I. 597. II. Nincs meg. Sz. G. 1569. 25., 1579. 24. B. CXXXIII.

A versfejekben: MAGOCI GASPAR olvasható ki.

94. „Mikor Senakerib a' Jerusalemet". XLV. zsolt. G. 54. V. 63. K. I. 603. II. 510. Sz. G. 1590. 115.

Versfejekben: MANMONIANASz EEE.

Változtatások:

3. versszak. G.: és az földnek ugyan ingani kezgyenek,
kik tenger közepin vizbe födettenek.

K.: Es a' föld részei ingani kezdgyenek
Nem fel semmit, kinek Isten reménségek.

A 4-ik: „Mint az meg-haragutt szél-veszek" kezdetü versszak Kájoninál nincs meg.

A G. 7-ik és Kájoni 6-ik strófájában ilyen változtatást találunk.

G.: Im futkosnak igen lattyuk az hitlenek
K.: Im fel-fuvalkodtak most a' hitetlének.

Kájoninál még a G. énekeskönyvben levő 3 utolsó strófa is elmarad, de Kájoni utolsó versszaka a G. énekeskönyvben nincs meg. Igy kezdődik: „Adgya a' Mennyei Angyalok Istene, kinél kellemetes Szent Fia érdeme" stb.

95. „Mikoron Dávid nagy búsúltában". LIV. zsolt. G. 66. V. 79. K. I. 608. II. 515. R. M. K. T. 4. köt. 48. l.

Versfejekben: MICHAELVEC KECsKEMETI.

A V (U) betüs versszak második fele ilyen változással:

G.: fűlemmel való káromláſokat,
igazság ellen fel-támadáſokat.

K.: Fűlemmel hallom ő beſzédeket,
Igaſság-ellen ő végezéſeket.

Utolsó 2. sor:

G.: melyből az hivek keſerűſégben
vigaſztalásért ſzerzék igy versekben.

K.: Kérjük az Iſtent igaz Hitünkben,
Hogy velünk légyen minden ſzükségünkben. Amen.

96. „Mikor Chriſtus Bethlehemben, Születék a' ſzegénységben". G. 149. V. 184. K. I. 102. II. 80.

Változások. 1. strófa: G.: ſzületteték ſzegénységben.
K.: Születék a' ſzegénységben.

4. strófa: G.: Támadattól ő tsillaga.
K.: Napkeletről ő Csillaga.

Az ének vége felé a G.-féle szöveg „Sirván ſzegények" és „Ur Jeſusért őletének" kezdetü versszakok Kájoninál nincsenek meg.

A G. énekeskönyv versfejeiben: MATTHEUS SzENTGRAHIAN olvasható ki. Még ezen versfejeken kivül még 13. versszak van, de a versfő betüinek tovább nincs értelme. Kájoninál meglehetős sok változtatást találunk s igy a versfejek sem adnak értelmet.

97. „Mikor ſzent Dávid kegyetleneknek". G. 88. V. 106. K. II. 529. I. kiadásban nincs meg.

A G. énekeskönyv versfejeiben: MICHAEL STANIVS CONTRA IMPIOS. Kájoni énekeskönyv II. kiadásában átdolgozva és hét strófával megrövidítve találjuk.

98. „Mindeneknek teremtője, Es hiveknek éltetője. G. I. r. 6. V. I. r. 5. K. I. 25. II. 22. Batthyányi kódex 11., 12., 13., l. (Nyelvemléktár XIV. k. 131.). „Conditor alme ſiderum" kezdetü hymnus fordítása.

A Batthyanyi kódex szövege 11. strófából áll, a G. énekeskönyve 9 strófából.

Kájoninál csak 6 versszakot találunk, mint az előtte levő latin szövegben is.

Kájoni első kiadásában a G. énekeskönyvéből: Te vagy Jákób lajtorjája, Te Noe bárkájának ajtaja, Te igédnek ellenfégét kezdetü versszakok nincsenek meg. A második kiadás szövegének gondolatmenete ugyanaz, de úgy a latin, mint a magyar szöveg más változat.

99. „Mindenható felséges Atya Ur-Isten." G. 278. K. I. 535. II. Nincs meg.

Egy-két szó változtatástól eltekintve egyezik a G. énekeskönyv szövegével.

100. „Mindenkoron áldom az én Uramat. XXXIII. zsolt." G. 36. V. 45. K. I. 504. II. 504. Sz. G. 1590. 27. R. M. K. T. 88. B. XCVII.

Versfejekben: MICHAEL STARJNVS FACIEBAT.

101. „Minden népek örülvén tapsollyanak." XLVI. G. 56. V. 65. K. I. 604. II. 511. V. 1566. 69. l. Sz. G. 1569. 36, 1579. 41. B. XCIX.

G. énekeskönyv szövegének 3. 4. 5. versszaka Kájoninál nincs meg.

Változtatás:

2. vers. G: Es felfeges Király ez fzéles földön
K: Felséges király föld-kerekségében
(Rim miatt.)

6. vers. G: Es fzörze ô minekünc örökfeget, az Iacob áldomafat es fzepfegét.
K: A' Jákób örökségét meg-igirte, Hogy minden fzépségével miénk lenne.
Többi része teljesen egyezik.

102. „Minden állat dicsir Ur Isten tégedet." CXLIII. zsolt. G. 112. V. 139. K. I. 629. II. 536. Sz. G. 1590. 103. B. CXXVIII.

103. „Mondgyatok dicsiretet, Kerefztyének az Ur Istennek." G. 265. V. 328. K. I. 534. II. 461.

Ebben az énekben Kájoni a rosz rimeket sem javította ki, amint legtöbbször másutt megtette.

104. „Moftan ô Szent Lélek Isten." G. I. r. 65. V. I. r. 37. K. I. 558. II. 445. Batthy. k. 116. 117. l. (Nyelvemléktár XIV. k. 184. l.) Lásd ezen rész 3. sz. a. levő szövegösszehasonlítást!

105. „Moſtan hozzád fel-kiáltok felséges Ur Iſten.“ XXVII. zsolt. G. 28. V. 35. K. I. 588. II. 500. R. M. K. T. 5. k. 83. B. LXXXVIII.

A G. szövegének versfejeiben: MICHAELE.

Kájoninál az első E helyett A-t találunk (Azert) és az utána következő L helyett M-t (Mert.)

106. „Moſtan kik itt jelen vattok, Koporsóm-mellett.“ G. 325. V. III. 40. K. I. 696. II. Nincs meg.

107. „Nagy bánatban Dávid mikoron vala.“ XXXVII. zsolt. G. 44. V. 56. K. I. 599. II. 506. V. 1566. 62. l. Sz. G. 1569. 28, 1579. 26, 1590. 32.

A G. énekeskönyvében felirása: Gregor. Szeged. A Szegedi énekeskönyv 1569. kiadásában G. SZ.

Változás:

4. versszak 2.-ik fele.

G: ſok nyilakkal annyira el-taglottak,
ſemmi épséget teſtemben nem hadtak

K: Sok nyilakkal annyira el-ſebhettek,
Semmi épséget teſtemben nem lelek.

108. „Nagy hálá-adáſſal magaſztallak téged én Iſtenem.“ CXLIV. zsolt. G. 114. V. 141. K. I. 631. II. Nincs meg. V. 1566. 103. l. Sz. G. 1569. 73, 1579. 72, 1590. 81. B. CXXIX.

Egy-két szókülönbség.

Versfejekben: NOIMÒPVS FRANCISCI NEMETI.

109. „Ne hadgy el-eſnem felséges Iſten keſerűségemben.“ G. 260. V. 321. K. I. 522. II. 450. Sz. G. 1579. 179. B. CCXXVII.

Versfejekben: NAGy BANCAI MATJA.

Egy-két szó változás van csak.

Ugyanezen éneket megtaláljuk a Szilády: Régi Magyar Költők Tára 4.-ik kötetének 41.-ik lapján, azzal a külömbséggel, hogy az utolsó versszak, melyben szerzésének ideje is olvasható, a Kájoni énekeskönyvben a Szentháromságról való dicsérettel van felcserélve. Ugyanezt találjuk a Gönczi énekeskönyvben is. Szerzésének ideje 1575. Pünkösd havának első hete.

A Bornemisza Énekeskönyvben az utolsó versszak csak egyszerűen el van hagyva pótlás nélkül.

110. „No Földnek minden Népei, Egnek dicsőült.“ G. 156. V. 194. K. I. 154. II. 112.

111. „Ol áldott Atya Ur Iſten, ki uralkodol Mennyégben.“ G. I. r. 81. V. I. r. 53. K. I. 561. II. 481. B. k. 137. 138. l. (Nyelvemléktár XIV. K. 196.)

A versszakok száma egyezik mindenütt. A G. énekeskönyv szövege a B. kódex szövegének átdolgozása, mely átdolgozott szöveget Kájoni csekély változtatással átvett.

112. „Oh Jesus mi Idvezitőnk, kiben vagyon.“ G. 174. V. 211. K. I. 245. II. 188.

Változtatás:

1. verssz. G.: és nagy halált ſzenvedél
K.: kint és halált ſzenvedél.

4. verssz. G.: értünk válladra fel-vőd
az mi adoſſáginkat.

K.: Erettünk eleget től,
Szent Atyádnak kedvéből.

113. „O mely igen rővid vólt lám e' Világ.“ G. 237. V. 295. K. I. 549. II. 473. Sz. G. 1569. 194, 1590 233. BCXLVII.

4. verssz. vége G.: az Iſtennek nem gondol intésével
K.: Az Iſtennek nem gondol haragjával.

(Rim miatt változtat.)

114. „O Mennyei nagy bóldogság.“ G. 226. V. 281. K. I. 545. II. 469.

A G. szövegének 7. 8. 9. strófája Kájoninál hiányzik.

115. „O Mennyeknek fenyeſſege, Es Szenteknek dicsőſſege.“ G. I. r. 72. V. I. r. 43. K. I. 560. II. Nincs meg. Batth. K. 122, 123. (Nyelvemléktár XIV. K. 187.)

A Batth. kódexben „Oh felſeges aldot kiral“-sorral kezdődik, de ettől kezdve minden sorban világosan kitünik, hogy a Gönczi Énekeskönyv szövege nem egyéb, mint a Batth. kódexben levő szövegnek átdolgozása, jobb versbe szedése. Ezt vette át Kájoni. A Kájoni énekeskönyvében a 4. és 5. versszak hiányzik.

116. „Oh te meg-halandó Emberi-Nemzetzég.“ G. 292. V. III. r. 7. K. I. 659, II. 559. Sz. G. 1590. 283. B. CCL.

117. „Örök Iſten figyelmezzél az én ſegitſégemre.“ LXIX. zsolt. G. 75. V. 89. K. I. 616. II. 521. V. 1566. 79. l. Sz. G. 1569. 46, 1579, 42, 1590. 52, B. CX.

2. vers. G.: Mind meg-ſzégyenûlteſſenek és meg-gyaláztaſſanak,
Kik kereſik én lelkemet el-veſzteni akarják.

K.: Meg-gyaláztaſſanak azok, és meg-ſzégyenûljenek,
Kik kereſik én lelkemet, azok mind el-veſzſzenek.

Még csekélyebb változás a többi részben.

118. „Örûllyetek az Iſtenben, Szólgállyatok vig . . .“ G. 91. V. 111. K. I. 626. II. Nincs meg.

G.: örûllyetek az Iſtenben,
ſzolgállyátok ôt örömben,
valakik vadtok ez földön,
gyûllyetek vigan eleiben.

K.: Eörûllyetek az Iſtenben,
Szólgállyatok vig örömben:
Egésſz föld kerekſégében,
Gyûllyetek mind eleiben.

Ehhez hasonló változtatásokat még találunk Kájoninál. Versszakok számai is egyezők.

119. „Pünkôst napja bé-telvén, Jerusálemben lévén . . .“ G. 180. V. 217. K. I. 267. II. 204. Sz. 1590. 164.

3. vers G.: Az zendûlés jele lôn,
eljövô ſzent Léleknek,
és bé-tôlté az házat,
hol veſzteg ûlnek vala

K.: A' zendûlés jele lôn,
Hogy a' Szent Lélek el-jön:
Es a' házat bé tôlté
Melyben hiveit lelé.

120. „Regi Pünkôſtnek idején, Jôve Sionból . . .“ G. 181. V. 219. K. I 269. II. 205.

A 4. versszak. „Világ hallá ſzozattyokat“ Kájoninál nincs meg.

221. „Saulnak a' Dávidhoz jó ſzerelme.“ LXII. zsolt. G. 69. V. 83. K. I. 612. II. 518.

G. énekeskönyv versfejeiben: STsARITsEVS MATTHEJEE. Ts.=Cs. Tehát: Scariceus Matthejee.

Kájoninál az R. és I. betük versszakai és a végétől számitott 4.-ik, nincsenek meg.

122. „Sok nyavalyánkban Atyánkhoz kiáltunk.“ G. I. r. 68. V. 95. K. I. 559. II. 479. Batth. k. 148. 149. l. (Nyelvemléktár XIV. k. 202.)

A Batth. k. szövegének 4. 6. 7. 8. versszaka hiányzik G. és K. é. könyvében. Kájoninál ezen kívül nincsenek meg a G. é. k. 4. 7. 8. 9. versszakok.

123. „Sok jó-tételnyén nagyon csudálkozván." LXIV. zsolt. G. 72. V. 86. K. I. 615. II. 520. R. M. K. T. 99. l. B. CVIII.

II. kiadásban változtatva.

Versfejekben G. é. k.: STARINVS FETsJT

K. é. k.: STARJNV FECJT

Kájoninál az S. betü verse ki van hagyva.

124. „Sokan vannak moſt-is ollyan emberek." XIV. szolt. G. 21. V. 25. K. I. 584. II. 497. R. M. K. T. 5. k. 79. l. B. CCXXXIII.

Versfejekben: G: STARJNUSIE.

Az N. betü versszaka Kájoninál nincs meg.

Az U. betü versszaka igy változik:

G.: Utállya ez ſzemben az gonoſz embert.
K.: Gonoſz embert tartya utálatoſnak.

A G. énekeskönyvben úgy van, mint a R. M. K. T.-ban, tehát a változtatás Kájonitól ered.

125. „Sok rend-béli próbák vannak rajtunk . . ." G. 321. V. III. 49. K. I. 657. II. 557.

Versfejekben: STEPHANVS PATHAINVS.

Pathai István ev. ref. püspök volt. 1555, aug. 5.-én született és 1637.-ben halt meg. Néhány értekezese van említve Szinnyei: M. Írók élete és Munkái-ban, de ezen versről nincs említés téve.

126. „Sok nyomorúsággal élete embernek." G. 314. V. III. 27. K. I. 677. II. 574.

Versfejekben: SIDERJVS IANOS IRTA.

127. „Szabadits-meg és tarts-meg Uram Iſten." XII. zsolt. G. 19. V. 23. K. II. 495. R. M. K. T. V. k. 77. Sz. G. 1590. 95. B. LXXXV.

Versfejekben: STARAI MIHAL.

Kajoni II. kiadásában elrontva találjuk.

Első kiadásban nincs meg.

128. „Szám-ki-vetéſre Dávid mégyen vala" VII. zsolt. G. 9. V. 10 K. I. 577. II. 492. Sz. G. 1569. 10, 1579. 10, 1590. 12. B.CXXXI.

Versfejekken: SzEGEDI LERINC

A Szegedi 1569. kiadásban a zsoltár fölött találjuk G. SZ. an 1564.

A L. énekeskönyvben Gregor. Szeged. De a versfejekből SzEGEDI LERINC olvasható ki. E szerint ő volna az ének szerzője és nem Sz. Gergely.

A Gönczi énekeskönyv szerint csak az utolsó versben van kis változtatás.

„Gönczi:" Szent Dávid írta ezt ditsiretiben, az ô könyvének hetedik réfzében, ki méltatlan fzenved bofzfzút éltében, azt vigafztallya Dávid ez énekben.

„Kájoni:" Szent Dávid irta ezt dicsiretiben, „Soltár" könyvének hetedik részében: Dicsőség az Ur Iftennek mindenben, Három fzemély egy állatú Felségben. Amen.

129. „Szent Efaiás igy irt Chriftufnak fzent Szűletéséről." G.: 130. V. 162. K. I. 50. II. 64. V. 1566. 120. I. Sz. G. 1569. 81, 1579. 81, 1590. 125. B. III. G. énekeskönyv felirása: Efaiásnak 9. és 11. réfzéből.

Versfejekben: SzEGEDINES.

Kájoni első kiadásában a G. é. k: 8. 10. 11. 12. 13. 15. 17. 19. 20. 23. 24. 25. 26. 27. 29. s a II. kiadásban ezenkivül még a 6-ik versszak ki van hagyva.

130. „Szent Dávid Profeta máfodik énekében." II. zs. G. 2. V. 2. K. I. 572. II. Nincs meg.

Kájoniéban egy versszak ki van hagyva.

131. „Szent Dávid király háborúságában Imádkozik . . ." III. zsolt. G. 5. V. 5. K. I. 575. II. 489. Sz. 1569. 213, 1579. 74, 1590. 89. B. CXXXIX.

A Szeg. G. énekeskönyv a cimben a „király" helyett „Propheta" van téve.

Kájoninál a 3. 6. 8. 10. versszakok ki vannak hagyva, a többi részben is van változtatás.

Összehasonlítás céljából közöljük a kétféle szöveget.

Szegedi G. és Gönczi féle szöveg:

SZENT Dawid Propheta haburuſagaban, imatkozik vala nag' buſultaban, vigasztalwan ô magat nag' buwában es ézeket enekle ô vtaban.

Vram im mely ſokan vadnac ellenem, ſokan tamattac en haborgatiom, ellenem rohanwan buſſtnac engem, nints nyugalma feiemnec ſemmi helyen.

Sokan mongyác busitwan en lelkemet, nintſen vgy mond remenſeg e fôld fôlôtt, ô iſtene rola el feletkezett. nem ſzabadettya meg immar ôtet.

Te peniglen Iſten en oltalmam vagy, en remenſegem es diczôſegem vag', eletemnec te fel émelôiè vagy imatſagomnac meg halgatoia vagy.

Nagy kônyôrgeſſel iſtenhez kiáltec, es az ô ſzent hegyerôl neki ſzolec, imattſagom tôle meg halgattatec, esen ſziwémnec vigaſſag adatec.

En as en agyamban batron aluttam, az en teſtemet alommal meg ottam, és eſmetlen álmombol fel ſerkentem, mert az Iſten otalmazott meg engem.

Nem félec en ſemmi èzer ellefegtôl, kic meg kôrnyekôztèc engem fegwerrel, tamadgy fel vram Iſten ſegetſegûl, es ſzabadetz meg en ellenſegimtôl.

Kájoni szövege:

SZent Dávid Király háborúságában, Imádkozik vala nagy búsúltában: Bizván mindenkor Iſten óltalmában, Igy énekel harmadik Soltárában.

Uram, mely ſokan vannak én-ellenem, Meg-ſokaſodott az én ellenségem: Azt mondgyák, hol vagyon az én Iſtenem, El-felejtett, s' meg-nem ſzabadit engem.

Te pediglen Iſten én óltalmam vagy, En reménségem, és dicsôſségem vagy: Eletemnek te fel-emelôje vagy, Imádságomnak meg-halgatója vagy,

Kônyôrgéſſel Iſtenhez fel-kiálték, Es az ô Szent hegyérôl néki ſzóllék: Imádságom tôle meg-hallgattaték, Szivemnek vigasága meg-adaték.

Nem felek ſemmit ezer ellenségtôl, Kik meg-kôrnyékeztek-is mindenfelôl: Tamadgy-fel Uram Iſten ſegitségûl, Es ſzabadits-meg, én ellenségimtôl.

Mert te meg rontottad ellenſegimet, kic oknelkůl haborgattanac ôngemet, ôſzwè rontottad ô nekic fogokat, es el vôtted ô nekic hatalmokat.

Mert te nálad, vagion vram idwôſſeg, es neked adatic minden diczôſeg, meg ſzabaditonac val kereſztyenſeg - népednek tôled áldomás adaſſec.

Mert te - nálad vagyon Uram idveſség, Es néked adatik minden dicsôſség: Meg - ſzabaditónak vall Kereſtyénség, Népednek jôjjôn Mennyei békeség.

Haboruſagaban minden kereſztyen, igy kônyôrôg iſtennec szůntelén, mind ſzent Dawid az ô Soltár kônywében, irwa hatta az harmadic réſzêben.

Diczerteſſec Iſten ô felſegében, atya, fiu, ſzent lélec newézetben, harom ſzemely de czac egy állapotban, es keriůc tartſon meg az igaz hitben.

Dicsirteſsék Iſten ô Felſégében, Atya, Fiú, Szent Lélek nevezetben: Három ſzemély egyenlô Iſtenségben, Kérjůk hogy tartson - meg az igaz Hitben. Amen.

132. „Szent Dávid Király bůnei — ellen igy panaſzolkodik". VI. zsolt. G. 8. V. 8. K. I. 576. II. Nincs meg. V. 1566. 47. l. Sz. G. 1569. 7, 1579. 7, 1590. 9. Born. LXXXI.

G. felirása: Gregor. Szeged.

Az 5. vsz. („Háborusága az én lelkemnek") Kájoninál nincs meg. A 12. vszakban („Hatalmaſságát te ſzent igédnek") kevés változtatást tesz Kájoni.

133. „Szent Dávid Profeta az Iſtennek nagy hatalmát látván". XXVIII. G. 29. V. 36. K. I. 589. II. Nincs meg. R. M. K. T. V. köt. 85. l.

Versfejekben: STARAI IAHAL.

134. „Szent Dávid Király háborúságában, Panaſzolkodik Iſtennek búvában". XII. zsolt. G. 20. V. 24. K. I. 583. II. 496.

135. „Szent Dávid Profeta, éneklô kônyvének harminczegyed réſzében, Mikor az Iſtentôl . . ." G. 35. V. 29. K. I. 593. II. Nincs meg. R. M. K. T. 5. k. 86.

Kájoni szövege csak a harmadik versszaktól kezdi. A hiányzó két versben, mely Gönczinél megvan, intés foglaltatik, hogy akik tévelygésben vannak, hallgassák meg Dávid prófétának panaſzát, ki megtanítja, hogy hogyan szabadulhatnak meg Isten haragjától és átkától.

A G. énekeskönyv versfejeiben: STARINVS DE IUSTO olvasható. Kájoninál az S. T. I. D. betük versszakai hiányzanak.

136. „Szent Háromság, és csak Egy Iſtenség". G. 185. V. 222. K. I. 285. II. 221. B. XXXIX.

Kájoni énekeskönyvében átdolgozva találjuk. Pl.:

1. vers. G.: Szent Háromság, és tsak egy Iſtenség,
kit emberi elme meg nem foghat,
tsak hiveknek hitek téged vallhat,
edgy Iſtennek, három ſzemélyűnek.

K.: Szent Háromság, és csak Egy Iſtenség,
Kit meg-nem fog ſemmi érzékenység:
Mi-vóltodban vagyon oly nagy Szentség,
Három Személy, és egyenlő Felség.

A strófák száma egyezik.

137. „Tehints reám Iſtenem nyavaljámban". IX. zsolt. G. 14. V. 16. K. I. 580. II. 494. Sz. 1569. 14, 1579. 14, 1590. 16. B. CXXXIII.

Szeg. G. 1569. énekeskönyvében a szerző kezdő betüi az ének előtt jelezve vannak: G. SZ.

G. énekeskönyvében felirás: Gregor. Szeged.

4. vers. G.: Ditsekedik, kérkedik kevélyſegben
K.: Dűhősködik „ „

A végétől számitva a 4-ik: „Hogy az árvák özvegyek" kezdetü versszak Kájoninál nincs meg.

138. „Tellyes ſzivel örvendgyünk, Es lélekben . . ." G. 140. V. 175. K. I. 57. II. Nincs meg.

A G. énekeskönyv szövege utolsó 20. strófája Kájoninál ki van hagyva, de Kájoninál a végére van téve a Szentháromság dicsérete.

Kisebb változások még vannak.

139. „Ur Iſten veletek, Kereſztyének örüllyetek". G. 136. V. 170. K. I. 56. II. Nincs meg. V. 1566. 133. Sz. G. 1569. 94, 1579. 90, 1590. 137. B. X.

Az utolsó előtti négy versszakot Kájoni kihagyta.

140. „Urnak fel-támadásán, Ki meg-hala kereſztfán". G. 283. K. I. 249. II. 191.

A „Reſurgente Domino" k. hymnusz fordítása, de Kájoninál csak a két első vers első része talál. Kájoni szövege az előtte levő latin szöveget szorosan követi, a G. énekeskönyvében pedig egészen szabad fordítást találunk.

141. „Urnak ſzolgai no dicsirjétek minnyajan az Urat." CXXXIII. zsolt. G. 109. V. 134. K. I. 628. II. 536. V, 1566. 176. Sz. G. 1569. 70, 1579. 67, 1590. 78. B. XLII.

Néhány javitást találunk Kájoninál a rim miatt.

142. „Vedd-el Ur-Iſten, rólunk haragodat." G. 224. V. 278. K. I. 539. II. 463. III. 304. V. 1566. 178. Sz. 1569. 212, 1590. 260. B. LIV.

A III. kiadásaan csak 5 versszak van, az I. II kiadás 7. versszakával szemben. De a III. kiadásban csak az I. II. kiadás 1. 2.-ik és utolsó versében van hasonlóság.

143. „Véletlen embernek utólsó órája." G. 328. V. III. r. 32. K. I. 682. II. 578.

G. énekeskönyv felirása: „Edgy Iſten félő Fő embernek Teſtamentoma, mellyet tőtt az ő fiainak és leányainak az ő halálos betegségében.

Versfejekben: VALENTJNVS VS FACIEBAT TESTAMENTVM FILIIS. Kájoninál négy részre van osztva az egész ének.

144. „Zugódik, dúl, fúl magában e' Világ. G. 3. V. 3. K. I. 573. II. 488. Sz. G. 1590. 93. B. LXXX.

Versfejekben G: ZELEMERI LASzLHSEMSBD
K: ZELŐMERI LASzLHSEMSBD

Változás:

2. versszak. G: ſem az ő tőle kiadott tőrvényben,
hanem tsak az ő kába ſzerzéſekben.

K: Sem a' tőle ki-adatott tőrvényben,
Dicsekednek utállatos bűnökben.

A Bornemisza-féle szöveg teljesen egyezik a Gönczi Ék. szövegével.

IV. Függelék.

Azon énekek, melyeknek eredeti gyüjteménye nem ismeretes és a versszakok kezdő betüinek jelentése van.

1. „Áldott gyümölcse szép Szüznek. K. I. 18. II. 19.
Versfejekben: AVE MARIA.

2. „A' Szüz egy Fiat szült, alleluja, uj reménség. K. I. 63. II. 40.
Versfejekben: AVE MARIA.

3. Az őrőktől-fogván-való, testben ember-ért meghaló. K. I. 17. II. 18.

4. „Chriftushoz kéfzülők fzerelmes Szüléim." K. I. 713. II. 606.
Gyermektemetésre való ének, melynek versfejeiben olvassuk: CZEGLEDI PAL EDES PANNAIAROL.

5. „Dicsiretes vagy fzép Szüz Mária." K. I. 360. II. 17.
Versfejekben: DOMINA ORA PRO NOBIS.

6. „Figyelmetes Kerefztyének kik ide gyültetek." K. I. 716. II. 609.
Versfejekben: FORGACS MIKLOS LEANA EVA MARIAND.

7. „Gyönyörködgyél Szüz Mária, a' magas." K. 351. II. 286.
Versfejekben: CASPAR FR(V) = Gáspár frater.

8. „Gyónom az élő Atyának." K. I. 161. II. 116. Megtaláltam még az 1738.-iki Cantus Catholici kiadásban. Valószinüleg a Kájoni Cantionalejéből került ide, mert ezzel teljesen megegyezik. A Szegedi Lénárt énekeskönyv 455. lapján is átdolgozásban megtaláljuk.
Versfejekből: (Gy) ENDREI ANyOS olvasható ki. Szilágyi R. M. Irók-ban semmi adat sincs róla.

9. „Ily nagy útra indul ember, hogy fzületik. K. I. 673. II. 571.
Versfejekben: IFRATER FERENCZE.

10. „Kely-fel bűneidből rothadáfra menő nép. K. 656. II. 556.
Versfejekben: KELI FEL AZ BŰNBŐL.

11. „Kerefztyén népek fzükség mi-nékünk." K. I. 517. II. 446.
Versfejekhen: KVChI GyEVRGy FECLT.

A versfejek mutatják, hogy Kájoni szövege megvan változtatva. Valószinüleg: Kicsi, vagy még inkább Kicsid György fecit-et kell kiolvasnunk a versfejekből.

12. „Könyörül - vőttek halálnak sérelmi." K. I. 664.
Versfejekben: KODOR PETER.

13. „Küldeték az Arkangyal a' Szűzhöz el - menni . . ." K. I. 20. II. kiadásból hiányzik.

Ezen ének előtt megtaláljuk a latin szöveget is. A latin szöveg versfejében: MARIAHOZ, az utána következő magyar szöveg versfejeiben pedig: KÜLDETET. E szerint a versfejek azt mutatják, hogy a latin szöveg is magyar embertől származik, s a latin és magyar szöveg szerzője ugyanaz.

14. „Mennyei felségnek Ura és Istene." K. I. 551. II. 475.
Versfejeiben: MORIC LRJND. A második rész Lorand nevet juttat eszünkbe.

15. „Menynek, Földnek, ez Világnak Ura." K. I. 113. II. 87.
A négy részből álló hosszú ének Krisztus szenvedéséről szól.

A versfejekből egy Máriához szóló latin fohászt és a Breviarium Romanum „De Beata Maria Virgine" szóló officiumának hymnus záradékát olvassuk, de teljesen nem egyezik. A breviariumban: Jesu tibi sit gloria. qui natus es de Virgine, itten pedig: Gloria tibi Domine stb.-t olvashatunk.

A versfejekben: MARIA MATER GRACIE MATER MISERICORDIE | TUNOS ABHOSTE PROTEGE ET INHORA MORTIS SUSCIPE || GLORIA TIBI DOMINE EVINATES ES DE UIRGINE CUM PATREET SANKTO SPIRITU IN SAM PJTERNA SECULA AMEN.

16. „Menyországnak Királynéja, bűnösök fel . . ." K. I. 357. II. 290.
Versfejekben: MARIA.

17. „Serkeny lelkem mély álmodból, vigyázz." K. I. 65. II. 42. III. 48.
Versfejekben: STÖPHANUS SzABO.

Az I. II. kiadás 1. 2. 3. 4. 11. 12. 13. 14. versszaka a III. kiadásban is megvan. A többi ki van hagyva és 3. új verszak van bele téve.

18. „Sokat irtak bölcsek Világi dolgokról." K. I. 654. II. 554.
Versfejekben: SIGISMUNDUS KORNIS FECJT.

Amint a Biblia és Világtörténelem egyes alakjaira valló utalások mutatják, tanult ember volt.

19. „Szomorú az halál a' gyarló-embernek." K. I. 707. II. 598. Versfejekben: STEPHANVS KÖRÖSI RECTOR CHOMIATIENSIS.

Az Egyetemi Phil. Közlönyben Erdélyi Pál (. . . . .) (1893. évfolyam) említi, hogy a pozsonyi kath. főgimnázium könyvtárában őrzött Gönczi-féle énekeskönyv 1620. kiadásához elül 15. hátul 56. ének van kéziratos pótlásként beleirva. Ismeretlen énekként 9-et említ fel. A 9-ik ének „Szomoru vagy halál" kezdetű. A harmadik versszaktól kezdve a szerző neve is a kezdőbetükből kiolvasható: Gaspar Lsakai (Laskai). Ennek az éneknek két első sora megvan a Kájoni I. kiad. 707. lapján:

Szomorú az halál a' gyarló-embernek,
Halál-követitől mindenek rettegnek.

Csak annyi a változás, hogy a pozsonyi kéziratban Szomorú *vagy* halál van. A többi rész nem egyezik. Kájoniban a versfejekből ezt olvassuk ki: Stephanus Körösi Rector Chomiatioensis. Három római számmal jelzett részre van osztva. A II. rész utolsó előtti versszakánál kezdődik egy refrén: Jővel Jézus Christus | végy hozzád idején. Ez végig megvan, csak a sor második része folyton változik. Ilyen refrén szerű sor van a pozsonyi kézirat 3-ik versszakától kezdődőleg a 4-ik sorban, de a Kájonié-val összehasonlítva egy sor egyezik.

Kájoni III. rész 7. verssz. 710. l.: Jővel Jeſus Chriſtus, add meg koronámat.

Pozsonyi kézirat 6. versszak: Jővel Jézus Krisztus, add meg koronánkat.

A sorok szótagszáma, rim, a sorok száma egyezik. Szépségre nézve a Kájoni énekeskönyvében levő szebb. Tartalomra különbözők, habár van néhány közös gondolat.

20. „Szűz által jött e' Világra, ki vérével . . ." K. I. 151. II. 110. Jancsó B. kódex 98.

Versfejekben: SALVE REGINA.

21. „Szűz Maria hétfájdalma, keferves". K. I. 221. II. 171.

Versfejekben: SALVE MATER DEI.

22. „Válaſzta az Iſten magának hiveket . . ." K. I. 411.

Versfejekben: VENIAT DILECTUS MEVS IN HORTVM SVVM.

V. Függelék.

Ismeretlen gyüjteményből vett énekek, melyeknek latin szövege is meg van.

Magyar szövegü kezdet:	*Latin szövegü kezdet:*
1. „Az Egeknek fzép Csillaga, mely az Ur Jefust . . ." K. I. 384. II. 311.	1. Stella Coeli extirpavit. Blume-Dréves XXXI. 210. lapon található himnusz két első versszaka ennek két szakával teljesen egyezik.
2. „Erkölcsöknek difze, Kifdedeknek vezére . . ." K. I. 464. II. 398.	2. Deus Morum, dux Minorum.
3. „Ez az Iftennek kedves Szent fzolgája . . ." K. I. 458. II. 390.	3. Iste Confeſſor Domini colentes. Breviariumi hymnus. Csekély változással a Blume-Dréves gyüjt. II. 77. lapján.
4. „Földön-lévő Nemzetek, mind iffiak . . ." K. I. 5. II. 6.	4. Omnes unanimiter mundi nationes.
5. „Gábriel Egből küldeték, követséggel . . ." K. I. 26. II. Nincs meg.	5. Missus Gabriel de coelis. Blume-Dréves XXXIX. 45. l.
6. „Halgafs meg minket Ur Isten". K. I. 152. II. 106.	6. Audi benigne conditor, nostras . . . Breviarium hymnus, csekély változással a Blume-Dréves II. 42. l.
7. „Hogy ha valaki akar idvességet nyerni . . ." K. I. 287. II. 223.	7. Quicumque vult animam firmiter falvare. Blume-Dréves XXX. 10. l.
8. „Hogy zengjen néped fzép dicsireteddel". K. I. 455. II. 386.	8. Ut quaeant laxis reſonare fibris. A Blume-Dreves gyüjt. I. k.-ben 5. versszakkal bővebb és L. 120. l.

9. „Idvezlettel az idveſség, jöve hozzánk az . , ."
K. I. 14. II. Nincs meg.

9. Ave fuit prima Salus.
A latin 14. verssz. a magyar csak 10. Blume-Dréves XXX. 196. l.

10. „Idvez-légy Chriſtus jobb-keze, kit mély . . .
K. I. 229. II. 177.

10. Ave Manus dextra Chriſti.

11. „Idvezlégy Maria, Tengernek Csillaga . . ."
K. I. 371. II. 299.

11. Ave Maris Stella.
Érdekes feldolgozása ennek Blume-Dreves XXX. 282. l. Fordítását már a kódexekben megtaláljuk. L. Tordai Á. kódexeink Mária hymnusai 12—18. l.

12. „Idvez-légy ſzép Róſa, Szűzesség virága . . ."
K. I. 380. II. 305.

12. „Ave rubens roſa, Virgo ſpeciosa".

A II. kiadásban csak a magyar szöveget találjuk. A megfelelő latin hymnust még megtaláljuk a Blume-Drevès-féle nagy hymnus gyüjtemény I. k. (Cantiones Bohemicae) 51. lapján.

A latin szöveget Kájoni a C. C. 1651.-iki kiadásából vette át, de a magyar ott nincs meg

13. „Jesus Chriſtuſnak, kedves Tanitványai . . ."
K. I. 434. II. 366.

13. Aurea luce, et decore roſeo . . .
Hasonló változat Blume-Dreves II. 54. l.

A négy utolsó vers az előtte levő 4. versszakból álló, az I. kiadásben „Aurea luce, et decore roſeo" kezdetü latin hymnus szabad fordítása. Az első 5 versszaknak nincs meg a latin megfelelő szövege. Az I. és II. kiadás latin szövege is különbözik. A II. kiadás latin szövege kezdete: Decora lux Aeternitatis auream diem.

A második kiadás latin szövege van meg a „Breviarium Romanum" Szent Péter és Pál Apostol napjára rendelt officium I. vesperae-jében.

14. „Jesus Szent Szivek aranya, Mennyei . . . K. I. 299. II. 238.	14. „Jesu dulcis memoria.“ Ennek van egy változata a Blume Drevès gyüjtemény I. köt. 114. lapján.
15. „Jefus Szűzek koronája . . .“ K. I. 492. II. 424. Szeg. L. 503.	15. „Jefu corona Virginum.“ Csekély változtatással megtaláljuk a Blume - Drevès gyüjt. II. 78. lapján.
16. „Iftennek Szent Báránnya, bűnünket“. K. I. 6 II. 443.	16. „Agnus Dei, qui tollis“.
17. „Kafzás e' földön az halál, ki mindenütt rendet kafzál“. K. I. 720. II. 612. III. 356.	17. „Est Messor cognomento Mors, hic omnium suprema sors.
Az I. II. kiadás 21. versszakból áll, s ez is át van dolgozva. Szegedi Lénártnál más átdolgozásban szintén megtaláljuk a 225. lapon.	
18. Könyörgésünkre kegyes fűleidet. K. I. 154. II. 106.	18. „Ad preces noftras Deitatis aures“.
19. Kyrie, Nagy hatalmú . . .“ K. I. 507. II. 434.	19. „Kyrie Magne Deus“
20. „Kyrie, Szenteknek fénye“ K. I. 1. II. 1.	20. „Kyrie Sanctorum lumen“.
21. „Maria megyen Városba . . .“ K. I. 406. II. 332.	21. Maria in Urbem vadit.
22. „Meg - mondom édes Jesusom“. K. I. 293. II. 229.	22. „Vis tibi dicam Jesu mi . . .“
23. „Még - nyilt Mennyorfzág kapuja, alleluja, el - küldeték“ K. I. 61. II. 39. III. 62. A III. kiadásban nagyon meg van rövidítve és átdolgozva.	23. „Panditur coeli atrium“.
24. „Mindeneknek alkotója, Es hiveknek fzép világja . . .“ K. I. 25. II. 22.	24. „Creator alme fiderum.“

25. „O te bóldog Szent Háromság, s' méltóságos. K. I. 286. II. 222.
26. „O titkos és mély Szentség, csudálatos nagy . . .“ K. I. 314. II. 353.
27. „Örűly dicsőíséges ízép Szűz, Chriſtus Annya . . .“ K. I. 263. II. 301.
28. „Örűly ô áldott Iſrael, im tőlled jő Emmanuel“. K. I. 93. II. 55. II. kiadás: Eőrvendgy ô áldott stb.
29. „Örűllyőn és vigadgyon, győnyőrkődvén jót . . .
30. „Szeplőtelen Szűz Maria, Iſtennek Szent Annya“. K. I. 46.
31. „Vedd jó neven én ſzivemet, oh édes Jeſuſom“. K. I. 88. II. 52.

25. „O lux beata Trinitas“. Változata Blume-Drevès II. 34. l.
26. „O Magnum Sacramentum“
27. „Gaude Virgo glorioſa Mater Chriſti“. Kevés változtatással Blume-Drevès I. K. 111. l.
28. „LaetareVirgo Iſrael“.
29. „Exultet et laetetur totusque jucundetur“.
30. „Beata immaculata, Virgo puerpera“.
31. „Cor tibi Jeſu offero“.

VI. Függelék.

Azon latin himnuszok, melyeket Kájoni a C. C. 1651. kiadásból vett át.

1. „Ad perennis vitae fontem, mens ſitivit. K. I. 733. II. 633. C. C. 222.

Felirata: Hymnus Petri Damani: De Gloria coeleſti. Magyar fordításával („Az őrőkké élő-kútat“) együtt vette át Kájoni. Megtaláljuk Dániel; Thesaurus Hymmolgicus I. 116. Szerinte szent Ágoston a szerzője. (Rythmus de gloria et gaudiis paradisi.) Blume-Dréves XLVIII. 66. lapon egészen egyező szöveget találunk.

2. „Aſcendit Chriſtus hodie, alleluja, alleluja.“ K. I. 257. II. 196. C. C. 80.

Magyar szövegét: „A' Chriſtus Mennybe fel-méne, Alleluja, alleluja,“ szintén a C. C.-ból vette át Kájoni. Rövidebb változata a Blume-Dréves gyüjt. I. 154. l. Sem Daniel i. m. sem Dankó nem említi.

3. „Ave rubens roſa, Virgó ſpecioſa.“ K. I. 380. II. Nincs meg. C. C. 122.

Dankó erre i. m. 380. l. megjegyzi: „Hymnus iste, e paucis illis est, quos Kájoni ex editione Cantuum Catholicorum a 1651. p. 122. comodavit.“

Magyar szövege: „Idvezlégy ſzép Róſa, Szüzeſség virága.“ Csak Kájoninál van meg.

Megvan a Blume-Dréves I. 51. l.

4. „Cur mundus militat, ſub vana gloria“. C. C. 248. K. I. 686. II. 583.

Daniel i. m. II. k. 379. Kájoni szövegének 3-ik versszaka nincs meg a Daniel által közölt szövegben.

Magyarul: Mit bizik e' Világ ô álnokságában. Megvan a Bornemisza Énekeskönyvében CCVII. l. Felirása: Rithmus Jani Pannonii.

5. „Dormi fili, dormi Mater cantat unigenito“. C. C. 38. K. I. 76. II. 47.

Magyar fordítása: „Alugy fiam, így énekel Annya ô ſzülöttének“ ugyanott.

6. „Homo Dea creatura, cur in carne moritura“. C. C. 227. K. 736. II. 636. Blume-Dreves gyüjtemény XXXIII. k. 303. l. találunk egy szöveget, de ebben minden második vszak ki van hagyva.

Magyar fordítása: Ember Iſten alkotmánya, szintén a C. C.-ból.

7. „Horrenda mors, tremenda mors“. C. 223. K. I. 690. II. 586.

Magyar fordítása: „Szörnyü halál stb.“ szintén innen.

8. „Jesu dulcis memoria, dans vera cordis gaudia“. C. C. 99. K. 296. II. 234.

Dániel i. m. I. 227. 48. versszakból áll.

Kájoninál ép úgy, mint a C. C.-ban három részre osztva találjuk. Különös, hogy a magyar szöveget, mely közvetlenül a latin után következik, Kájoni nem vette át. Pedig a latint, amint a szöveg összehasonlítás mutatja, csakugyan innen vette át, mert azzal mindenben megegyezik. Ennek van egy változata a Blume Dreves gyüjt. I. k. 114. l.

9. „Jeſu Salvator, Mundi amator". C. C. 119. K. I. 377. II. 306.

Magyar fordítása: „Jesus ſzerelmünk és idveſségünk" szintén innen van átvéve.

10. „In natali Domini, gaudent omnes Angeli". C. C. 24. K. I. 43. II. 62.

Magyar ford.: „Szűletésén ſtennek az angyalok" ugyanott.

11. „Infinitae bonitatis et immenſae . . ." C. C. 33. K. I. 49. II. 36.

Magyarul: „A' Véghetetlen kegyelmű, s' megmérhetetlen ſzerelmű", ugyanott.

12. „Laetare puerpera laeto puerperio . . ." C. C. 31. I. 47.

13. „Laetare Virgo Izrael, quâ natus eſt Emmanuel". C. C. 40. K. I. 93. II. 55. A magyar szöveg nincs meg a C. C.-ban, Kájoninál azonban megtaláljuk: „Eörvendgy ô áldott Iſraël".

14. „Lauda Sion Salvatorem, lauda Ducem . . ." C. C. 89. K. I. 278. II. 215. Blume-Drèves L. K. 584. l.

Dániel i. m. I. 97. Kájoni néhány versszaknak vagy elejét vagy végét kihagyja, ahol nem talál szépséget. A C. C.-ban a teljes szöveget találjuk. Ennek megfelelő a C. C. magyar szövege is. Kájoni ellenben azokat a vszakokat, amelyeket a latinból kihagyott, a magyarban is kihagyja.

15. „Magnum nomen Domini, Emmanuel". C. C. 15. K. I. 37. II. 61.

Magyar szöv.: Urnak nagy nevezeti E. ugyanott.

16. „Nobis Sancti Spiritus gratia ſit data". C. C. 85. K. I. 275. II. 212. Blume-Dreves XXX. k. 15. l.

Megvan ez a h. még a Hortulus animae-ben. Kájoni a magyar fordítással együtt („Mi-nékünk adattaſék . . ." a C. C.-ból vette.

17. „O Maria, Virgo pia, magna mortalium Patrona". C. C. 117. K. I. 375. II. 303.

Magyarul: Szűz Maria, Chriſtus Annya . . .
Mindkettő a C. C.-ból.

18. „O mi dulcis Jeſule, puſio venuſte.“ C. C. 260. K. I, 78. II. Hogy Kájoni csakugyan a Cantus Cath.-ból vette át, az egészen bizonyos, mert ezen részből, ugyanezen sorrendben 13. éneket vett át.

19. „O mi dulcis Jeſule, Sponſule decore.“ C. C. 260. K. I. 79.

20. „Omni die, dic Mariae, mea landes anima.“ C. C. 127. K. I. 384. II. 312. Blume - Dreves L. k. 427. lapon csekély változtatással.

Dániel i. m. II. 732. Himnus S. Casimiri.

Magyarul: Mondgy napon - ként stb. ugyanott.

21. „O puer dilectiſſime, tu moves pectora.“ C. C. 267. K. I. 64.

Magyar ford: Szerelmes édes Jeſuſom.

A latin szöveget a C. C.-ból vette át, de a magyar szöveg ottan nincs meg. A magyar fordítás nem is a latin szöveg után van Kájoninál, hanem 25. lappal hátrább. Ebből azt lehet következtetni, hogy más énekgyüjteményből vette át, és nem ő maga fordította, mert ha ő fordította volna, akkor a latin szöveg után tette volna a magyart, mint az rendes szokása.

22. „Pange lingua glorioſi, corporis.“ C. C. 87. K. I. 277. II. 214. Daniel i. m. I. 251. i. Blume - Dreves L. k. 586. l.

Aquinoi szent Tamásnak tulajdonitják.

Utána van a magyar szöveg: Mondgy eneket zengő nyelvem A C. C.-ben is van egy magyar forditás, mely jobban ragaszkodik a latin szöveghöz, mint Kájoni s éppen ezért gyenge fordítás.

Pl: Verbum Caro, panem merum, verbo carnem efficit,
Fitque Sangvis Chriſti, merum;
etſi ſenſus deficit,
Ad firmandum cor ſincerum,
ſola fides ſufficit.

C. C. A Teſt Ige, kenyért Teſté igével változtatta.
A' bort pedig ſzent Vérévé.
Érzékenység eztet hogy ha
Megnem fogja,
Elég erre Hitnek vaſtagitáſa.

K: A' Teſt Ige, kenyér Teſté
s' a' bor Vérré változék.
Ha az elme, s' érzékenység
ezekben megůtkőznék,
Gyarlósága mi ſzivůnknek
Hitůnkel erősődgyék.

Kájoni bizonyára szeme előtt tartotta a C. C. szövegét.

23. „Patris ſapientia, veritas divina.“ C. C. 47. K. I. 171. II. 125. Daniel I. 337. Blume - Dreves XXX. K. 32. lap.

Magyarul: „Atyánk bölcsessége . . .“ ugyanott.

„Commendatum etiam a Luthero, cum Fridericus elector in ecclesia ommium sanctorum Vitenberdensi officium de Christo crucifixo hebdomadarium instituisset.“

Daniel I. 337. jegyzet.

24. „Puer natus in Betlehem.“ C. C. 9. K. I. 33. II. 31 Daniel i. m. I. 334.

Magyarul: Gyermek ſzületék Bethlehemben ugyanott. Megtaláljuk a Blume-Dreves gyüjt. I. k. 163. l. XX. k. 99. l. de változtava.

25. „Quis te tenet in conclavi caſtitatis abditum?“ C. C. 258, K. I. 77. II. 48.

26. „Quo me Deus amore ultro complecteris.“ C. C. 96. K. I. 346. II. 281.

Magyar fordítása, meg a C. C. ban nincs meg, olvasható Kájoninál a latin szöveg után, mely alkalmazkodik a latin szöveghez. Kezdete: „Engemet miért ſzeretgetſz ô édes Iſtenem.“

27. „Regina Coeli laetare alleluja.“ C. C. 79. K. I. 254. II. 195.

Magyarul: Menynek Királyné - Aſzſzonya. Fordítása már a kódexek korában. L. Frick i. m. 89. l.

28. „Reſurgente Domino, qui pependit . . .“ C. C. 78. K. I. 249.

Magyarul: Urunk feltámadásán . . . ugyanott.

30. „Salve Mundi ſalutare, ſalve Jeſu.“ C. C. 54. K. I. 176. II. 131. Sz. Bernát himnusza.

Magyarul: Idvezlégy Világ váltója . . . ugyanott.

31. „Sanctiſſima, Sanctiſſima, Mater Dei.“ C. C. 121. K. I. 379. II. 308.

Magyarul: O Szentséges Szűz Maria, ugyanott.

32. „Spiritus Sancti gratia, Apoſtolorum pectora.“ C. C. 81. K. I. 273. II. 210.

Magyarul: A' szentléleknek kegyelme, Apostolokat bé - tőlte.

33. „Stabat Mater doloroſa, juxta crucem.“ C. C. 49. K. I. 173. II. 127. Daniel i. m. II. 131. Magyarul: Álla a' keſerves Anya.

34. „Stella maris ô Maria, expers paris . . .“ C. C. 124. K. I. 382. II. 310.

35. „Surrexit Chriſtus hodie, alleluja". C. C. 70. K. I. 244. II. 187. Magyarul: Feltámadt Chriſztus ez napon, Alleluja. A latin szöveget így találjuk a Blume-Dréves I. 165. l.

36. „Te Deum laudamus." C. C. 97. K. I. 282. II. 218. Dániel i. m. II. 276. Fordításai már a kódexekben. L. Frick i. m. 67.

37. „Veni Creator Spiritus mentes." C. C. 82. K. I. 274. II. 211. Dániel I. 213.

Magyarul: Jöj-el Szent Lélek Iſtenünk. . . . Csekély változással a Blume-Drevés II. k. 93. és L. k. 193. l.

38. „Veni Sancte Spiritus, et emitte coelitus." C. C. 84. K. I. 264. II. 202. Dániel II. 35.

Magyarul: Jöj-el Szent-Lélek Iſten . . .

39. „Vexilla Regis prodeunt, fulget crucis . . ." C. C. 44. K. I. 187. II. 141. Daniel i. m. I. 160.

Magyarul: „Királyi zászlók lobognak."

Kájoni azonban a latin szöveget nem a C. C.-ből vette át, hanem valamelyik régebbi gyűjteményből. Mert Kájoninál a Danielnél közölt régebbi szöveg van azzal a különbséggel, hogy a Brev. Rom. szövegében hiányzó s a régi szövegben a második helyen álló strófát Kájoni kihagyta bizonyára azért, mert a C. C. magyar szövegében nem találta ennek a fordítását. Egyébként a 2. szöveg közt nem nagy az eltérés.

Megtaláljuk változtatással a Blume-Dreves II. K. 45, VII. 105. XII. 263.

40. „Virum admirabilem, novum jubar Solis . . ." C. C. 150. K. I. 475. II. 409. Szent Ignácról.

Magyarul: „Csudálatos Szent Ignát, szintén a C. C.-ből.

41. „Ave Mundi spes Maria." C. C. 124.

42. „Ave Maris stella. C. C. 114. Blume-Drevees II. 39. l. IV. 50. XV. 114. XX. 142.

43. „Ave stella matulana." C. C. 123. Hasoló Blum-Dreves XLVIII. 243.

44. „Beata immaculata Virgo." C. C. 28.

45. „Coelo rores fluunt flores." C. C. 263.

46. „Cor. tibi Jesu offero." C. C. 37.

47. „Dies est letitiae in ortu regali." 12. Blume-Drev. XXI. 57.

48. „Dulcis Jesu, dulce nomen.“ C. C. 32.

49. „Dulci collo.“ 259.

50. „Dum. saevit Africus.“ 143.

51. „Dum virgo vagientem.“ 36.

52. „En Virgo parit Filium.“ C. C. 25.

53. „Exultet et laetetur.“ C. C. 36.

54. Fit porta Christi pervia.“ C. C. 41.

55. „Gaude Virgo Gloriosa.“ C. C. 254.

56. „Gloria laus et honor.“ 65. Blume-Dreves L. k. 160. l.

57. „Grates nunc omnes reddamur.“ 11. Blume-Dreves X. 16. lap.

58. „Gratulare Virgo.“ C. C. 261.

59. „Languentibus in purgatorio.“ 253.

60. „Mittit ad Virginem.“ 1.

61. Nobis est natus hodie, de pura. V. 41. Blume-Dreves II. 162.

62. „O Angeli cito accurite.“ 116.

63. „O gloriosa Virginum . . .“ C. C. 116.

64. „O gratiose Jesule.“ 39.

65. „O Jesule dulcedo cord.“ 264.

66. „O Jesule im floscule.“ 267.

67. „Puellus nobis natus est.“ 40.

68. „Redemptor orbis natus est.“ 35.

69. „Rex clementissime.“ 97. Blume-Drev. XXXII. k. 173. l.

70. „Sancta Messiae Genitr.“ 125.

71. „Stabat juxta crucem Christi.“ 529.

72. „Virgo Mater extirparit.“ 126.

Forrásaim:

Kájoni: Cantionale. Csiki Kalastromban 1676.
Kájoni: Cantionale. Csiki Kalastromban 1719.
Kájoni: A keresztény Katholikusok Egyházi Énekeskönyve. Csiki Klastrom 1805.
Szegedy Gergely: Enekes kœnyv. Debreczen. 1569.
Huszár Gál: Énekeskönyve. Komjáti 1574.
Náray György: Lyra Coelestis. 1695.
Kisdi B.: Cantus Catholici. 1651.
Kájoni: Latin magyar hymnus gyüjtemény. Kájoni kézirása. Évszám nélkül.
Kájoni: Cantus Catholici 1675. Gregorián latin énekeskönyv. Kézirat.
Kájoni: Hangjegyes énekeskönyv 1652—1671. Kézirat.
Kájoni: Sacri contentus 1669. Kézirat.
Kájoni: Organo Missale 1667. Kézirat.
Kájoni: Hortulus Devotionis. 1652.
Missale Antiquum. Parisiis. 1515.
Magyar Könyvszemle 1898.
Egyet. Phil. Közlöny. 1883, 1893.
Sztripszky Hiador és Alexics György: Szegedi Gergely énekeskönyve a XVI. században román fordításban. Budapest 1911.
Nyelvemléktár XIV., XIX. köt.
Frick J.: A középkori magyar himnuszköltészet. Kolozsvár 1910.
Bartha J.: A magyar kath. énekköltészet a XVIII. századig. Kath. Szemle XV. évf. 1901.
Erdélyi Pál: Énekeskönyveink a XVI. és XVII. században. Bpest 1899.
Szegedi Lénárt: Cantus Catholici 1674.
Seprődi J.: Adalékok a Kájoni kódex történetéhez. Irod. Tört. Közl. XIX. évf.
Dankó: Vetus Hymnarium Eccl. Hung. Bpest 1893.
Daniel: Thesaurus Hymnologicus, seu hymnorum, cantionum et sequentiarum circa ann. MD. usitatarum. Halle. 1841—56. 3. köt.
Szegedi Gergely; Énekeskönyv 1579.
Szegedi Gergely: Énekeskönyv 1590.
Gönczi György: Keresztyéni Isteni Ditsiretek. Lőcse. 1654.
Gönczi György: A' Sz. David Profetának ékes rytmusu Soltarival stb. tellyes kœnyv. Várad. 1654.
Páduai Szent Antal Solosmaja. Nagyszombat. 1675.
A' Jesus Szivet-Szerető Szivek stb. könyvecske. Pozsony. 1642.
Ilyés István: Sóltári Énekek. Nagyszombat. 1693.
Gönczi György: Énekeskönyv. Debreczen. 1592.

Gönczi György. Keresztyéni Énekek. Debreczen. 1590.
Pintér Jenő: A Magyar Irod. Tört. I. II. k. 1909.
Dézsi L.: A magyar lirai költ. története. Egyet. előadások. 1908—9.
Bornemisza Péter: Énekek Három Rendbe, Különbfélék Detrekő. 1582.
Ujfalvy Imre: Halotti temetéskorra való énekek. 1632.
Váradi énekeskönyv 1566.
Batthyányi kódex. Nyelvemléktár XIV. köt.
Szent-Mihállyi Mihály Énekeskönyve. 1797.
Blume-Dreves: Analecta lymnica medii ælvi. I—L. köt. 1886—1907.
Tordai Ányos: Kódexeink Mária-himnuszai. Bpest, 1903.

Tartalom.

Előszó — 3
Bevezetés — — — — — — — — — — — — — — — — — — — 5
Kájoni életének főbb vonásai — — — — — — — — — — — — 10
Kájoni énekeskönyvei — — — — — — — — — — — — — — 12
Kájoni Cantionalejának kiadásai — — — — — — — — — — — 19
Kájoni énekeskönyveinek forrásai — — — — — — — — — — 20
A Cantus Catholici (1651.) és Kájoni: Cantionale Catholicum (1676.) 22
A Gönczi É. K. 1654. lőcsei kiadása és Kájoni Cantionaleja — — 25
Más forrásokból vett énekek — — — — — — — — — — — — 29
Az ismeretlen forrásból átvett magyar énekek versfejei Kájoninál 30
Kájoni latin énekeinek forrása — — — — — — — — — — — 32
Kájoni Cantionalejának II. kiadása — — — — — — — — — — 35
Kájoni Cantionalejának III. kiadása — — — — — — — — — — 38
Kájoni kéziratos magyar-latin versgyüjteménye — — — — — — 41
Kájoni eredeti költeményei — — — — — — — — — — — — 46
A kéziratos gyüjtemény Comico-Tragoediája — — — — — — — 52
Pataki Anna éneke — — — — — — — — — — — — — — — 54
Sztán Balázs éneke — — — — — — — — — — — — — — — 63
Kájoni kéziratos gyüjteményének forrásai — — — — — — — — 66
I. Függelék. A Cantus Cath. (1651)-ből vett énekek, melyek az 1654.-iki Lőcsén kiadott Gönczi-féle énekeskönyvben nem találhatók — — 69
II. Függelék. A Cantus Catholici 1651. kiadásából vett, de az 1654-ben Lőcsén megjelent Gönczi-féle énekgyüjteményben is megtalálható énekek — 79
III. Függelék. A Gönczi-féle énekeskönyv 1654. évi kiadásából átvett énekek — 87
IV. Függelék. Azon énekek, melyeknek eredeti gyüjteménye nem ismeretes és a versszakok kezdő betüinek jelentése van — — — — — 124
V. Függelék. Ismeretlen gyüjteményből vett énekek, melyeknek latin szövege is meg van — — — — — — — — — — — — — — — — 127
VI. Függelék. Azon latin himnuszok, melyeket Kájoni a C. C. 1651. kiadásból vett át — — — — — — — — — — — — — — — — — 130
Forrásaim — — — — — — — — — — — — — — — — — — — 137

Kolozsvár,
Szent Bonaventura könyvnyomda
nyomása.